

Ivan VOREL – Jiří KUPKA

krajinný ráz

identifikace
a hodnocení

České vysoké učení technické v Praze

Praha 2011

Recenzovali:

prof. Ing. arch. Jaroslav Sýkora, DrSc.

prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.

Ivan Vorel – Jiří Kupka

krajinný ráz

identifikace a hodnocení

Vydalo České vysoké učení technické v Praze

Zpracovala Fakulta stavební, Thákurova 7, Praha 6

Vytiskla tiskárna Nakladatelství ČVUT, Zikova 4, Praha 6

Vydání první

148 stran, 29 obrázků, 25 tabulek,

Rozsah 11,25 AA, 12,55 VA

Návrh obálky: Ivan Vorel – Simona Švecová

Grafika analytických schémat: Ondřej Vorel

Foto na obálce: Krkonoše, Zákoutí u Štěpanic (Foto: Ivan Vorel)

© **Ivan Vorel – Jiří Kupka**

ISBN 978-80-01-04766-8

Obsah

A	Úvod.....	5
B	Kulturní krajina a její ráz	7
B.1	Charakter, ráz a identita krajiny	7
B.2	Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky	18
B.3	Obraz krajiny a její vizuální atraktivita.....	21
B.4	Historická krajina a ochrana jejího rázu.....	30
C	Hodnocení krajinného rázu	35
C.1	Krajinný ráz dle zákona	35
C.2	Pojetí a principy	37
C.3	Hodnocení vlivu záměrů na krajinný ráz	43
C.4	Preventivní hodnocení krajinného rázu.....	50
C.5	Definice pojmů jako cesta k objektivizaci	81
C.6	Problémy a otevřené otázky	88
D	Metodické nástroje identifikace	93
D.1	Klasifikace identifikovaných znaků	93
D.2	Přírodní charakteristika – znaky a indikátory hodnot	94
D.3	Kulturní a historická charakteristika – znaky a indikátory hodnot	100
D.4	Znaky vizuální charakteristiky (vizuální projev znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky).....	107
E	Metodické nástroje posuzování.....	113
E.1	Hodnocení zásahu do klasifikovaných znaků	113
E.2	Hranice únosnosti zásahů do krajinného rázu	116
E.3	Zásah do zákonných kritérií krajinného rázu	119
F	Přílohy	123
	Summary	137
	Seznam obrázků	138
	Seznam tabulek	139

A Úvod

Charakter krajiny vyjadřuje vlastnosti krajiny projevené ve vizuálně vnímané krajinné scéně a též skryté ve významu a cennosti přítomných jevů. Charakter krajiny je fenoménem, který se vyznačuje dvěma důležitými vlastnostmi. Je to proměnlivost a neopakovatelnost. Neobyčejná rozmanitost přírodních a kulturních podmínek se projevuje v různých podobách obrazu krajiny – vnějšího projevu vnitřní struktury přírodních a kulturních prvků, struktur a procesů. Důvody proměnlivosti a neopakovatelnosti charakteru krajiny tkví v přítomnosti a nepřítomnosti určitých znaků, v jejich vizuálním projevu, výraznosti a jedinečnosti, v jejich kombinaci a prostorových vztazích. Poznání podstaty charakteru krajiny je obtížně uchopitelné. Přesto se jeho vyjádření věnuje literatura, výtvarné umění, hudba i věda, např. estetika. Způsobům identifikace znaků, hodnot a vizuálně vnímaných vlastností krajiny v praxi krajinného plánování, krajinné architektury a urbanismu se věnuje řada autorů a v dnešní době již existuje mnoho prací věnovaných hodnocení krajinného rázu určitých území nebo posouzení míry vlivů navrhovaných záměrů na krajinný ráz. Následující text představuje shrnutí názorů autorů – architektů – na problematiku charakteru, rázu a identity kulturní krajiny a jejich zkušeností z četných studií hodnocení krajinného rázu.

B

Kulturní krajina a její ráz

Krajina, kterou lze na našem území téměř beze zbytku nazvat krajinou více méně kulturní, může být popisována různými pojmy, za použití různých výrazů a příměrů. Pojem krajinného rázu, který má svůj význam i v běžně užívané řeči, je zároveň zákonným termínem s přesně vymezeným obsahem. Vnitřně souvisí s pojmy charakter, identita, význam či paměť krajiny, jež odkazují na neopakovatelnost rázu každé krajiny, ale i na její proměnlivost, která se projevuje zejména v jejím obraze.

B.1 Charakter, ráz a identita krajiny

Charakter krajiny.¹ Pojem charakter krajiny je pojmem velmi obecným a užívaným v běžné řeči. Vyjadřuje určité vlastnosti krajiny, které tu či onu krajinu odlišují od jiné, nebo které jsou naopak pro různé krajiny společné. V krajinné architektuře a krajinném plánování vyjadřuje tento pojem určitou množinu znaků terénu, vodních toků a ploch, vegetačního krytu a znaků souvisejících s osídlením a hospodářskou činností v krajině. Ve stejné podobě se tato vlastnost krajiny nazývá i v cizích jazycích (*Landscape Character, Landschaftscharakter*).

Charakter krajiny je dán georeliéfem, vodními toky a plochami, vegetačním krytem, osídlením, technickou infrastrukturou a hospodářským využitím krajiny.

Krajinný ráz. Čeština používá však i slovního spojení krajinný ráz. Slovo „ráz“ je více „české“, má však také poněkud odlišný význam, který cítíme z odvozených slov „rázovitý“ či „svérázný“. Ráz krajiny vyjadřuje její odlišnost, zvláštnost. Pojem „krajinný ráz“ je však díky zákonné úpravě petrifikován v odborné terminologii jako *terminus technicus*.² Přes jeho specifické zabarvení odpovídá termínu „charakter krajiny“ tak, jak

¹ VOREL 2006a

² §12 zák. ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

se tento termín používá v terminologii cizojazyčné. Dle znění zmiňovaného zákona je krajinný ráz dán zejména přírodní, kulturní a historickou charakteristikou určitého segmentu krajiny (místa či oblasti).

Přírodní, kulturní a historická charakteristika se projevuje soustavou znaků, které je možno v krajině identifikovat. Tyto znaky mají dvojí charakter. Je to na jedné straně přítomnost určitého jevu a jeho význam ve struktuře přírodních nebo civilizačních složek a na straně druhé vizuální projev takového jevu v krajinné scéně, přičemž vizuální projev (uplatnění v krajinné scéně) může vytvářet estetické hodnoty, harmonické měřítko a harmonické vztahy v krajině. Lze tedy odvodit, že je krajinný ráz v pojetí zákona dán přírodní charakteristikou, kulturní a historickou charakteristikou a jejich vizuálním projevem v krajinné scéně.

Smysl slovního spojení ráz krajiny tkví významově především v rovině vizuální a estetické. Většina návštěvníků bude ráz krajiny vnímat jako obraz krajiny nebo krajinnou scénu (*Landschaftsbild*, *Landscape Scene*), která na člověka působí emocionálně (prostorové formy, tvary prvků, barevnost, vůně, zvuky) i rozumově (hodnocení jednotlivých jevů, myšlenkové asociace a vzpomínky).

Za hodnoty krajinného rázu, které je třeba chránit, si většina z nás představí krajinu, ve které hlavní roli hraje příroda – kopce, údolí, lesy, skupiny stromů, aleje, meze, louky, pole, potoky, řeky, rybníky nebo jezera. Tato „příroda“ se v našich představách vybavuje buď bez staveb, nebo s velmi harmonickým vztahem zástavby a krajinného rámce. Je to krajina, která představuje harmonii a uklidnění, odpočinek a uvolnění od neklidu a starostí. V krajinné scéně oceňujeme soulad přírodního prostředí a zástavby, soulad zemědělského využití s podmínkami, které krajina poskytuje, oceňujeme harmonii života člověka v prostředí, které jej obklopuje.³

Takový harmonický vztah ale není příliš častý. V krajině se uskutečňuje mnoho funkcí, které souvisí s osídlením, bydlením, rekreací, výrobou, s technickou infrastrukturou. Socioekonomické procesy, které probíhají v městské a příměstské krajině, na území měst, městeček a vesnic, v prostorech aglomerací nebo ve volné venkovské krajině, do ní vnášejí své trvalé stopy. Rámec života člověka tak vedle přírodního prostředí spoluvytvářejí četné technické prvky a struktury.

Je to přirozené, protože obraz krajiny se vždy vyvíjel společným působením socioekonomických, kulturních a přírodních procesů. Nové prvky, které člověk do krajiny přinesl, mají však velmi rozdílnou podobu. Mohou to být architektonické objekty, které jsou skutečnými uměleckými díly – díla historie, jakými jsou zámky, hrady a poutní kostely i díla současnosti jako architektonicky cenné rozhledny, vysílače, jezy či mosty. Siluety měst a obcí v krajině se však značně změnily. Mění se měřítko jednotlivých staveb (halové objekty obchodních zařízení a skladů), celků zástavby, rozsah zastavěných

³

WÖBSE 2002

ploch vůči plochám volným (problematika suburbanizace). Měřítko krajiny je pozměněno velkoplošnou strukturou krajiny, kterou vytvořily velké scelené plochy orné půdy.

Do krajiny též přibyla řada nových prvků, které mají vysloveně technický charakter. Jsou to stavby, které symbolizují různé fenomény naší doby – dopravní spojení nebo informační a komunikační technologie. V krajinné scéně se objevily výrazné linie silnic, dálnic a železnic, stožáry hlavních tras velmi vysokého napětí, věže a stožáry telekomunikačních zařízení, větrné a fotovoltaické elektrárny. Existují názory, že takto změněný obraz krajiny vyjadřuje ducha naší doby, že se jedná o nezbytné zásahy do krajiny, o zásahy, které jsou potřebné a proto v krajině nejenom přirozené, ale někdy i esteticky působivé. To je v mnoha případech pravda – ne každá nová výstavba znamená újmu krajinnému rázu. Kvalitní architektura nebo dokonalé technické dílo řešené s ohledem na krajinu, vytvářející harmonii nebo úměrný a působivý kontrast, může přispět ke vzniku estetických hodnot a může si vytvořit ke krajině harmonický vztah.

Na všechny tyto okolnosti pamatuje zákonné pojetí krajinného rázu. Ráz krajiny může být ovlivněn civilizačními složkami, prvky a jejich vlivy a právě z tohoto důvodu může být i chráněn (zdánlivě nelogicky roztroušené osídlení a zdeformovaný terén historických míst těžby rud nebo rozsáhlá postindustriální území na Ostravsku). Povětšinou však jeho ochrana v tomto kontextu uplatňována není a to proto, že území postrádá některé důležité aspekty krajinného rázu, které jsou předmětem ochrany – estetické hodnoty, harmonické měřítko a harmonii vztahů v krajině.

Paměť krajiny. Krajina, která nás obklopuje, je kulturní krajinou, která se vyvíjela po staletí a ve které se zrcadlí ekonomická, technická a kulturní úroveň té které doby. V krajině jsou patrné stopy prehistorického osídlení a určité doklady raně středověkého zemědělského hospodaření. Velká středověká kolonizace 12. až 14. století přinesla podstatný úbytek lesů a roztroušenou strukturu zemědělských ploch s lesy, lesíky a rozptýlenou zelení. Trojpolní zemědělská soustava vedla ke změně členění plůžiny, zřetelně byly vymezeny plochy pastvin a luk. V pozdním středověku byly kolonizovány i vyšší podhorské a horské polohy. Období renesance přineslo do krajiny velké změny, které jsou patrné i v četných historických stopách současné krajiny. Vznikaly mlýny, pivovary, ovčiny, hutě, sklárny, byly budovány rybníky a rybníční soustavy. Právě rybníky – i když později mnohé zanikly – vtiskly určitým oblastem České republiky zcela typický ráz. V období baroka byla většina půdy obhospodařována panskými velkostatkami. V úrodných polohách se vyskytovalo jen málo vzrostlé zeleně, členitější byly jen pastviny a nivy řek. V takto otevřené krajině se výrazně uplatňují záměrně vytvořené geometrizované soustavy propojující alejemi významné stavby – zámky, kostely, hospodářské dvory, špýchary – a tvořící spolu s plochami obor, bažantnic a zámeckých parků komponované areály krajinářských úprav. Právě tyto areály a drobnější dílčí úpravy jsou významným rysem harmonie české krajiny.

Období romantismu a přírodně krajinářského stylu 19. století přineslo zjemnění velkorysých geometrických kompozic do podoby drobnějších krajinných areálů a do formy zdánlivě přirozené, avšak smysluplně aranžované pastorální nebo lovecké krajiny. Již období průmyslové revoluce a dynamického rozvoje dopravy však přineslo do krajiny vedle romantických a ochrannářských tendencí výrazné esteticky degradační zásahy. Vývoj krajiny a zemědělství 20. století, spojený s významnými politickými a demografickými změnami, pak přinesl další zásahy, málokdy krajinu zhodnocující.

Vývoj obrazu české krajiny dospěl v současné době do velmi problematické fáze. Při určitém zjednodušení pohledu vidíme, že na jedné straně stojí tendence rozvoje podnikání a tvrdé exploatace krajiny v zájmu okamžitého ekonomického efektu a na straně druhé stojí poměrně sofistikovaný systém ochrany přírodních, kulturních a historických hodnot krajiny. Činnost některých subjektů přináší do krajiny viditelné a zřetelné zásahy, které jsou příčinou degradace zjevných estetických hodnot. V krajině se kromě toho objevuje množství nových (byť drobných) prvků krajinné scény. Vedle degradace estetických hodnot krajiny proto můžeme též hovořit o vizuálním znečištění krajiny.

V této situaci připomínáme paměť krajiny. To není jenom abstraktní pojem, to jsou časté stopy historické kultivace krajiny. Je to přítomnost historických staveb, technických úprav krajiny, stopy tradičního zemědělského hospodaření. Jsou to také dochované zbytky velkorysých krajinářských úprav. Všechny tyto a mnohé další nám poskytují informaci o tom, v jaké krajině se nacházíme, jaký byl její vývoj. Je to informace, která slouží k tomu, abychom krajině porozuměli, abychom si k ní vytvořili vlastní vztah. Paměť krajiny nám připomíná historické a kulturní souvislosti, zasazuje ji do širšího kontextu. Krajina, která nese tyto stopy, je navíc obvykle rekreačně velmi atraktivní (např. Třeboňsko, Hlubocko, Lednicko-valtický areál).

Krajina je ale také kulturní pamětí národa. Mnoho pověstí, literárních a výtvarných děl má vazbu k určitým typům krajiny nebo k určitým konkrétním místům. Stejně tak život významných osobností našich kulturních dějin je spjat s určitou konkrétní krajinou. Krajina tak může mít svůj skrytý význam, svá tajemství, může být zdrojem informací a poučení.

Identita krajiny. Některá místa a oblasti krajiny mají určité specifické vlastnosti, které způsobují, že je nám tato krajina bližší než jiná místa a oblasti, že máme právě k této krajině zvláštní vztah. Můžeme hovořit o identitě krajiny. Je to na jedné straně zřejmě obecná vlastnost, kterou lze vycítit z uměleckého zobrazení v literatuře, výtvarném umění nebo hudbě. Na druhé straně je to zcela osobně hodnocená a vnímaná vlastnost vyvolávající skryté významy, vzpomínky a asociace. Taková krajina se bude vyznačovat výrazností a nezaměnitelností krajinné scény (zejména přírodními podmínkami terénu, vody a vegetace) a přítomností viditelných a charakteristických, pro lokalitu typických, stop kulturního vývoje krajiny, jejího osidlování a kultivace (úvozové cesty, stavby a zbytky staveb, křížky, kapličky, vodohospodářské stavby, mosty, rybníky,

kamenné zidky, meze, členění pozemků apod.).⁴ Identita krajiny je též vytvářena nehmotnými vlastnostmi určitých míst – duchovním významem, symbolickým významem nebo významem historickým. Může se jednat o zvláštní místa v krajině (prameny, skály, jeskyně, balvany, průrvy a údolí, skalní města, významné vrcholy), místa historických událostí (bitvy, setkání) nebo místa spojená s určitými osobnostmi (paměť krajiny).⁵

Mezi duchovní, nehmotné hodnoty krajiny patří lokality spojené s mytologií, pověstmi či nejstaršími počátky českých dějin, s příběhy, jež jsou zaznamenány v nejstarších českých kronikách a letopisech, s příběhy a pověstmi lokálními, území spojená s významnými historickými událostmi, místa s duchovním významem, místa, ke kterým se vztahují literární a umělecká díla či místa spojovaná s narozením, životem, tvorbou nebo smrtí významných historických i legendárních osobností. Ačkoli tato místa bývají doprovázena hodnotami hmotnými, památkovými, přírodními či estetickými, podstata jejich cennosti a významu tkví hlouběji než v těchto hmotných artefaktech, neboť jsou neocenitelná pro uchování jejich historické paměti a neopakovatelnosti.⁶

Identita krajiny tedy může být dána rázovitostí a nezaměnitelností krajinné scény, přítomností viditelných stop kulturního vývoje či kulturním, historickým či symbolickým významem míst.

Duchovní význam místa. Přijmeme-li tedy, že existuje něco jako duchovní, nehmotná hodnota krajiny, paměť krajiny, *genius loci*⁷ či význam místa, je nutné tento fakt promítnout i do praxe. Zvláště je-li ochrana těchto hodnot zakotvena, alespoň implicitně, i v naší legislativě. Stavební zákon,⁸ když definuje cíle územního plánování, hovoří o ochraně a rozvíjení přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví a o ochraně krajiny jako podstatné složky prostředí života obyvatel a základu jejich totožnosti.⁹ Podobně zákon o ochraně přírody a krajiny¹⁰ hovoří o ochraně krajinného rázu, kterým je dle znění tohoto zákona zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti a který je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu.¹¹ V obou případech se mimo jiné hovoří o kulturní hodnotě nebo charakteristice krajiny či území. Slovo kultura pochází z latiny a doslova znamená „to, oč je třeba pečovat“ a původně se užívalo pro pěstování kulturních plodin. Marcus Tullius Cicero začal označovat kulturou

⁴ GOJDA 2000, KVĚT 2003

⁵ DAY 2004, NORBERT-SCHULZ 1994, KUPKA 2009c, KUPKA 2010a, KUPKA 2010b

⁶ KUPKA 2009c, KUPKA 2010a, KUPKA 2010b

⁷ NORBERT-SCHULZ 1994, ZELENKA 2008

⁸ Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (Stavební zákon)

⁹ §18, odst. 4

¹⁰ jako pozn. 2

¹¹ §12, odst. 1

záležitosti související s činnostmi duchovními. Tím došlo k posunutí pojmu od obdělávání půdy k pěstění ducha. Dnes se tento pojem používá v různých oblastech a označuje to, co je odkázáno na soustavnou lidskou péči a co by bez ní zaniklo. Slovník cizích slov definuje kulturu jako historicky podmíněný souhrn hmotných a duchovních hodnot vytvořených a vytvářených lidstvem v procesu společenské a historické praxe a charakterizující historicky dosažený stupeň ve vývoji společnosti.¹² V této definici je nutné zdůraznit právě zmínku o souhrnu duchovních hodnot.

Toto pojetí se objevuje i v dalších důležitých dokumentech. V roce 2000 byla ve Florencii přijata Evropská úmluva o krajině,¹³ od roku 2004 součást našeho právního řádu. V ní se Česká republika zavázala právně uznat krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity.¹⁴

V závěrech 16. zasedání Výboru pro světové dědictví z prosince 1992 v Santa Fé se objevuje jako kategorie kulturní krajiny termín asociativní krajina, která v sobě uchovává hodnoty přírodního prvku na pozadí náboženských, uměleckých nebo kulturních asociací, přičemž materiální složky v takové krajině mohou být nevýznamné nebo mohou dokonce scházet.¹⁵ Ve vyhlášce o prohlášení území bojiště bitvy u Slavkova za památkovou zónu jsou stanoveny podmínky pro zabezpečení ochrany a péče o památkovou hodnotu zóny, kterou tvoří zejména význam daného území pro historickou osobitost místa, historické vazby sídel, krajiny a terénních útvarů a krajinný obraz daného území.¹⁶

Pojmy kulturní dědictví krajiny, její identita, náboženské, umělecké či kulturní asociace či historická osobitost místa implikují existenci nehmotné hodnoty, nehmotné paměti krajiny.

Je tedy evidentní, že existuje řada míst, která mají určitý hlubší význam a tím se podílejí na vytváření identity a vlastní totožnosti krajiny. Jsou to místa se vztahem k významným historickým osobnostem či významným historickým událostem, území s mimořádným *geniem loci*, pozůstatky uzavřených částí dějin, představující nezaměnitelnou hodnotu, neshaditelné znamení a pečeť historicky těmto místům vtisknutou.

Velice často jsou tato místa doprovázena dalšími hodnotami hmotnými, památkovými, přírodními či estetickými. Podstata jejich cennosti a významu však tkví hlouběji než v těchto hmotných artefaktech. Většinou mají tato území nějaký typ zákonné ochrany (krajinné památkové zóny, kulturní památky a jejich ochranná pásma, přírodní

¹² KLIMEŠ 1981, heslo „kultura“

¹³ Evropská úmluva o krajině (v ČR publikována jako 13/2005 Sb. m. s.), European Landscape Convention CETS No. 176

¹⁴ kap. II, čl. 5, odst. a

¹⁵ Report of the Expert Group on Cultural Landscapes, La Petite Pierre (France), 24–26. October 1992

¹⁶ Vyhláška MK ČR č. 475/1992 Sb. ze dne 10. 9. 1992 o prohlášení území bojiště bitvy u Slavkova za památkovou zónu

parky), leckdy však péče o tato místa nespadá či nemusí spadat do režimu legislativy upravující ochranu movitého a nemovitého kulturního dědictví, nejsou prohlášeny ani za kulturní památku, ani nejsou sbírkovým předmětem. Přesto mají pro uchování historické paměti neodmyslitelný význam.

Jednoznačně k těmto krajinám patří místa spojená s mytologií, pověstmi či nejstaršími počátky českých dějin, s příběhy, jež jsou zaznamenány v nejstarších českých kronikách a letopisech (Stadice, Vlastislav, Libušín, Tetín, Budeč, Praha, Levý Hradec, Tursko, Pšov, Libice, Kouřim). Takovým místem a typickým příkladem tohoto typu území může být památná hora Říp. Legenda, kterou poprvé zaznamenal počátkem 12. století kronikář Kosmas, pokládá právě horu Říp a její okolí za místo, kde se usadili první Slované vedení praotcem Čechem při příchodu do nové vlasti a kde se odehrálo rituální „vzetí do vlastnictví“ okolní země, vrcholící jejím novým pojmenováním po vůdci těchto Slovanů, Čechovi. Pověst o praotci Čechovi rozvinul v 16. století Václav Hájek z Libočan, podle nějž byl vojvoda Čech po své smrti pochován v nedaleké Ctiněvsi. Nejnověji zpracoval pověst roku 1894 Alois Jirásek ve Starých pověstech českých. Hora Říp tak dostala během dějin další přidanou hodnotu a význam, který nespočívá pouze v přítomnosti románské rotundy sv. Jiří na kopci u Roudnice nad Labem. Stala se symbolem českého národa a inspirovala, zvláště v době národního obrození. Více než signifikantní je obrozenecky buditelské heslo „Co Mohamedu Mekka, to Čechu Říp“ umístěný na zdejší turistické chatě z roku 1907. Pro mnoho Čechů dodnes představuje Říp místo, které je alespoň jednou za život třeba navštívit.

Podobnou horou opředenou mnoha nejrůznějšími pověstmi je i Blaník. Uvnitř hory odpočívá dle pověsti vojsko, jehož velitelem je patron země české svatý Václav. Čeká, až bude českému národu nejhůře. Ve chvíli, kdy bude naše vlast v největší tísní, zazelená se suchý dub na Blaníku a pramen pod ním vydá tolik vody, že studánku přeplní a voda poteče až po stráni dolů. Pak se v hoře otevře tzv. Veřejová skála, rytíři uvnitř se probudí z hlubokého spánku a pod vedením svatého Václava vyrazí proti nepříteli, porazí je a v Čechách nastane opět klid a mír. Pozornost Blaníku a legendě o svatováclavském vojsku přineslo zejména národní obrození, putování lidu na Blaník má však ještě starší tradici. Od roku 1989 se zde pravidelně pořádají Svatováclavské slavnosti. Podobnou roli hraje slovenská hora Sitno, podle pověsti sídlo sitňanských rytířů, kteří v době nebezpečí přijdou na pomoc ohroženému národu.

Nedaleko Trmic lze navštívit ves Stadice, památné místo, odkud byl podle legendy povolán na český trůn kněžnou Libuší Přemysl Oráč. Na zdejším Královském poli, kde údajně Přemysl naposledy oral, stojí pomník z roku 1841. Místo se stalo místem shromažďování vlasteneckých českých spolků. K pověsti patří i Přemyslova líska, jejíž oříšky byli Stadičtí až do roku 1701 povinni odevzdávat na panovnický stůl.

Hora Říp s rotundou sv. Jiří i Královské pole ve Stadících s pomníkem Přemysla Oráče jsou od roku 1962 chráněny jako národní kulturní památky.

Signifikantním je pohled na základní kameny Národního divadla, které sem byly dopraveny z řady památných míst Čech a Moravy. Jsou zde kameny z památných hor, posvěcených pověstmi a legendami, z Řípu, z Blaníku, z Radhoště, z Hostýna, ze Svatoboru, z Boubína, z Vyšehradu či ze Zlatého koně u Tmaně. Na těchto místech se konávaly slavné tábory lidu, které měly mimo jiné manifestovat národní svébytnost a sebevědomí, boj za jazykovou, národnostní a zemskou práva.¹⁷

Z lokálního hlediska jsou důležitá i místa spojená s místní historií, s místními pověstmi a legendami, šibeniční vrchy, tajné chodby a Žižkovy duby, místa spojená s příběhy, které se vztahují ke konkrétním, blízkým a všeobecně známým místům a objektům, kopci, studánce, kapličky, kříži, kostelu, hradu, domu, stromu, příběhy, které vysvětlují místní a pomístní názvy (toponymické pověsti) či původ a vznik (etiologické pověsti) krajinných jevů (kopců, rybníků, propastí) a jiných přírodních zajímavostí a pozoruhodností (památných stromů), hovoří o založení vesnic a měst, o původu hradů, zámků, klášterů a dalších stavebních památek. Vyprávějí o jejich kouzelné moci a skrytém tajemství. Jednou z takových pověstí, která je dodnes námětem mnoha umělcům, je příběh knížete Oldřicha z rodu Přemyslovců a krásné pradleny Boženy. K tomuto setkání mělo dojít v roce 1002 v Peruci. Pod zdejším zámekem je pseudogotická Boženina studánka a nedaleko odtud Oldřichův dub, pod kterým se s Boženou scházeli.

K památným místům též určitě patří území spojená s významnými historickými událostmi. Nejtypičtějším příkladem jsou místa historických bitev, kterých se na našem území nachází desítky. Lokality jako Lipany (1434) či Bílá hora (1620) se staly pojmy, synonymy zde proběhlých bitev a vlastně názvy celých dějinných epoch („před Bílou horou“). Může se jednat o bitvy legendární, či bitvy z nedávné minulosti. K prvnímu případu patří bitva Lucké války mezi českým knížetem Neklanem z rodu Přemyslovců a lučanským knížetem Vlastislavem dne 10. května 863 na polích v blízkosti středočeské vsi Tursko, o níž se nachází zpráva v Kosmově kronice z 12. století. Vůdce vítězných Čechů jménem Tyr, později přejmenovaný na Čestmír, v této bitvě padl a byl údajně pohřben na bojišti na jedné vyvýšenině u Turska, která ještě dnes nese název Krliš. Celou historku později popsal Alois Jirásek ve svých Starých pověstech českých. K nejstarším skutečně historicky doloženým bitvám na našem území patří bitva u Wogastisburgu, která proběhla v roce 631 nebo 632 mezi slovanskými kmeny Sámovy říše a franskými vojsky krále Dagoberta I. u slovanského hradiště jménem Wogastisburg. V této bitvě dosáhlo slovanské vojsko významného vítězství. Přesná lokalizace hradiště je dnes zřejmě nemožná a o samotné bitvě také nevíme téměř nic.

Významným místem spojeným s vojenskými dějinami země je obec Chlumec, kde došlo v roce 1040 k válečnému střetnutí knížete Břetislava I. s císařem Jindřichem III., které skončilo velkým Břetislavovým vítězstvím. V únoru 1126 došlo u Chlumce k bitvě ještě významnější, kdy se zde střetla početná vojska krále Lothara III. s vojskem knížete

¹⁷

KUPKA 2010a, KUPKA 2010b

Soběslava, který využil horského terénu a Lothara a jeho vojska na hlavu porazil. Do naší a evropské historie se poté Chlumec ještě výrazněji zapsal porážkou protinapoleonské koalice v bitvě u Chlumce a Přestanova v srpnu 1813.

Z míst bitev nejnovějších lze jako příklad uvést městečko Milín s osadou Slivice a přilehlým okolím. Tato lokalita ležící ve středních Čechách se stala v květnu 1945 svědkem jedné z posledních významnějších vojenských operací druhé světové války v Evropě. Mezi osadou Slivice a Milínem je od roku 1970 na paměť těchto bojů památník Vítězství a od roku 2000 se zde každoročně koná rekonstrukce bitvy.

Tři z historických bojišť jsou v současnosti vyhlášeny za krajinné památkové zóny, bojiště bitvy u Slavkova 1805, bojiště u Přestanova, Chlumce a Varvažova 1813 a bojiště u Hradce Králové 1866.

Dalším typem významných míst jsou místa s duchovním významem, místa spojená s legendami, poutní místa či poutní cesty. Význam těchto míst, spojených s kulturními nemovitými památkami, krajinářskými úpravami, estetickými hodnotami krajiny či nikoli, tkví ve vazbě na duchovní dějiny a víru českého národa. K těmto místům se váže řada historických zpráv a legend o zázračných událostech. Zřejmě nejčastěji se jedná o případy uzdravení související s požitím vody z pramenů a studánek, jindy se poutě rozvinuly k místům zázračného zachránění života, přečkání požáru, který milostnému obrazu nebo soše neublížil, obrany před vojskem, nalezení pokladu, zjevení samotné Panny Marie nebo její sochy a podobně. Tradice poutí k místům bližšího prožitku Boží přítomnosti jsou doloženy již v období Starého zákona (každoroční pout' do Jeruzaléma). Náboženské poutě jsou charakteristickým fenoménem i křesťanské zbožnosti již od nejstarších dob. Putování prvních křesťanů směřovalo na posvátná místa spjatá s pozemským životem Ježíše Krista a také k hrobům a ostatkům apoštolů a mučedníků. Ve středověku se pak kromě úcty k relikviím a zázračným hostiím silně rozšířil kult mariánský a poutě k milostným obrazům a sochám. Nejstarší poutní trasy v českých zemích mohou pocházet z 12. a 13. století, zcela výjimečně i ze století 11. Náboženské putování se v různých dobách měnilo pod vlivem politických, vojenských, ale i náboženských událostí. Novověk, u nás pak zejména pobělohorská doba, pak s sebou přinesl rozkvět řady poutních míst a vznik mnoha dalších, mnohdy navazující na starý předhusitský kult, do té doby neznámých zázračných lokalit. Řada těchto míst je spojena s cennými nemovitými památkami a takto chráněna, objevují se však i místa nová, památkově nechráněná, ale přesto vykazující duchovní hodnoty hodné ochrany. Příkladem novodobého poutního místa bez památkových hodnot může být poutní místo na vrchu Živčáková východně od slovenského města Turzovka.¹⁸

Mezi místa posvěcená legendami lze uvést moravský Podivín. Ve zdejší kapli zvané Cyrilka vyvěrá pramene, kde podle legendy křtil apoštol Moravy sv. Cyril. Místo se

¹⁸

KUPKA 2007

zapsalo do historie celého národa také tím, že cihla „uhnětená ze země sesterské Moravy a vody ze studny starobylé Cyrilky“ je dodnes uložena jako součást základního kamene Národního divadla v Praze.¹⁹

Dalším typem významných míst jsou místa spojená s historickými osobnostmi, s jejich narozením, životem, tvorbou či smrtí. Samy za sebe hovoří názvy Jiráskův Hronov, Skupova Plzeň, Čapkova Strž, Dvořákův Turnov a Sychrov či Dvořákův Lipník, kraj Oty Pavla, kraj Karla Klostermanna, Hrabalovo Kersko či Máchův kraj. V době socialismu byla za památky prohlašována a adorována i místa spojená s událostmi a osobami dělnického hnutí jako rodný dům Klementa Gottwalda v Dědicích u Vyškova či rodný dům Antonína Zápotockého v Zákolanech. Mezi již zmiňovanými základními kameny Národního divadla je kámen z Trocnova, rodiště Jana Žižky, a z moravských Záhlinic, rodiště významného národovce, říšského a zemského poslance, pokrokového rolníka a dlouholetého starosty Františka Skopalíka (1822–1891), který jako první u nás provedl dobrovolné scelování pozemků.

Podobným typem památného místa jsou lokality spojené s literárními a uměleckými díly. Lokality a scenérie objevující se na významných obrazech, lokality, kde se odehrávají slavná literární díla. Názorný příklad představuje Babiččino údolí v Ratibořicích u České Skalice. V údolí, kterým vede naučná stezka, se nachází množství památek nerozlučně spjatých s dílem Babička od Boženy Němcové. Tuto krajinu Babiččiným údolím nazval poprvé roku 1878 spisovatel Otakar Jedlička působící v Smiřicích jako lékař. Roku 1952 prohlásilo ministerstvo školství, věd a umění toto údolí za krajinou a národní rezervaci, roku 1978 pak bylo prohlášeno národní kulturní památkou. Obdobně téměř každý zná již od dětství Hrusice, kde se narodil Josef Lada, jeden z nejpopulárnějších výtvarníků a pohádkářů v Čechách, a které se objevují na mnoha jeho obrazech a obrázcích. Podobně se hovoří o kraji lišky Bystroušky. V okolí Jičína je vymezena Rumcajsova stezka, putování za slavným hodným a moudrým loupežníkem Rumcajsem, jeho ženou Mankou a synkem Cipískem.

Všechna tato místa duchovního, kulturního či historického tj. nehmotného významu představují skutečně určitý limit, ale jistě i velkou příležitost. Často se na těchto místech setkáváme se zájmy státní památkové péče (památky, památkové rezervace a zóny, památková ochranná pásma) či ochrany přírody a krajiny (zvláště chráněná území, přírodní parky, registrované významné krajinné prvky, památné stromy). Jedná se o místa, kde bývají postaveny pomníky, památníky, umístěny pamětní desky, místa, kde se konají vzpomínkové akce a rekonstrukce bitev, místa informačních cedulí i naučných stezek, místa turistických průvodců i místa návštěv školních výletů a vycházek dětí s rodiči či prarodiči. Vždyť právě toto jsou místa, která pomáhají vytvářet identitu lokality, vztah patriotismu místních obyvatel i zájem turistů. Mělo by být v zájmu místních správ tyto skutečnosti prezentovat před místními i příchozími. V územně plánovací praxi je tedy dobré a spravedlivé zohlednit význam těchto míst, i těch, která

¹⁹

KUPKA 2010a, KUPKA 2010b

nejsou chráněna zákonnými nástroji, a přijmout je jako legitimní limit (např. zahrnout je do nezastavitelného území, ochránit významný průhled, zajistit průchod), ale i jako příležitost, kterou lze využít v rámci turistického ruchu, rekreace (vymezení tras turistických, naučných či cyklistických stezek) i při prezentaci lokality a vytváření její „image“ (letáky, publikace, internetové prezentace, kulturní, společenské, sportovní akce).²⁰

Obr. 1: Hora Říp. (Foto: Ivan Vorel)

V pohledu od západu, z Perucké tabule, vyniká hora Říp kontrastem typického tvaru neovulkanické kupy vystupující v tomto pohledu nad rovinu zemědělské krajiny Slánska. S dominantním a symbolickým významem Řípu počítaly i historické komponované krajinářské úpravy této tabule (Zlonicko).

²⁰

KUPKA 2009c

B.2 Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky

Proměnlivost a neopakovatelnost.²¹ Jak již bylo řečeno, je charakter krajiny fenoménem, který se vyznačuje dvěma důležitými vlastnostmi. Je to proměnlivost a neopakovatelnost. Neobyčejná rozmanitost přírodních a kulturních podmínek vytváří různorodé obrazy krajiny, přičemž pojmem „obraz“ vyjadřujeme vnější projev vnitřní struktury. Příkladem může být krajina členitých pahorkatin, rybníčních pánví, údolí velkých řek nebo krajina s převažujícím pokryvem lesů, s intenzivním zemědělstvím v nížinách nebo s rozsáhlými plochami sadů, krajina území více či méně urbanizovaných (dokonce urbánních či suburbánních) či industrializovaných (event. postindustriálních). Důvody proměnlivosti charakteru krajiny tkví v přítomnosti a nepřítomnosti určitých znaků, v jejich vizuálním projevu, výraznosti a jedinečnosti, v jejich kombinaci a prostorových vztazích.

Obr. 2: Krajina přírodního parku Horní Berounka. (Foto: Ivan Vorel)

V pohledu na krajinu Přírodního parku Horní Berounka se projevují linie lesnatých horizontů řazených v jednotlivých prostorových plánech. Krajina je poměrně otevřená a její velké měřítko je členěno liniovou zelení alejí a dalších prvků nelesní zeleně.

Znaky krajinného rázu. Jsou to tedy tzv. znaky krajinného rázu, které odlišují od sebe různé oblasti a místa v krajině a které zároveň mohou být různým segmentům krajiny společné. Tyto znaky jsou převážně vizuálně vnímatelné v krajinné scéně. Jsou to rysy georeliéfu, přítomnost určitých specifických vodních prvků, které určují charakter

²¹

VOREL 2006b

dílčích scénérií a projevují se i v celkových panoramatech krajiny. Je to také charakter porostů odpovídající přírodním podmínkám toho či onoho místa nebo oblasti. Stejný význam jako přírodní prvky mají pro vizuální scénu též prvky kulturní (civilizační). Jedná se o způsoby hospodářského využívání krajiny, o formy osídlení (včetně polohy sídel v krajině), o strukturu sídel a architektonický výraz jednotlivých staveb (forma, hmota, půdorys, materiály, barvy, architektonické detaily). Kulturní prvky a jejich vazby spoluvytvářejí krajinnou scénu a podobně jako přírodní prvky dotvářejí prostorovou skladbu, výraznost a nezaměnitelnost scénérií. Navíc se velmi výrazně podílí na harmonii či disharmonii měřítka krajiny a projevují se v harmonii či disharmonii vztahů v krajině.

Těmito vlastnostmi jsou spoluurčovány také další důležité vizuální aspekty krajinné scény – prostorové členění krajiny, morfologie jednotlivých prostorů a uspořádání (konfigurace) jednotlivých prvků. Vznikají tak důležité znaky krajinného rázu, jakými je uzavřenost či otevřenost scény, způsob vymezení prostorů, návaznost jednotlivých prostorů, uspořádání a tvar horizontů, uspořádání dominant a podobně.

Některé znaky rázu krajiny náleží jak mezi znaky přírodní charakteristiky, tak i mezi znaky kulturní a historické charakteristiky. Za znaky přírodní charakteristiky bereme přítomnost a vizuální projev přírodních prvků, přičemž se však někdy přítomnost určitého přírodního prvku nemusí vůbec vizuálně projevit. Může se přitom jednat nikoliv pouze o přirozeně vzniklé a vyvíjející se ekosystémy, nýbrž také o uměle založené a udržované prvky. V tomto smyslu je znakem přírodní charakteristiky alej cenných dubů, starobylá lovecká obora nebo skladba orné půdy a ovocných sadů. Tyto prvky budou současně znaky kulturní a historické charakteristiky – alej jako součást komponovaného areálu, obora a skladba zemědělské půdy a sadů jako významný doklad struktury feudálního hospodářského celku.

V krajinných scénách různých segmentů krajiny často nalézáme společné znaky. Hovoříme o krajinách podobného charakteru a máme na mysli především vizuální projev různých prvků, jevů a rysů krajiny – vizuální scénu. V přítomnosti společných základních znaků přírodní, kulturní nebo historické charakteristiky tkví podstata určitých typů krajinného rázu. Rozmanitost krajiny je však neobyčejná. K tomu přispívá neopakovatelnost situací, diverzita, výraznost a jedinečnost jednotlivých znaků, prostorové uspořádání – konfigurace hmotných prvků krajinné scény a proměnlivost měřítka.

Regionální typy. Krajinný ráz či charakter krajiny souvisí i s další vlastností, kterou je identita krajiny. Oproti pojmu krajinného rázu, ve kterém převládá vizuální aspekt a estetické hodnoty, nabývá v pojmu identita na důležitosti kulturní význam a odlišnost určitého místa nebo oblasti, výrazná rozlišitelnost obrazu krajiny a přítomnost výrazných a rázovitých stop kulturního a historického vývoje krajiny. Regionální typy rázu krajiny jsou závislé na charakteru a identitě krajiny.

Je možno nalézt typické znaky identity pro určité regiony, které jsou závislé na přírodních podmínkách (znaky přírodní charakteristiky), např. na morfologii terénu, na podílu lesních porostů (Šumavské pláně) nebo mozaikovitosti vegetačního krytu (Sedlčansko), na přítomnosti rašelinišť (Českovelenicko) či skalních výchozů nebo balvanů (Česká Kanada). Rovněž způsoby hospodářského využití krajiny mohou být významné pro vznik identity krajiny (zemědělská krajina Polabí, rybníční krajina Třeboňsko).

Obr. 3: Nový Svět. (Foto: Kateřina Štrébllová Hronovská)

Rozptýlená zástavba v loukách a pastvinách je typickým znakem prostoru Nového Světa v náhorní poloze České Kanady.

Pro kulturní dimenzi identity je velmi důležitá stavební činnost v krajině. Jsou to nejenom dominantní stavby, které mohou ovlivnit široký okruh krajiny a dát mu specifický znak (Radyně, Bezděz, Ještěd), ale také typická struktura osídlení, vzájemná poloha a vzdálenost vesnic a struktura jednotlivých venkovských sídel (struktura větších vzájemně zřetelně oddělených obcí s kompaktními půdorysy ve středních Čechách), struktura vzájemně navazujících obcí s rozptýlenou zástavbou (Jablonecko), struktura vzájemně navazujících obcí s pásovou zástavbou potočních vsí (severní Čechy).

V krajinné scéně se ve větší či menší míře projevuje tradiční architektonický výraz lidových staveb – statků, dvorců, usedlostí, chalup, mlýnů, stodol, špýcharů, kováren a dalších typů staveb. Architektonický výraz se mění ve specifických regionech, ovlivněných kulturními vlivy v rámci České republiky i v rámci Evropy. Regionální typy lidové architektury se postupně ovlivňovaly a překrývaly, množství historických staveb zaniklo nebo byl přestavbami setřen jejich výraz. Přesto je obraz krajiny ovlivněn v určitých situacích velmi specifickým výrazem regionálních typů lidové architektury (např. oblast západoevropského hrázděného domu v severozápadních Čechách, typ českého a moravského roubeného domu, oblast roubeného domu slezského pohraničí, typ

alpského domu v Pošumaví, typ jihočeského zděného domu, domu Plzeňska a středních Čech, typ hornorakouského uzavřeného dvorce).

Typologie krajiny. Shodnými či podobnými znaky krajinného rázu se vyznačují podobné typy krajiny. Typy krajiny lze vymezit abstrakcí zásadních znaků, které spoluvytvářejí ráz krajiny a to na úrovni oblasti krajinného rázu nebo na úrovni skupiny míst krajinného rázu (krajinný prostor). Vymezením určitých typů a popsáním jejich společných a rozdílných vlastností se zabývá typologie krajiny. Typologie krajiny vytváří praktický podklad pro ochranu, ale i tvorbu krajinného rázu. Vymezení typů by totiž mělo sloužit k identifikaci znaků, které jsou pro rázovitost nejvíce důležité a jejichž změnou nebo zánikem by mohlo dojít k podstatné změně rázu krajiny. Vymezení typů proto slouží ke sjednocení názorů při identifikaci znaků a hodnot krajinného rázu a při klasifikaci jejich významu, což je v hodnocení krajinného rázu nebo hodnocení míry vlivu záměrů na krajinný ráz velmi obtížná úloha. Nutnost stanovení typů krajiny je též požadavkem Evropské úmluvy o krajině.²²

Vymezení typů krajinného rázu²³ vycházelo z několika vůdčích charakteristik krajiny – z relativní členitosti terénu, výjimečnosti typů reliéfu, biogeografických podprovincií, ze struktury využití ploch, historických typů venkovských sídel a jejich plužin, typů lidového domu a z vývoje osídlení krajiny.²⁴

Typologie krajiny ovšem není totožná s odstupňovanou ochranou krajinného rázu, to znamená, že nelze jednotlivé typy krajiny klasifikovat podle nároků na ochranu krajinného rázu. Odstupňovaná ochrana krajinného rázu není závislá na tom, zdali jsou přítomny typické znaky, ale na tom, zdali jsou v určitém prostoru soustředěny znaky krajinného rázu a zdali se jedná o znaky cenné svou jedinečností, přírodní, estetickou nebo kulturně-historickou hodnotou.

B.3 Obraz krajiny a její vizuální atraktivita

Stejně tak jako se v krajině vizuálně projevují jednotlivé prvky, projevuje se navenek i celková struktura krajinných složek – přírodních a civilizačních. Ať definujeme krajinu jakkoliv, vnějším projevem její vnitřní struktury je krajinný obraz. I když má krajinný obraz význam především vizuální, je ve skutečnosti vnímán senzuálně, resp. multisenzuálně (vícesmyslově). Krajinný obraz totiž není vnímán jako „orámovaný“ pohled, který by působil vždy stejně. Je vnímán spolu s vůněmi, pachy, šelestem listů

²² jako pozn. 13

²³ VaV/640/01/03 program Biosféra, podúkol Typologie české krajiny

²⁴ LÖW – CULEK – NOVÁK – HARTL 2006

nebo trávy, zurčením vody a zpěvem ptáků. Je rozdílný v různé denní době, za různého počasí (tvary oblak, barva oblohy) a velmi odlišný v různých ročních obdobích. Obraz krajiny zpravidla není vnímán staticky, z jednoho místa. Je vnímán dynamicky při pohybu krajinou a při jejím vnímání z důležitých míst rozhledů nebo naopak z těžko přístupných míst, odměňujících nás překvapivými a neobvyklými pohledy.

Pro úvahy o krajinném rázu je vnější výraz krajiny – krajinný obraz – základní kategorií a to proto, že krajinný ráz je ve smyslu zákona z velké části kategorií vizuální. Každý znak krajinného rázu má stránku obsahovou a stránku vizuální. Přítomnost přírodních, kulturních a historických hodnot je sice důležitá z hlediska významu, cennosti a vzácnosti, avšak pro charakter krajiny se stává důležitou zejména tehdy, pokud se projevuje vizuálně.

Obr. 4: Krajina Podkrkonoší a Železnobrodská s dominantou Ještědu. (Foto: Ivan Vorel)

Obraz krajiny je celkovým vizuálním vjemem, skládajícím se z panoramatických pohledů na krajinu, z dílčích scénérií (obr. 5) i z krajinných detailů (obr. 6). Snímek zachycuje působivé krajinné panorama s nezaměnitelnou dominantou.

Obr. 5: Údolí Jizery pod Strážníkem. (Foto: Ivan Vorel)

Obr. 6: Cesta na Bozkovsku. (Foto: Ivan Vorel)

Krajinná scéna. Obraz krajiny je pojmem obecným, vyjadřujícím senzuální projev vnitřní struktury krajiny. Různé části – místa a prostory v krajině – se navenek odlišují rozdílně, rozdílná je jejich krajinná scéna. Tohoto pojmu se užívá v krajinářské teorii – prostorové analýze a v kompozici, stejně jako se například v architektuře a urbanismu používá pojmu *vizuální scéna města*. Oproti obecnému pojmu *obraz krajiny* se pojmu *krajinná scéna* používá při vyjádření obrazu určité krajiny – místa nebo prostoru v určitém čase. Dílčí části krajinné scény, u kterých je záběr vnímání nějakým způsobem usměrněn, ohraničen nebo rámován, jsou označovány jako krajinné scenérie. Scenérie mohou být důležité pro vyjádření a popsání výjimečných estetických hodnot krajiny.

Stejně jako vnímání obrazu krajiny i vnímání krajinné scény má sice senzuální, ale především vizuální povahu. Skutečnost, že zdánlivě nedoceňujeme význam multisenzuálního vnímání (čichová, sluchová, hmatová charakteristika) vyplývá z toho, že v hodnocení krajinného rázu se tyto aspekty objevují pouze vzácně a ještě vzácněji je možno je reálně využít v rozhodování.

„Estetická hodnota“. V zákonné úpravě ochrany krajinného rázu je výslovně uvedeno, že krajinný ráz je *chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu*.²⁵ Estetická hodnota krajiny se tak stává neopominutelným a často klíčovým aspektem hodnocení krajiny (zákonným kritériem). Na druhou stranu se právě vliv na estetickou hodnotu stává jedním z nejvíce diskutabilních hledisek hodnocení krajinného rázu, které je možné snadno použít (zneužít) ke zpochybňování objektivity hodnocení krajinného rázu jako takového, neboť estetická hodnota je chápána jako pojem spojený s ryze subjektivním přístupem a tudíž metodicky těžko uchopitelný. Objeví-li se však pokus o vytvoření alespoň dílčích metod uchopení tohoto jevu, je pak často zpochybňován i ze strany obránců institutu krajinného rázu, neboť „každý“ tomuto (nějak) rozumí. Každý má svůj psychický život a přesvědčení o tom, jak to v životě chodí. Podobně každý dospělý měl a má estetické prožitky a o ty opírá svůj názor, většinou neartikulovaný, na estetické kategorie a obecněji na estetiku.²⁶

*Víme, co je krásné, ale nevíme, co je krása.*²⁷ Existuje řada předsudků o povaze estetické zkušenosti, o předmětu estetiky, vztahu umění a přírody, roli přírody a krajiny v lidském životě či dokonce existenci. Rovněž ztotožňování estetického prožitku s pouhou smyslovou, zhusta vizuální libostí či dokonce líbivostí (líbí – nelíbí) je stejně hluboce zavádějící jako je zakořeněné nejen v tzv. laické veřejnosti.²⁸

²⁵ jako pozn. 2

²⁶ ZUSKA 2009b

²⁷ *Wir wissen, was schön ist, aber wir wissen nicht, was das Schöne ist.* (WÖBSE 2002)

²⁸ ZUSKA 2009c

Diskuse nad nejrůznějšími aspekty estetické dimenze přírody a krajiny se staly během posledních desetiletí jedním z předních témat filozofické estetiky jako disciplíny.²⁹ Pokusy hodnotit estetickou dimenzi krajiny v rámci hodnocení krajinného rázu se pak ze strany profesionálních estetiků musí nutně jevit jako nekompetentní, blízcí se „fundovanosti“ tzv. lidové psychologie, tedy souhrnu mikromýtů o lidské psychice, tradovaných v laické veřejnosti.³⁰

Estetická hodnota je hodnotou estetického objektu, který je mentálním konstruktem, svého druhu mostem či fúzí podnětů, stimulů, vlastností, které nabízí určitý objekt (krajina), a vhodně naladěného subjektu.³¹ Estetický zážitek (krajiny) je jedním z nejkompexnějších prožitků (vícesmyslových), jichž je člověk schopen.³² Estetický soud je pak duchovně praktická emocionální schopnost člověka, utvářející se v procesu jeho výchovy jako hodnotící aktivita vyjadřující estetický postoj. Tento postoj je společensko-historicky podmíněný proměnlivým vztahem hodnotícího subjektu a hodnoceného objektu. Důležitým proměnným faktorem je jednak komplexita objektu, krajiny, která je vícedimenzionální,³³ jednak vývoj estetických preferencí v rámci kategorie krajiny, resp. krajinných prvků, která pak zpětně ovlivňovala i různou oblibu jednotlivých objektů i různých typů místa.³⁴ Právě na specifičnosti estetického hodnocení a souběžně specifičnosti estetické recepce stojí celá estetika.³⁵

Vnímající subjekt (uživatel, obyvatel či návštěvník krajiny) může nebo nemusí být schopen a ochoten vnímat určité vizuální vlastnosti krajiny a esteticky je oceňovat. Jiný je pohled ekologů, umělců, urbanistů, krajinných architektů či zemědělců.³⁶ Krajinné prvky, tolik ceněné ochránci kulturní krajiny, bývají venkovskými lidmi souhrnně označovány jako *neřádstvo*.³⁷ Naskytá se tedy legitimní otázka, zda lze otázku estetické hodnoty

²⁹ STIBRAL – DADEJÍK – ZUSKA 2009

³⁰ ZUSKA 2009a; *Moderní estetika je živou disciplínou, která se v posledních desetiletích rozvíjí takřka bouřlivě (...) ignorování tohoto vývoje vede nejen v českém prostředí k mnohdy tristním výsledkům.* (IBID.)

³¹ IBID.

³² STIBRAL – DADEJÍK – ZUSKA 2009

³³ Wöbse uvádí, že krajina je čtyřdimenzionální – zatímco obraz je dvojdimenzionální (jen dvojrozměrná plocha), film třidimenzionální (plocha a čas), tak krajina má dimenze čtyři – plocha, prostor, čas a pohyb. (WÖBSE 2002)

³⁴ STIBRAL – DADEJÍK – ZUSKA 2009; Jedná se o změnu v preferenci krajiny užitkové (rurální, bukolické, pastorální), vycházející z člověkem obhospodařované úrodné roviny směrem ke krajině divoké, volné (v Evropě až od 18. století), ke krajině lesů a hor a posléze i bažin a pouští, které byly dříve považovány za objekty buď nehodné zájmu, nebo vysloveně nehezké. (IBID.) Zemědělci považovali přírodu, tu divokou především, za nebezpečnou a hrozivou, vysoké hory dokonce vnímali jako obudné a označovali je jako bradavice nebo vředy. Za krásnou a půvabnou byla všeobecně považována krajina rovná, plochá a obdělávaná. (STIBRAL 2005)

³⁵ ZUSKA 2009a

³⁶ LOKOČ – ULČÁK 2009

³⁷ LIBROVÁ 2001; O velmi nízké ochotě vysadit zeleň na svých pozemcích vypovídají výstupy Skleničkova výzkumu provedeného mezi 168 vlastníky půdy, aktivními zemědělci a pronajímateli. (SKLENIČKA 2001)

objektivizovat. Pokud však ne, vyvolává to velkou nejistotu v identifikaci znaků a atributů krajiny vstupujících do hodnocení i v odhadu reakcí uživatelů krajiny na změny v krajinné scéně. Dostáváme se opět k výtce subjektivity a tím ke zpochybnění krajinného rázu jako institutu, neboť přírodní a kulturní hodnoty krajiny jsou chráněny i jinými nástroji a to, čím je krajinný ráz jakožto komplexní nástroj ochrany krajiny jedinečný, jsou právě jevy spojované s pojmem *estetická hodnota*. Estetika jako filozofická disciplína k tomuto problému dává zajímavé podněty, impulzy, pojmy, nikoli však návod či metodu využitelnou v praktickém posuzování dle §12, zvláště když v současné estetice přírody (krajiny) neexistuje jeden všeobecně přijímaný názor, nýbrž řada směrů a krajních poloh s různým zaměřením (ekoestetika, environmentální estetika, biologizující estetika, evoluční estetika krajiny...).³⁸

Klíčovou otázkou je, zda bylo záměrem zákonodárce estetickou hodnotu chápat v šíři estetiky jako filozofické disciplíny, resp. zda je účelné (a reálné) ji takto chápat v konkrétních hodnoceních dle §12. V tomto smyslu se jeví užitečnou „redukce“ – alespoň v určité fázi posuzování – na hodnocení nikoli estetické hodnoty, ale vizuální atraktivnosti krajinné scény, které pracuje metodami architektonické, krajinářské a urbanistické kompozice. Pro úvahy o krajinném rázu je totiž vnější výraz (jinak multisenzuálně vnímané)³⁹ krajiny, projev její vnitřní struktury – krajinný obraz – základní kategorií a to proto – jak již bylo řečeno – že krajinný ráz je ve smyslu zákona z velké části kategorií vizuální.

Znak krajinného rázu má stránku obsahovou a vizuální.⁴⁰ Přítomnost přírodních, kulturních a historických hodnot je tedy sice důležitá z hlediska významu, cennosti,

³⁸ Některé z teorií by byly pro hodnocení krajinného rázu s výhodou využitelné (např. populární *savanna theory*, která vznikla na poli evoluční estetiky krajiny, dle které pro člověka vyplývá bezpodmínečná estetická preference krajin savanového typu, tj. oblíba tzv. arkadské resp. parkové krajiny, mírně zvlněné krajiny, kde se střídají otevřené zatravněné plochy s jednotlivými stromy nebo menšími lesíky a vodními prvky, v níž se pasou stáda velkých savců; STELLA – STIBRAL 2009), protože však jsou jinými autory zpochybňovány a argumentačně vyvráceny, sama *savanna theory* je shledávána reduktivní a budí v humanitně orientovaných badatelů pochybnosti, stavěli bychom hodnocení opět na nestabilní základ, snadno napadnutelný z mnoha stran.

³⁹ *Pro tyto lidi je soubor všech vjemů, jež poskytuje pobyt v přírodě, jednotným zážitkem, jehož základem jsou vjemy obou smyslů vyšších, zraku a sluchu, kterému však dodávají bohatosti a úplnosti i vjemy smyslů nižších, hmatu a čichu, pocity slunečního tepla, vánku nebo vlhkosti na kůži, vnímání klidu nebo pohybu vlastního těla, dýchání čistého svěžího vzduchu. A tyto jednoduché vjemy nižších smyslů se spojují se složitými dojmy smyslů vyšších v hluboké souborné dojmy, které zůstávají uloženy v lidské paměti a stávají se trvalým obohacením vědomí a duševního života.* (ŽÁK 1947)

⁴⁰ Orientace na vizuální složku vnímání zakořenila ve společenských vědách natolik, že často pojem percepce splývá s pojmem vizuální percepce. Ruku v ruce s atrofií primitivnějších smyslů v evropské a americké kultuře převládly jako dominantní smysly zrak a sluch. Zrak je nesporně nejdůležitějším lidským smyslem, neboť poskytuje nejvíce informací, nutných pro orientaci v prostoru, je nejefektivnějším z lidských smyslů, je aktivní, schopný vědomou orientací kromě periferního vidění obsáhnout též prostor směrem nahoru a dozadu. (HEXNER – NOVÁK 1996) Lidé

vzácnosti, ale pro charakter krajiny se stává důležitou zejména tehdy, pokud se projevuje vizuálně.⁴¹ Zejména tedy vizuální atraktivnost krajinné scény je vlastností, díky které návštěvník či pozorovatel (subjekt) může (ale nemusí) vnímat v krajině estetické hodnoty.

Ve volné krajině s převládajícím přírodním charakterem, v záměrně kultivované krajině i v parku můžeme najít místa, prostory, pohledy, výhledy a scenerie, kde většina návštěvníků pocítí příjemný pocit zájmu, potěšení, okouzlení, či překvapení. Emocionální zážitek může být provázen vybavením si různých souvislostí, obdobných zážitků i racionálním zhodnocením vnímaných jevů. V průběhu prožitku vzniká vědomí estetické hodnoty pozorované – vícesmyslově vnímané – krajiny. Závisí samozřejmě na návštěvníkovi samém, jak silný je to pocit, jakými dalšími pocity, myšlenkami a asociacemi je provázen. I mezi návštěvníky a pozornými pozorovateli krajiny vzniknou rozdíly v tom, co budou v krajinné scenerii hodnotit nejvýše.

Emocionální a obsahové hodnoty. Estetická hodnota krajiny se projevuje ve smyslových vjemech pozorovatele, který krajinu vnímá jako prostor (prostorovou scénu) všemi smysly. Tyto vjemy odrážejí tzv. *emocionální hodnoty krajiny* a vyvolávají určité duševní pocity jako je uklidnění, vyrovnání nebo naopak neklid, překvapení, úžas. Některé jevy, které je možno vnímat v krajinné scéně, vyvolávají téměř vždy pozitivní emocionální hodnocení a jsou proto považovány za rysy estetické hodnoty krajiny. Jsou to např. bohatost a rozmanitost tvarů (habitus a textura rostlin), bohatost barev (pestrost, škála odstínů atd.), typická barevnost ročních období (barevná proměnlivost), typická barevnost určitého místa, příjemný obytný prostor intimního měřítka, otevřený zneklidňující prostor, působivá (šokující) dramatičnost, neobvyklost scenerie.

Estetické hodnoty krajiny jsou však tvořeny nejenom hodnotami emocionálními, ale také hodnotami obsahovými. Právě *obsahové hodnoty* jsou pro vnímání a hodnocení krajiny velmi specifické. Běžný názor na estetiku krajiny tkívá v kráse přírodních prvků a scenerií je třeba doplnit o vnímání a racionální hodnocení užitečnosti a potřeby určitých prvků či struktur v krajině. U staveb a technických zařízení může tímto vnímáním spolu s estetikou funkčních technických tvarů vznikat vědomí estetické hodnoty. V přírodě si však vnímavý pozorovatel může uvědomovat a prožívat pocit sejetí s přírodou a závislosti na přírodě. Samota, vjemy působící na všechny smysly, vliv počasí nebo ročního období vytváří působivý rámec, ve kterém člověk oceňuje bohatství forem, tvarů a barev přírody, její proměnlivost a zákonitost jejího života. Tomu odpovídají některé rysy krajinné scény, které jsou zpravidla pokaždé považovány za znaky estetické hodnoty. Jsou to např. neobvyklost, cennost a zachovalost přírodní nebo přírodě blízké scenerie, pocit zdravé harmonické a obyvatelné krajiny, výraznost, převaha přírodních složek, krása a účelnost hospodářských úprav a kultivace krajiny.

přijímají zrakem přibližně 80% informací z okolního světa (HAMADOVÁ – KVĚTOŇOVÁ – NOVÁKOVÁ 2007), Wöbse uvádí dokonce 80 až 90%. (WÖBSE 2002)

⁴¹ VOREL 2007a

Estetická norma. Dějiny zahradního umění a kultivace krajiny ukazují, že pohled na estetické hodnoty přírody se vyvíjel a měnil s vývojem poznání, filosofie, idejí, kultury. Estetická hodnota krajiny byla vždy chápána v závislosti na *estetické normě*. Estetická norma je určitým filtrem, který v určité době, v určité zeměpisné šířce a délce, v určitém kulturním prostředí ovlivňuje způsob estetického vnímání, cítění a prožívání. Estetická norma je závislá na celé škále společenských vlivů. Estetickou normu pohledu na krajinu v naší době, v našich geografických a kulturních podmínkách, ovlivňuje vědomí nutnosti zachování přírody a jejích přirozených hodnot. Estetickým se stává to, co je pro přírodu a její procesy přirozené a to, co k její přirozenosti patří.

Estetické hodnoty krajiny ovlivněné estetickou normou můžeme zjednodušeně hledat v hodnotách, které jsou všeobecně přijímány jako estetické, jako hodnoty, které pro většinu lidí vyjadřují krásu přírody a které jsou určitými archetypy harmonie člověka a přírody. Existuje řada pozorovatelných rysů krajinné scény, které můžeme nazvat *všeobecně přijatelnými, konvenčními hodnotami*, zahrnujícími nejčastěji symboly přirozené harmonie přírody a harmonie lidské činnosti s přírodou, symboly síly věčnosti a stálé obnovy přírody. Jedná se například o zřetelné uplatnění přirozeně působících přírodních partií (např. členitý okraj lesa, meandrující vodoteč s doprovodnou zelení, vodní plocha zarámována lesním porostem), uplatnění cenných ekosystémů v krajinné scéně (např. litorální porosty rybníka nebo skalnatý svah s travinnými a křovinnými porosty), krajinu s vysokým podílem rozptýlené zeleně (porosty mezí, doprovodná a liniová zeleň, solitérní stromy), soulad přírodního prostředí a dominujícího účinku cenné architektury (poutní kostel, křížová cesta v krajině).

Tyto všeobecně přijatelné hodnoty mohou orientačně složit jako určitý *etalon* (modelová situace a její vizuální projev) estetických hodnot krajiny.

Subjektivní vlastnosti pozorovatele a objektivní vlastnosti krajiny. Z hlediska hodnocení rázu krajiny chápeme estetickou hodnotu ve dvou rovinách – jakožto výsledek emocionálního a hodnotícího prožitku a jako projev přítomnosti určitých specifických jevů, znaků a hodnot krajiny. Vznik estetických hodnot krajiny je přitom závislý na subjektivních vlastnostech uživatele nebo pozorovatele (subjektu) – například pozorovatel jako hospodář nebo návštěvník v krajině – a dále pak na objektivních okolnostech pozorování a vnímání. Těmito objektivními okolnostmi rozumíme za první fyzický vztah subjektu a objektu – vnímání v pohybu, vnímání z určitého místa, význam denní doby, význam roční doby – a za druhé objektivní vlastnosti krajiny (objektu). Těmito objektivními, identifikovatelnými a popsatelnými vlastnostmi jsou konfigurace a charakter prvků krajinné scény, prostorová skladba a rozlišitelnost a jedinečnost krajinné scény.

Prvky a struktury krajinné scény. Krajinná scéna je tvořena množstvím hmotných a vizuálně se projevujících prvků. Tyto prvky mohou mít přírodní či antropogenní povahu. Přítomností prvků a jejich struktur vznikají určité vizuální jevy, které mohou navenek představovat podstatné znaky krajinného rázu. Analýza krajinné scény pracuje se zobecněním prvků a struktur do několika skupin, tak jak je to obdobné v architektonické, urbanistické a krajinářské kompozici.

Obr. 7: Niva Labe u Staré Boleslavi. (Foto: Ivan Vorel)

Rozlehlé, avšak dojemově uzavřené prostory nivy Labe u Staré Boleslavi vynikají působivostí kontrastu starých alejí a otevřených ploch luk.

B.4 Historická krajina a ochrana jejího rázu

Historická krajina, součást kulturní krajiny, tj. krajiny přetvořené činností člověka, jakožto krajina reflektující a uchováající prvky a struktury vzniklé během staletého procesu jejího osidlování a kultivace, je všeobecně považována za nedílnou součást kulturního dědictví. Výbor pro světové kulturní dědictví definuje kulturní krajiny jako kombinovaná díla přírody a člověka, která jsou dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie, pod vlivem fyzikálních omezení anebo příležitostí daných jejich přírodním prostředím a vlivem postupných společenských, ekonomických a kulturních vlivů, jak vnitřních, tak vnějších.⁴²

Tím se jasně přihlašuje k myšlence, že kulturní krajina je stejnou součástí světového kulturního bohatství jako jiná lidská díla. K tomuto základnímu rámci přistupuje Evropská úmluva o krajině,⁴³ která směřuje zejména k zachování a udržení význačných nebo charakteristických rysů krajiny, odůvodněných její dědičnou hodnotou, vyplývající z její přírodní konfigurace nebo z lidské činnosti.

Množství dokumentů, konferencí a literatury dokládá zájem o kulturní krajinu z mnoha hledisek, neboť péče o krajinu a její kulturně historické hodnoty je důležitým veřejným zájmem, kterému je potřeba věnovat odpovídající pozornost.

Ochrana kulturní historické krajiny, která představuje kulturní kapitál národa, však v současné praxi často nedokáže odolat ekonomickým a leckdy i „ekologickým“ tlakům. Naše legislativa na ochranu krajiny a jejích hodnot není zanedbatelná, ale je roztržštěná do několika právních předpisů a několika resortů (kultury, ochrany přírody a krajiny, územního plánování, zemědělství).⁴⁴ Hlavní oblasti ochrany historické kulturní krajiny jsou v zásadě dvě, státní památková péče a ochrana přírody a krajiny, a to zejména právě institut krajinného rázu, jakožto univerzální nástroj ochrany charakteru krajiny.

Dosud platný Památkový zákon⁴⁵ dává několik možností k ochraně celků historické kulturní krajiny. Segmenty krajiny (aleje, obory, vodohospodářské úpravy, zahrady a parky) mohou být samy o sobě chráněné jako kulturní nemovité památky, případně jako národní kulturní památky (Rožmberská rybníční soustava). Významně se v historické krajině může odrazit ochrana sídel formou městských či vesnických památkových rezervací a zón či prohlášení archeologických památkových rezervací. Krajinné celky přiléhající k památkově chráněným objektům či areálům mohou být zahrnuty do ochranného pásma těchto památek (například rozlehlé ochranné pásmo národní kulturní památky Říp) či památkově chráněných území (zón či rezervací). Specifickým nástrojem

⁴² jako pozn. 15

⁴³ jako pozn. 13

⁴⁴ KUČOVÁ 2006, KUČOVÁ 2007

⁴⁵ zákon ČNR č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.)

ochrany historické krajiny je pak vyhlášení krajinné památkové zóny jakožto více či méně rozsáhlého území dochované kulturní krajiny zahrnujícího sídelní útvary a ucelené krajinné celky, jejichž dnešní podoba byla podstatnou měrou kultivována a formována historickou činností člověka. Návrh věcného záměru zákona o památkovém fondu (leden 2009)⁴⁶ opět zdůrazňuje, že významným segmentem hmotného kulturního dědictví je památkový fond, jehož součástí jsou i krajinářské kompozice jako součást kulturní krajiny, a o přírodně krajinářských celcích hovoří i v kategorii národních kulturních památek a památkových rezervací.

Přesto se ochrana historické krajiny formou nástrojů státní památkové péče jeví jako nedostatečná, neboť se zabývá pouze velmi omezenými segmenty krajiny a jednotlivými prvky. Z desítek navržených krajinných památkových zón bylo dosud po dlouhém procesu prohlášeno pouhých devatenáct, což představuje naprostý zlomek území historické kulturní krajiny, ač jedinečný.

Obr. 8: Krajinná památková zóna Libějovicko-Lomecko. (Foto: Ivan Vorel)

Starobylá čtyřřadá alej k poutnímu kostelu na Lomci vytváří v krajině Vodňanska výraznou prostorovou osu s barokní symbolikou.

⁴⁶

Věcný záměr zákona o památkovém fondu, MK ČR

Lednicko-valtický areál, prohlášený za krajinnou památkovou zónu již v roce 1992, je dokonce zařazen na prestižní Seznam památek světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Na ploše 185 km² se nachází kulturní krajina, která je kvalitou, rozsahem a měřítkem nejvýznamnějším krajinářským dílem České republiky a je ojedinělá i ve světovém měřítku.⁴⁷ Nacházíme však řadu cenných celků historické krajiny, například unikátně dochované plužiny různých typů na Prachaticku, které žádnou – nebo alespoň ne účinnou – ochranu ze strany památkové péče nepožívají. Je tedy zřejmé, že péče o historickou krajinu se nevyčerpává na poli státní památkové péče. Jedná se o disciplínu mezirezortní, což vyjadřuje i memorandum Architektonické dědictví krajiny,⁴⁸ které deklaruje, že péče o kulturní krajinu se týká stejně ochrany přírody jako památkové péče. Je proto žádoucí, aby oba obory při péči o krajinu úzce spolupracovaly, přičemž je zároveň třeba, pokračuje memorandum, zapojit i další obory a resorty.

Krajinou celého území se zabývá, jak již napovídá jeho název, zákon o ochraně přírody a krajiny.⁴⁹ Krajinou podle tohoto zákona se rozumí část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.⁵⁰ Je jí tedy i krajina urbanizovaná či industrializovaná. Tento zákon, ač v gesci ministerstva životního prostředí, zavádí další účinné nástroje, které lze s výhodou použít k ochraně historické kulturní krajiny, ať v rámci zvláštní tak obecné ochrany přírody a krajiny.

V rámci zvláštní ochrany (třetí část zákona) je účinným nástrojem ochrana kulturní krajiny v rámci chráněných krajinných oblastí. Dle zákona jsou chráněnými krajinnými oblastmi rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení.⁵¹ Dle této definice je zřejmé, že nejsou chráněny pouze přírodní prvky, ale i celkový ráz harmonicky utvářené kulturní krajiny včetně památek historického osídlení. Například ve znění Výnosu o zřízení CHKO Kokořínsko se říká, že posláním oblasti je ochrana všech hodnot krajiny, jejího vzhledu a jejích typických znaků i přírodních zdrojů a vytváření vyváženého životního prostředí; k typickým znakům krajiny náleží zejména její povrchové utváření včetně vodních toků a ploch, klima krajiny, vegetační kryt a volně žijící živočišstvo, rozvržení a využití lesního a zemědělského půdního fondu a ve vztahu

⁴⁷ Vyhláška MK ČR 484/1992 Sb., o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu

⁴⁸ Memorandum sympózia Architektonické dědictví krajiny. (Cheb, 21–23.9.2006)

⁴⁹ jako pozn. 2

⁵⁰ §3, odst. 1, písm. m

⁵¹ §25, odst. 1

k ní také rozmístění a urbanistická skladba sídlišť, architektonické stavby a místní zástavba lidového rázu.⁵²

Ze zkušenosti lze dokonce říci, že řada správ chráněných krajinných oblastí je aktivnějším a důslednějším ochráncem dochovaných stop historické kultivace krajiny (lidová architektura, struktura osídlení, urbanistická struktura, dochované plužiny) než orgány státní památkové péče. Dnešních dvacet pět chráněných krajinných oblastí přitom zaujímá nezanedbatelných 13.77% území České republiky,⁵³ což mnohonásobně převyšuje plochu krajinných památkových zón.

Nejdůležitější nástroje k ochraně kulturní krajiny však tento zákon stanoví ve své druhé části, zabývající se obecnou ochranou přírody a krajiny, neboť tato se dotýká celého území státu. Může zde tedy být postižena ochrana hodnot i té kulturní krajiny, která není jinak institucionálně chráněna.

Jestliže registrace významných krajinných prvků, kterými mohou být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků je v praxi spíše okrajovou záležitostí (formou významného krajinného prvku mohou být chráněny dochované plužiny, remízy, meze, aleje, sady), uplatňování ochrany krajinného rázu podle §12 se stalo užívaným nástrojem ochrany krajiny. Ustanovení zákona vychází z celoevropsky přijímané zásady, že existuje zájem na celoplošné ochraně krajinného rázu jako součásti kulturního dědictví minulosti a příznivého životního prostředí budoucích generací. Zákon vyjadřuje záměr, aby orgány ochrany přírody chránily nejen zvláště chráněná území a vyjmenované druhy rostlin a živočichů, ale aktivně přispívaly k péči o celé území beze zbytku, zejména z hlediska zachování bohatosti a pestrosti krajinných typů, jejich estetických a přírodních hodnot.

Vyhláška k novému stavebnímu zákonu⁵⁴ dokonce stanoví jako součást územně analytických podkladů vymezení oblasti krajinného rázu a její charakteristiku (řádek 17) a vymezení místa krajinného rázu a jeho charakteristiku (řádek 18). Institut krajinného rázu se tedy stává náležitostí územního plánování a nejen územního plánování (posuzování EIA, SEA a další).⁵⁵

Pojetí krajinného rázu je podle zákona o ochraně přírody a krajiny značně široké, neboť zahrnuje nejenom vizuální aspekty krajinné scény projevující se navenek estetickou atraktivností, ale také ochranu přírodních a kulturně-historických hodnot

⁵² výnos MK ČR č. 6070/76 o zřízení chráněné krajinné oblasti „Kokořínsko“, rozprostírající se ve Středočeském kraji na území okresu Mělník a v Severočeském kraji na území okresů Česká Lípa a Litoměřice.

⁵³ Ústřední seznam ochrany přírody, AOPK ČR

⁵⁴ vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti.

⁵⁵ zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí

spoluvytvářejících specifický ráz krajiny. Vzniká tak velmi komplexní nástroj ochrany rázu, charakteru a kulturní identity krajiny, přičemž tento způsob ochrany není multiplikací jiných způsobů ochrany, protože ochrana krajinného rázu se nezabývá podstatou ochrany dle jiných zákonů, ale tuto ochranu vnímá na základě znaků rázu a identity krajiny. Zákonný pojem *kulturní a historická charakteristika* má zjevně přímou vazbu na ochranu historické krajiny či jejích znaků a hodnot, podobně jako ohled na zachování *kulturních dominant krajiny, harmonického měřítka a vztahů v krajině*.

Ochrana krajinného rázu dle §12 se tedy může stát zásadním nástrojem ochrany hodnot kulturní krajiny, který není omezen pouze na její nejcennější segmenty – obvykle již požívající nějakou formu institucionální ochrany – ale na celou krajinu bez rozdílu.

Obr. 9: Krajina Všeřubská. (Foto: Ivan Vorel)

Otevřená krajina Všeřubská s výraznými lesnatými horizonty na severu vyniká kultivovaností a absencí rušivých prvků. Nelesní liniová zeleň a solitérní stromy a vegetační skupiny člení krajinu do ploch menšího měřítka a s lesními porosty spoluvytvářejí harmonické měřítka a harmonické prostorové vztahy v krajině.

C

Hodnocení krajinného rázu

V praxi se v zásadě setkáváme s dvěma typy posuzování či hodnocení krajinného rázu. Jedná se o preventivní hodnocení (generel krajinného rázu) a posuzování vlivu záměrů, staveb či změny využití území na krajinný ráz. Oba typy zadání jsou použitelné jako nástroje ochrany rázu kulturní krajiny, první ve formě preventivních opatření, druhý v konkrétním případě hodnocení potenciálního zásahu do krajinného rázu. V obou případech je nutná úzká vazba na zákon, aby posouzení a jeho závěry byly uplatnitelné a právně obhajitelné. V tomto směru není prostor pro přílišné subjektivní či emocionální soudy. Podle dikce zákona se hodnotí několik tzv. zákonných kritérií krajinného rázu, kterými jsou přírodní, kulturní a historická charakteristika, estetická hodnota, významné krajinné prvky, zvláště chráněná území, kulturní dominanty, harmonické měřítko a harmonické vztahy v krajině.

C.1 Krajinný ráz dle zákona

Ochrana krajinného rázu je zakotvena v §12 zákona o ochraně přírody a krajiny:

- (1) *Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonického měřítka a harmonických vztahů v krajině.*
- (2) *K umísťování a povolování staveb, jakož i jiným činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody. Podrobnosti ochrany krajinného rázu může stanovit ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.*
- (3) *K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který není zvláště chráněn podle části třetí tohoto zákona, může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným předpisem přírodní park a stanovit omezení*

takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území.

- (4) *Krajinný ráz se neposuzuje v zastavěném území a v zastavitelných plochách, pro které je územním plánem nebo regulačním plánem stanoveno plošné a prostorové uspořádání a podmínky ochrany krajinného rázu dohodnuté s orgánem ochrany přírody.*⁵⁶

V průběhu osmnácti let platnosti zákona o ochraně přírody a krajiny a jeho paragrafu 12 vzbudila problematika ochrany krajinného rázu velkou pozornost v odborných kruzích zabývajících se životním prostředím, ochranou přírody a krajiny – v orgánech státní ochrany přírody, ve výzkumných i univerzitních pracovištích i jinde. Reakce na výklady smyslu ochrany krajinného rázu, na metodické postupy hodnocení vlivu staveb na krajinný ráz a na rozhodnutí orgánů ochrany přírody se množí i ze strany jiných resortů – z oblasti územního plánování a státní památkové péče. Aktivní jsou v této problematice i nevládní organizace, vstupující do správních řízení.

K tomuto zřejmě těžko legislativně uchopitelnému paragrafu, užívajícímu nejednotně definovatelné pojmy a neměřitelná kritéria nebyla za dobu platnosti zákona vydána vyhláška. V důsledku toho vzniklo široké spektrum odborných názorů, výkladů a přístupů, které se vyvíjely a promítaly se do rozhodování orgánů ochrany přírody na různých stupních.

Názory v praxi se různí a nabývají někdy krajních poloh. Jednou polohou je názor, že problematiku, která nemá jednoznačné významy, má velký podíl subjektivních hledisek a poskytuje proto různé možnosti výkladu, nelze legislativně uchopit a neměla by být řešena zákonem. Takový názor je podpořen nekonzistentním přístupem orgánů ochrany přírody k rozhodování ve věci ochrany krajinného rázu a též využívání §12 pro záležitosti, které s krajinným rázem nemají nic společného. S tímto názorem souvisí i kritické výhrady vůči odbornému vybavení orgánů ochrany přírody a jejich kompetenci k posuzování otázek estetiky krajiny a kulturně-historických hodnot.

Na opačné straně spektra stojí (v praxi uplatňované) postoje, v jejichž důsledku pracovníci orgánů ochrany přírody a krajiny zasahují do řešení staveb – tedy do problematiky, která je výhradně v kompetenci autorizovaných osob. Objevují se i značně extrémní názory – zejména některých občanských sdružení, která mají snahu pod ochranu krajinného rázu zahrnout i otázky zjevně nepatřící resortu životního prostředí (urbanistická teorie a kompozice a otázky památkové péče).

Tyto různorodé názory se objevovaly během celé doby platnosti zákona a objevují se i dnes. Proto se již od poloviny 90. let 20. století objevovaly snahy o usměrnění názorů a vytvoření obecně přijímaných metodických postupů a odborných výkladů pojmů zákona.

⁵⁶ jako pozn. 2

Přijetí metodického postupu, který by byl odbornou veřejností akceptován, by znamenalo při absenci vyhlášky významné přispění ke konzistenci postupu orgánů ochrany přírody a k omezení subjektivních přístupů. Z různých metod a metodických postupů, které více či méně vycházely z díky §12 a které pocházejí z období kolem roku 1995, je třeba připomenout v praxi využívané metodiky AOPK⁵⁷ a Správy CHKO ČR,⁵⁸ které korespondovaly s postupem hodnocení použitým v práci *Žďárské vrchy, hodnocení území z hlediska krajinného rázu*⁵⁹ a s postupem hodnocení vlivu staveb na krajinný ráz.⁶⁰ O jiná východiska se opírá metodický postup Jiřího Löwa.⁶¹ Snahu o shrnutí předchozích metodik, ověřené na mnoha konkrétních příkladech hodnocení, pak představuje metodický postup *Posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*.⁶²

C.2 Pojetí a principy

Pojetí krajinného rázu je podle zákona široké, protože zahrnuje nejenom vizuální aspekty krajinné scény projevující se navenek estetickou atraktivností, ale také ochranu přírodních a kulturně-historických hodnot spoluvytvářejících specifický ráz krajiny. Vzniká tak komplexní nástroj k ochraně rázu, charakteru a kulturní identity krajiny, přičemž tento způsob ochrany není multiplikací jiných způsobů ochrany,⁶³ protože ochrana krajinného rázu se nezabývá podstatou ochrany dle jiných zákonů, ale tuto ochranu vnímá na základě znaků rázu a identity krajiny.

Takto široké pojetí ochrany krajinného rázu umožňuje na jedné straně se opírat o přítomnost nezpochybnitelných indikátorů přítomnosti znaků a hodnot, jako např. přítomnost přírodních hodnot potvrzených jejich zahrnutím mezi zvláště chráněná území nebo další instituty ochrany přírody a krajiny, přítomnost kulturních a historických hodnot potvrzených jejich zahrnutím mezi kulturní památky nebo památkové zóny či rezervace, na druhé straně zdánlivě nechává otevřený prostor pro užití různé míry přísnosti při posuzování vizuálních projevů různých druhů zásahů do krajiny.

Krajina v sobě nese hodnoty přírodní, kulturní, historické, estetické, významové a symbolické. Řada z těchto hodnot je dnes a v minulosti také byla chráněna státní ochranou přírody a státní památkovou péčí. V obraze krajiny jsou tak ochráněny

⁵⁷ MÍCHAL 1998

⁵⁸ BUKÁČEK – MATĚJKA 1997

⁵⁹ VOREL et al. 1996, VOREL 1997a

⁶⁰ VOREL 1997b

⁶¹ LÖW – MÍCHAL 2003

⁶² VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004

⁶³ např. ochrana dle části třetí a čtvrté zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, nebo dle památkového zákona č. 20/1987 Sb.

významné architektonické objekty jako kulturní památky, segmenty historické krajiny jako krajinné památkové zóny, cenná území přírodních hodnot jako velkoplošná a maloplošná zvláště chráněná území atd. Jsou to však pouze nejcenější prvky krajiny a dílčí území.

Kulturní krajina jako celek s místy více či méně soustředujícími přírodní, estetické a kulturně-historické hodnoty však vyžaduje rovněž systematickou péči a ochranu.

Je třeba připomenout, že pozitivní hodnoty tkví také v tzv. „volné“ krajině, krajině bez souvislého zastavění, s harmonickým zapojením drobných sídel nebo samot do přírodního prostředí. O hodnotě volné krajiny není třeba diskutovat. Stačí se podívat, kam vyjíždějí obyvatelé velkých měst a aglomerací za rekreací. Volná, nezastavěná krajina je hodnotou, důležitou pro současnost i budoucnost, a proto musíme na záměry výstavby v polohách zcela odtržených od existující zástavby, v polohách, které nemají důvod v obhospodařování krajiny, pohlížet velmi přísně. Mohlo by se stát, že to, co považujeme na naší české krajině za krásné – harmonii lidské činnosti a krajiny – by již naše děti nebo vnuci nemuseli vidět, protože by všude, kam pohlédneme, byly rozesety stavby bez logického vztahu k další zástavbě a bez logického vztahu k půdě.

Význam hodnot je v krajině relativní. To, co je v krajinné scéně území s výrazným rázem a četnými estetickými hodnotami běžné, může být v jiném typu krajinné scény významnou hodnotou, jejímž narušením by došlo k podstatné změně a ke snížení úrovně krajinného rázu. Estetická hodnota vnímané krajinné scény je v územích s přítomností mnoha pozitivních hodnot stabilnější, než v územích, kde jsou takové hodnoty přítomny jenom ojediněle.

Krajina a výraznost jejího charakteru. Každá krajina má svůj ráz ve smyslu §12 zákona. Každou krajinu je možno popsat pomocí přírodní, kulturní a historické charakteristiky. Krajinný ráz je však v různých oblastech a lokalitách (místech krajinného rázu) různě výrazný, různě čitelný. V určitých situacích jsou přítomny četné znaky a rysy, které spoluvytvářejí krajinný ráz. Tyto znaky jednotlivých charakteristik krajinného rázu mohou být dobře zřetelné a spoluvytváří jedinečnost a nezaměnitelnost krajinné scény – vizuálně vnímaného obrazu krajiny. V takových typech krajiny bývají přítomny cenné hodnoty přírodní a estetické a často též zvláště chráněná území, významné krajinné prvky, kulturní dominanty, harmonické měřítko a vztahy.

V jiných typech krajiny nejsou znaky krajinného rázu příliš zřetelné, ty výraznější nejsou četné a celkově vzniká krajina, která zdánlivě není ničím specifická ani zajímavá. Přírodní a estetické hodnoty jsou nevýrazné nebo nejsou přítomny vůbec, stejně jako zvláště chráněná území, významné krajinné prvky, kulturní dominanty, harmonické měřítko a vztahy. V krajině tak můžeme nalézt území, která jsou rázovitá a území, která jsou charakterově indiferentní.

Ráz krajiny může být změněn tím, že dojde k fyzické degradaci nebo likvidaci přírodní nebo kulturní hodnoty (znak bude odstraněn, změněn nebo bude dojmově snižován jeho účinek ve vizuálně vnímané krajinné scéně).

Je logické, že v krajině s výraznými a jedinečnými znaky a hodnotami krajinného rázu bude umísťování staveb a záměrů změn využití území narážet na požadavky ochrany krajinného rázu dle §12 mnohem více než v krajině, kde takové znaky a hodnoty nejsou. Stavba nebo záměr se bude muset v cenné krajině více přizpůsobovat zachování znaků a hodnot krajinného rázu nebo ji v daném rozsahu, objemu a architektonickém řešení nebude možné realizovat vůbec. V ostatních typech krajiny budou omezení z hlediska ochrany krajinného rázu slabší nebo vzhledem k absenci zákonných znaků a hodnot (přírodní a estetické hodnoty, zvláště chráněná území, významné krajinné prvky, kulturní dominanty, harmonické měřítko a vztahy) nebudou stanoveny žádná omezení.

Proměny krajiny a smysl ochrany krajinného rázu. Jak již bylo řečeno, je pojetí krajinného rázu podle zákona o ochraně přírody a krajiny dosti široké. Zahrnuje nejenom vizuální aspekty krajinné scény projevující se navenek estetickou atraktivností, ale také ochranu přírodních a kulturně-historických hodnot spoluvytvářející specifický ráz krajiny.

Takto široké pojetí ochrany krajinného rázu zdánlivě nechává určitou volnost při jeho posuzování. Příkladem jsou velmi rozdílné verdikty odborníků (např. v rámci hodnocení EIA) i úřadů. Na jedné straně je věnována velká pozornost výstavbě rodinných domků, jejich architektonickému výrazu, barevnosti a materiálovému řešení, na druhé straně je s velkým pochopením hodnoceno umístění vysokých stožárů vzdušného vedení velmi vysokého napětí (VVN) nebo také extrémně vysokých staveb větrných elektráren. Taková relativizace ochrany nemusí být projevem neodbornosti nebo neúměrné vstřícnosti investorům (i když to tak často působí), ale může být výsledkem trendu v chápání vývoje krajiny, estetických hodnot a v racionální složce vnímání estetické atraktivnosti (estetická působivost závislá na užitečnosti a funkčnosti stavby nebo zařízení).

Proměny krajiny v poslední době tak přinášejí značné rozdíly v chápání hodnot a významnosti či nevýznamnosti změn krajinného rázu. To je způsobeno změnami v hodnotových orientacích a přenášením vzorců tržního resp. spotřebního chování a uvažování i na hodnoty, které nejsou předmětem spotřeby a jsou neobnovitelné.

Vývoj obrazu české krajiny dospěl do velmi obtížné fáze. Při určitém zjednodušení pohledu vidíme, že na jedné straně stojí tendence rozvoje podnikání a tvrdé exploatace krajiny v zájmu okamžitého ekonomického přínosu a na straně druhé stojí propracovaný systém ochrany přírodních, kulturních a historických hodnot krajiny.

Činnost řady subjektů přináší do krajiny viditelné a zřetelné zásahy, které jsou příčinou degradace zjevných estetických hodnot a vizuálního znečištění krajiny. Co degradace hodnot či vizuální znečištění znamenají v historických souvislostech, by bylo předmětem samostatné úvahy. Obracíme se někdy k pojmům *dochovanosti* krajinného

rázu či *dochovanosti* stop kultivace krajiny a cílevědomých historických krajinářských úprav. Ke které fázi historického vývoje krajiny se však máme obrátit z hlediska nejšetrnějšího přístupu k přírodním a estetickým hodnotám přirozených a přírodě blízkých partií krajiny?

Vzpomeňme jen na nevídaný a pro nás těžko představitelný rozsah vodohospodářských úprav budoucí rybniční krajiny období renesance (Třeboňsko) nebo na monumentální formální zásahy do zemědělské krajiny období baroka (Jičínsko). Z dnešního hlediska se jako nejpřirozenější možná jeví obraz krajiny druhé poloviny 19. století s krajinářskými úpravami, parky a areály, které absorbovaly přírodně-krajinářský princip i duchovní pnutí romantismu první poloviny 19. století. Tato krajina podle dobových vyobrazení působí čistě, výrazně v komponovaných partiích a velmi harmonicky. Ani k tomuto stavu krajiny se nelze vracet, protože krajina se vyvíjela dál a v určitých obdobích velmi dramaticky. Jsou to především zásahy z období průmyslové revoluce spojené s rozvojem průmyslu, dopravy, těžby a energetiky, dále procesy urbanizace a v posledních desetiletích rozvoj dopravy, komunikačních technologií, suburbanizace a disperze osídlení do volné krajiny.

Typickým příkladem *vizuálního znečištění krajiny* v současné době jsou stožáry a věže telekomunikačních zařízení. Největší podíl dnes tvoří stožáry GSM operátorů. Jejich základnové stanice stále přibývají, síť se zahušťuje a v krajině se objevuje řada dílčích akcentů a podružných dominant. Zvláště problematická jsou místa s několika stožáry v bezprostředním sousedství nebo stožáry se značnou výškou (40 – 50 m), kterou vyžaduje umístění technologie tří operátorů nad sebou. Někdy se jedná o významný technický prvek, viditelný v prostorovém kontextu krajinného celku. Na jedné straně jsou tyto stavby vnímány jako rušivé v dosud přirozeně působících partiích krajiny, na druhé straně je signál mobilního telefonu chápán jako určitý standard současného životního stylu a stožáry jsou vnímány s pochopením. Vývoj technologií nám dává naději, že tyto stavby jsou dočasné a po jejich odstranění v krajině nemusí zůstat žádná stopa.

Další skupinou staveb, tentokrát již veřejností pozorně a přísně sledovaných a do krajiny přinášejících tvrdé technické linie, velké měřítko nebo technicistní výraz a materiály, jsou inženýrské stavby. Trasy silnic a dálnic se zářezy, mosty, tunely a nezbytnými doprovodnými stavbami a zařízeními jsou často diskutovaným tématem. Podobně zřetelné zásahy do krajiny však může přinést i přestavba železniční trati, kterou již většina lidí považovala za dostatečně zapojenou do krajiny a která se nyní v krajině projevuje zřetelněji než dříve. I pro tyto stavby má velká část veřejnosti pochopení pro jejich užitečnost a nezbytnost. Tato nezbytnost však není jednoznačná a je výsledkem nejenom trvalých vývojových tendencí, ale též určitých aktuálních ekonomických potřeb a politických rozhodnutí (která mohou být eventuálně jinými politickými rozhodnutími popřena). Krajina je již mnoho let protkána trasami vysokého a velmi vysokého napětí (VVN), jejichž stožáry rytmicky a „bez respektu“ ke struktuře krajiny vytvářejí nové měřítko a nové dominanty. Také vedení VVN bývají často přijímána shovívavě jako zařízení, která jsou zcela nezbytná, funkční a proto nikoliv nepřijatelná. Tyto trasy, více

či méně vizuálně znečišťující krajinu, jsou realizovány prakticky výhradně na základě technických a ekonomických požadavků a jen zcela výjimečně na základě krajinářských hledisek. Mnoho z těchto „nezbytných a neoddiskutovatelných“ tras VVN mohlo být vedeno jinak, pokud by se braly v potaz aspekty ochrany krajiny. To se týká nejenom nových tras VVN s vysokými sloupy, ale také silničních a dálničních staveb a mostů.

Nepříznivou tendencí ve vývoji krajiny je proces suburbanizace rozšiřující zástavbu mimo tradiční prostory měst do příměstské zóny nebo do volné krajiny. Tato zástavba zpravidla není řešena koncepčně ve vazbě na existující strukturu sídla ani s ohledem na strukturu krajiny, nýbrž vychází pouze z ekonomických požadavků a možností (disponibilní a cenově přijatelné pozemky, dopravní dostupnost atd.).

Stále častějším jevem je výstavba osamocených staveb nebo drobných skupin staveb ve volné krajině. Jedná se o rozptýlení (disperzi) osídlení do volné krajiny, což představuje nejenom nevýhody ekonomické, ale též pokračující vizuální znečištění krajiny. Tlaky na obytnou výstavbu v příměstské krajině velkých měst nebo na výstavbu rodinných domů ve volné krajině venkovského prostoru odrážejí nejenom nové nároky na kvalitu bydlení, ale také přehlížení a aroganci lidí ve vztahu k přírodnímu prostředí a k hodnotám krajiny dlouhá staletí kultivované a zušlechtované. Nové stavby jenom v některých případech přinášejí vyšší architektonické hodnoty, velmi často se spíše jedná o „architektonickou konfekci“, přenášející bezcenné zahraniční vzory do jiného kulturního prostředí. Urbanistické struktury nových obytných souborů bývají řešeny zcela technicistně jako parcelace území, nikoliv jako tvorba kvalitního obytného prostředí.

S překotným a jednostranným rozvojem obchodní sítě a s postupující komercializací našeho života souvisí i výstavba rozsáhlých obchodních a skladových areálů. Vyrůstají na okrajích měst a podél dopravních tepen ve volné krajině, provázeny billboardy a jinými reklamními zařízeními a poutači. Ve většině případů jsou tyto stavby negativním zásahem do rázu krajiny, identity kulturní krajiny a pouze v zanedbatelném počtu případů představují novou estetickou (resp. uměleckou hodnotu) vytvářející harmonické vztahy v krajině.

Orgány ochrany přírody stojí dnes před záplavou citlivých problémů, kde je třeba zvažovat přijatelnost či nepřijatelnost zásahu do krajinného rázu. V rozhodnutích nebo v odborných názorech je někdy patrná snaha vytvořit si obecný názor a orientaci, která by usnadnila rozhodování. Je třeba říci, že apriorní názor (např. na nepotřebnost nebo naopak užitečnost stavby) může mít povahu politického názoru či ideologického východiska a může hodnocení vlivu na krajinný ráz velmi (a to nepatříčně) zjednodušit. Uplatňování takových názorů přesahuje hranice ochrany krajinného rázu dle §12 a je proto nepřijatelné. Je třeba se vrátit znovu k podstatě – smyslu ochrany krajinného rázu.

Smyslem ochrany krajinného rázu nemůže být paušální zabránění výstavbě nebo změně využití území, ale ochrana takových přírodních a estetických hodnot, které spoluvytvářejí specifický ráz – rázovitost – určité části krajiny (místa nebo oblasti). Krajina má vždy určitý ráz, ale pouze v některých segmentech je krajinný ráz výrazný a hodný zachování a pouze někde je krajina výrazně esteticky atraktivní – má estetické hodnoty.

Cílem ochrany krajinného rázu je zachování neobnovitelných hodnot, které vytvářejí specifický kulturní charakter a estetickou atraktivnost krajiny. Podstatou ochrany krajinného rázu je zachování charakteru v takových částech krajiny, které se vyznačují soustředěnými přírodními, kulturními a historickými hodnotami a výraznými znaky vizuální scény a neprohlubováním konfliktů v krajině s narušenou vizuální scénou.

Limity ochrany krajinného rázu. Vlastnosti prostředí, ve kterém žijeme, jsou obtížně poznatelné a měřitelné, nebo často vůbec neměřitelné. To se týká zejména tak obecných pojmů, jako je charakter či identita krajiny. Pokud pro vyjádření těchto vlastností máme jednotný rámeček – tím je znění §12 citovaného zákona, můžeme dojít k určitým hraničním – limitům, přes něž nelze při změnách v krajině přejít, přestože jsou málo exaktní a v zásadě pohyblivé jako jiné limity – např. limity znečištění, které se mohou den ze dne zpřísnit nebo zmírnit.

Pohyblivost limitů a hranic zásahů do charakteru krajiny závisí na okolnostech, které se proměňují velmi pomalu a mají velkou setrvačnost. Jsou to obecné kulturní aspekty morálky, úcty k hodnotám, úcty k přírodě, ke kultuře a tradicím, potřeby krásy a harmonie v krajině i v životě. Je zřejmé, že mnoho hodnot a postojů se mění a vyvíjí a navzdory morálním a kulturním deformacím minulosti i současnosti mohou vzniknout – a také vznikají – významné nové kulturní hodnoty. V architektuře, která se krajinného rázu týká velmi silně, je to v současnosti snaha o hledání nových úhlů pohledů na tvorbu, využití kontextu v nových souvislostech, hledání nových inspiračních zdrojů, vytváření kontrastu nebo naopak maximálního souladu jako výrazového principu, který přináší nesporné hodnoty i nejistoty a problémy. Je zřejmé, že tyto všechny okolnosti budou ovlivňovat i hranici mezi chápáním únosnosti a neúnosnosti vlivů na krajinný ráz. Zatímco tuto hranici může každý chápat – a také chápe – poněkud jinak, hranice únosnosti z pohledu ochrany krajiny je podle zákona usměrněna v §12.

Krajinný ráz je dán přírodní, kulturní a historickou charakteristikou. To znamená, že existují v určitém místě nebo oblasti znaky těchto charakteristik, které společně vytvářejí zvláštnost – rázovitost krajiny. Některé z těchto znaků jsou pro ráz krajiny zcela zásadní, jiné ráz pouze dotvářejí. Změna či likvidace zásadních znaků bude způsobovat největší změny krajinného rázu v určitém místě či oblasti. Některé znaky mohou být pro harmonii krajiny sice příznivé, ale jsou poměrně běžné a v krajině časté (rozptýlená zeleň, doprovody vodotečí atd.). Jiné znaky jsou zcela ojedinělé a v krajině se nevyskytují

běžně. Jsou to znaky jedinečné v rámci regionu nebo celého státu. Změna či likvidace jedinečných znaků může výrazně snížit přírodní či estetickou hodnotu krajinného rázu.

Limity ochrany krajinného rázu se proto odvozují od odpovědi na otázky, zdali se navrhovaný záměr dotýká takových znaků, které jsou v určitém místě nebo oblasti pro krajinný ráz zásadní nebo spoluurčující a zdali se dotýká takových znaků, které jsou jedinečné v rámci regionu nebo státu. Pokud se jedná o silný nebo likvidační zásah do znaku zásadního pro ráz krajiny a jedinečného v rámci regionu nebo státu, nemůže být stavba únosným zásahem. Pokud se jedná o slabý nebo až středně silný zásah do takového znaku, může být stavba únosným zásahem, pokud nelikviduje současně řadu dalších, byť méně jedinečných znaků.

Intenzita ochrany krajinného rázu odpovídá významnosti dotčených hodnot a vizuálních znaků. V krajině s jedinečnými hodnotami a neopakovatelnou vizuální scénou bude ochrana rigoróznější než v krajině s přítomností běžných hodnot a s obtížně zapamatovatelnými vizuálními znaky.

V případech staveb s velkými dimenzemi a extrémně velkými zásahy do rázu krajiny (dálnice, trasy vedení elektrické energie, přehrady, velké větrné elektrárny) bude vždy zásah do harmonického měřítka a harmonických vztahů (pokud takové jsou v krajině přítomny) extrémně silný. Pokud se jedná současně o zásah do přítomných estetických hodnot, nemůže prakticky být taková stavba nikdy navržena s ohledem na zákonná kritéria krajinného rázu a musí být z hlediska ochrany krajinného rázu neúnosná. Pokud jsou takové stavby navrženy v krajině, kde nejsou přítomny výrazné a ani jedinečné znaky krajinného rázu a která se vyznačuje velkým měřítkem, s nímž měřítko navrhované stavby koresponduje, může být i taková stavba únosná. V mnohých oblastech české krajiny, vyznačující se drobnějším měřítkem a harmonií osídlení a krajinného rámce, mohou být u staveb s mimořádně velkým měřítkem a dimenzemi metody ochrany krajinného rázu použity pouze k minimalizaci vizuálních vlivů. Hranice ochrany musí (mohou) být u takových staveb překročeny politickým rozhodnutím.

C.3 Hodnocení vlivu záměrů na krajinný ráz

Hodnocení vlivu záměrů na krajinný ráz je standardním úkolem orgánů ochrany přírody a krajiny jakožto dotčeného orgánu státní správy při uplatňování §12. Stalo se též častou součástí procesu posuzování vlivu na životní prostředí (EIA/SEA).⁶⁴ Závěry týkající se krajinného rázu se objevují v oznámení a zejména v dokumentaci,⁶⁵ kde má zpravidla hodnocení vlivu na krajinný ráz podobu samostatné přílohy k oznámení nebo k dokumentaci.

⁶⁴ jako pozn. 55

⁶⁵ část D, kap. I.8 „Vlivy na krajinu“

Vzhledem k tomu, že pro hodnocení krajinného rázu ve smyslu §12 není stanovena závazná ani doporučená metodika, jsou tato hodnocení prováděna různými způsoby a jsou upřednostňována různá hlediska. Struktura hodnocení se pohybuje od poměrně systematických přístupů ke zcela dílčím a neúplným pohledům. Je sice pravda, že metodický postup hodnocení je možno zaměřit podle druhu a předpokládaného vlivu hodnocené stavby a využít přitom různých pomocných nástrojů (diagramy viditelnosti, vyhodnocení pohledové exponovanosti atd.). Různé postupy se ale užívají i u stejného charakteru záměrů v podobných krajinných souvislostech. Vznikají tak poměrně nesrovnatelné a rozporuplné výsledky, jejichž rozdílnost bývá přičítána subjektivitě hodnocení a neuchopitelnosti pojmů.

Posuzování vlivu záměrů na krajinný ráz (singulární hodnocení) však není – jak je někdy chápáno – subjektivní záležitostí typu „líbí – nelíbí“, ač subjektivní složku nelze nikdy zcela vyloučit. Ke sjednocení přístupů, terminologie a postupů různých posuzovatelů a za účelem maximální objektivizace posouzení, jeho přehlednosti a odůvodnitelnosti je snaha vypracovat jednotnou a maximálně standardizovanou metodiku. Metodický postup, dnes již v praxi ověřený řadou konkrétních posudků, byl vytvořen kolektivem autorů⁶⁶ a představuje poměrně jednoduchou metodu logických kroků hodnocení, která je aplikovatelná ve většině běžných případů. Zmiňovaná metoda má těsnou terminologickou i obsahovou vazbu na znění §12, čímž je zaručen úzký vztah výsledků hodnocení k zákonné ochraně krajinného rázu a tudíž jejich využitelnost jako objektivizovaných podkladů pro rozhodování dotčených orgánů dle §12.

Princip zmiňované metody spočívá v prostorové a charakterové diferenciaci krajiny a v rozložení hodnocení a posuzování na dílčí, samostatně řešitelné kroky. Rozdělení celkového problému na řadu kroků, ve kterých je vždy přehledným způsobem vyjádřen výsledek, eliminuje do značné míry subjektivní hodnocení posuzovatele a navíc celé posouzení se stává pro každého přehledným a ve všech krocích transparentním a kontrolovatelným, čímž umožňuje odbornou diskuzi nad jednotlivými dílčími výsledky, aniž by bylo nutné zpochybnit celý proces hodnocení.

Dle metodiky postupuje hodnocení ve třech etapách, které můžeme heslovitě popsat: vymezení a popis – hodnocení – posouzení.

Vymezení a popis. V úvodní fázi postupu hodnocení je kromě definování cíle, klíčových otázek (co a proč hodnotíme, za jakým účelem, co naopak není hodnoceno, neboť to nesouvisí s problematikou krajinného rázu dle zákona) a metodických přístupů prvním krokem popis navrhovaného záměru (stavby, činnosti či změny využití území) z hlediska možného ovlivnění krajinného rázu. Tento krok je nutný, aby bylo zcela přesně definováno, co je předmětem hodnocení. Hodnocený záměr je popisován zejména z hledisek, která mohou mít vliv na krajinný ráz (plošný rozsah, objem, barva, tvar,

⁶⁶

VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004

hmota, ale i hluk, zápach). U staveb není například nutné popisovat řešení interiéru, technologií či statiky, nakolik se neprojevuje navenek, naopak je dobré vzít v úvahu i terénní práce, sadové úpravy, příjezdové komunikace, oplocení, osvětlení a další jevy související s realizací záměru. Vhodné je zohlednit i další připravované záměry v sousedství (např. dle platné územně plánovací dokumentace). Tento popis obvykle navazuje na podklady poskytnuté objednatelem (dokumentace stavby, urbanistická studie, vizualizace záměru) a mimo jiné zaručuje – pokud je součástí posouzení – že nebudou jeho závěry použity na upravený či jinak pozměněný záměr. V rámci komentáře k navrhovanému záměru je možné se vyjádřit ke specifickým otázkám problematiky jeho vizuálního projevu v dané krajinné scéně, poukázat na výhody a nevýhody záměru z hlediska vizuálního projevu, formulovat specifické otázky, které je nutné v rámci posouzení především zodpovědět – jsou tedy kladeny otázky, neměly by být ovšem anticipovány odpovědi, které teprve budou výsledkem následného hodnocení.

Aby nebylo nutné hodnotit zbytečně rozsáhlé území, následuje po popisu posuzovaného záměru vymezení prostoru v krajině, který může být skutečně nebo potenciálně fyzicky, vizuálně, čichově, dojemově či jinak tímto záměrem dotčen. Takový krajinný prostor označujeme jako „potenciálně dotčený krajinný prostor“. Jeho velikost záleží na charakteru záměru a na charakteru dotčené krajiny. Vymezuje se především pomocí bariér očekávané viditelnosti záměru (terénní horizonty, okraje lesních porostů, hmoty nelesní zeleně, horizonty a okraje zástavby). Z hlediska §12 může být takto vymezený potenciálně dotčený krajinný prostor tvořen jedním nebo více místy krajinného rázu (krajinnými prostory), přičemž u posuzování liniových staveb je obvykle potenciálně dotčeným krajinným prostorem soustava na sebe navazujících prostorů.

U menších či jednodušších záměrů je vymezení možné na základě místního šetření a studia topografických podkladů. U velkých záměrů či záměrů problematických je vhodné využít k vymezení potenciálně dotčeného krajinného prostoru počítačově zpracované diagramy viditelnosti.

Ve většině případů, nikoli vždy, není nutné mezi vizuálně dotčené části krajiny počítat plochy lesů či plochy kompaktní zástavby, neboť z těchto krajinných segmentů je vnímání krajiny velmi omezené. Naopak je nutné explicitně se vyjádřit k vlivu záměru na scénérie pozorované z významných míst (např. z vyhlídkových a turistických cest, ze vstupů do území a podobně) či na tzv. třetí body, tj. takové, z kterých se navrhovaný záměr dostává do vizuálního vztahu k jedinečným či význačným segmentům v krajině. Tato místa se mohou stát referenčními body hodnocení. V případě, kdy akustický nebo jiný vliv zasahuje do delší vzdálenosti než je vliv vizuální, je pro vymezení potenciálně dotčeného krajinného prostoru rozhodující tento faktor.

Když je vymezen potenciálně dotčený krajinný prostor, může – pokud je to účelné – následovat stanovení okruhů potenciální viditelnosti (potenciálních vlivů). Tyto okruhy se vymezují empiricky, na základě zkušeností s jinými podobnými záměry. Nejčastěji se vymezují dva okruhy, ve dvou vzdálenostech – okruh předpokládané silné viditelnosti a

okruh předpokládané zřetelné viditelnosti.⁶⁷ Tento krok vychází z logického předpokladu, že vliv nějakých záměrů, ač se v krajině uplatňují (nejsou zakryty vizuálními bariérami), je od určité vzdálenosti tak nevýznamný, že je irelevantní jej hodnotit. Vymezení okruhů potenciální viditelnosti je vhodné například v případě otevřené rovinné krajiny nebo krajiny otevírající se dálkovými průhledy do velkých vzdáleností. V těchto případech může být záměr viditelný na vzdálenost mnoha kilometrů, jeho vizuální projev však může být minimální. Pozorovatel si jej v takovém případě všimne pouze tehdy, když ví, kam a na co se má dívat nebo použije-li teleobjektiv či dalekohled. V takovém případě by hodnocení bylo zbytečné.

Hodnocení. Druhou etapou je vlastní hodnocení dotčené krajiny. Je-li to v případě posuzovaného záměru účelné, vymezí se na základě prostorové a charakterové diferenciacie krajiny v návaznosti na §12 oblast či oblasti krajinného rázu a místo či místa krajinného rázu. Oblast je charakterově odlišný krajinný celek, určité rozsáhlé území s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků. Může být různě velká a představuje základní jednotku individuálního členění krajiny (např. krajina členitých pahorkatin, rybníčních pánví, údolí velkých řek nebo krajina s převažujícím pokryvem lesů). Bodová stavba či jiný plošně omezený záměr leží obvykle v jedné oblasti krajinného rázu, může však ležet i na hranici dvou či více oblastí. Liniová stavba naopak obvykle prochází několika či mnoha oblastmi krajinného rázu.

Místo krajinného rázu představuje nejmenší hodnocený celek, obvykle vymezený krajinný prostor, konvexní či konkávní, který bývá vizuálně spojitý z většiny pozorovacích stanovišť nebo jde o území typické díky své charakterové odlišnosti (např. koridory vodotečí se vzájemně propojenými prostory, konkávní prostory horských údolí nebo soustavy údolí a vymezujících svahů a podobně). Potenciálně dotčený krajinný prostor je tvořený jedním či několika místy krajinného rázu, v případě liniové stavby dotčených míst mohou být desítky. Vzhledem k rozsahu a charakteru potenciálně dotčeného krajinného prostoru a k specifickému vlivu navrhovaného záměru je další hodnocení provedeno, je-li to účelné, pro celý potenciálně dotčený krajinný prostor najednou, v jiném případě pro jednotlivá místa krajinného rázu zvlášť.

Po této základní prostorové diferenciaci následuje ke zjištění širších krajinných souvislostí obecná charakteristika dotčené krajiny (oblasti krajinného rázu) a podrobná charakteristika potenciálně dotčeného krajinného prostoru (místa či míst krajinného rázu).

⁶⁷ Podle *Metodického návodu k vyhodnocení možností umístění větrných a fotovoltaických elektráren z hlediska ochrany přírody a krajiny* se doporučuje vymezení dokonce čtyř zón viditelnosti: silné viditelnosti (0 – 3 km u větrných a 0 – 1,5 km u fotovoltaických elektráren), zřetelné viditelnosti (3 – 6 km resp. 1,5 – 3 km), dobré viditelnosti (6 – 10 km resp. 3 – 5 km) a slabé viditelnosti (10 – 20 km resp. 5 – 10 km). (Věstník MŽP 11/2009)

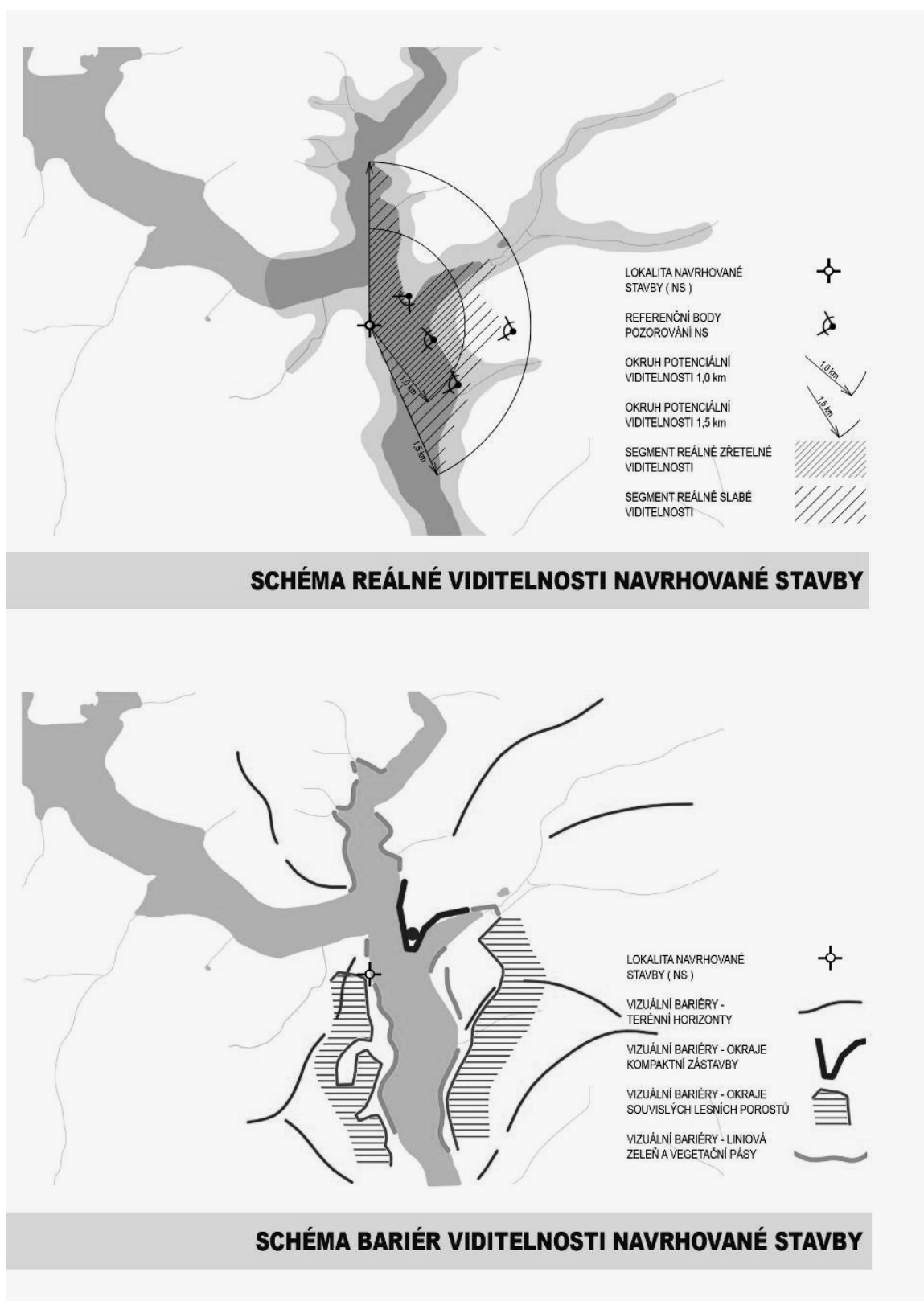
Jak již bylo řečeno, vyznačuje se charakter krajiny proměnlivostí a neopakovatelností, jež tkví v přítomnosti či nepřítomnosti určitých znaků, v jejich vizuálním projevu, výraznosti a jedinečnosti, v jejich kombinaci a prostorových vztazích. Výsledkem analýz je tedy identifikace a klasifikace znaků jednotlivých charakteristik, tj. přírodní, kulturní a historické, krajinného rázu.

Prvním krokem je analýza přírodní charakteristiky (kap. D.2). Znak přírodní charakteristiky mohou tkvět v přítomnosti, charakteru, struktuře a vizuálním projevu prvků a jevů přírodní povahy. Závěrem hodnocení přírodní charakteristiky je vlastní identifikace a klasifikace znaků a hodnot, která tvoří hlavní podklad pro posuzování vlivu záměru na krajinný ráz.

Znak jsou klasifikovány podle významu v krajinném rázu, tj. dle podílu znaku či hodnoty v celkovém výrazu krajiny (zásadní, spoluurčující, doplňující), podle cennosti (znak jedinečný, význačný, běžný) a podle projevu. Je zřejmé, že v následném posouzení zásahu budou negativní vlivy záměru do zásadních či spoluurčujících znaků s pozitivním projevem v krajinné scéně, které jsou z hlediska cennosti na úrovni oblasti či celého státu jedinečné či význačné, posuzovány jako konfliktnější než zásahy do znaků dle významu v krajinném rázu doplňujících a dle cennosti běžných (kap. D.1)

Po přírodní charakteristice následují, dle znění zákona, charakteristiky kulturní a historická. Kulturní charakteristika s sebou přináší historické souvislosti, a proto nelze jednu od druhé oddělit. Protože tedy spolu obě charakteristiky úzce souvisí, lze je posuzovat najednou. Následuje opět identifikace a klasifikace znaků, která je hlavním podkladem pro posouzení vlivu záměru (kap. D.3).

Každý znak krajinného rázu má, jak již bylo řečeno, stránku obsahovou a stránku vizuální. Přítomnost přírodních, kulturních a historických hodnot je sice důležitá z hlediska významu, cennosti a vzácnosti, avšak pro charakter krajiny se stává důležitou zejména tehdy, pokud se projevuje vizuálně. Z toho důvodu můžeme hovořit o vizuální charakteristice krajinného rázu zahrnující i zákonné pojmy estetická hodnota, harmonické měřítko a harmonické vztahy v krajině. Krajinná scéna je tvořena množstvím hmotných a vizuálně se projevujících prvků. Tyto prvky mohou mít přírodní či antropogenní povahu. Přítomností prvků a jejich struktur vznikají určité vizuální jevy, které mohou představovat podstatné znaky krajinného rázu. Analýza krajinné scény pracuje se zobecněním prvků a struktur do několika skupin, tak jak je to obdobné v architektonické, urbanistické a krajinářské kompozici. Krajinnou scénu charakterizuje přítomnost takových prvků a jejich struktur, jakými jsou body a bodové struktury, linie a liniové struktury, plochy a plošné struktury, texturní a barevné struktury a prostory a prostorové struktury. Prvky, jejich vzájemná konfigurace v krajinné scéně a jejich struktury se mohou (ale nemusí) projevovat čitelností, výrazností a nezaměnitelností znaků krajinné scény. Na základě těchto analýz následuje tabelárně vyjádřený seznam identifikovaných a klasifikovaných znaků vizuální charakteristiky (kap. D.4)

Obr: 10: Vymezení potenciálně dotčeného krajinného prostoru – příklad. (Atelier V, 2007)

Posouzení. Na základě výše uvedených analýz dotčené krajiny je nyní možno přistoupit k posouzení vlivu navrhovaného záměru na krajinný ráz. Ačkoli identifikace znaků a hodnot krajinného rázu přinesla řadu poznatků, je třeba zúžit závěry do pojmů uvedených v §12. Výstupem posouzení je proto závěr, ve kterém se konstatuje míra zásahů navrhovaného záměru do tzv. zákonných kritérií krajinného rázu, tj. do přírodní charakteristiky (přírodních hodnot) vč. významných krajinných prvků a zvláště chráněných území, kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant a estetických hodnot vč. harmonického měřítko a harmonických vztahů v krajině. Zásah do těchto zákonných kritérií může být opět vyjádřen tabelárně (kap. E.3)

Dále je důležité, zdali navrhovaný záměr zasahuje do identifikovaných znaků jednotlivých charakteristik. Tato kritéria hodnocení míry vlivu navrhovaného záměru je možno shrnout do jedné souhrnné tabulky spolu s klasifikací identifikovaných znaků (kap. D.1), přičemž se hodnotí vliv záměru na každý identifikovaný znak, z nichž každý je dle svého projevu v krajině klasifikován jako pozitivní, negativní či neutrální (indiferentní). Pro hodnocení míry zásahu se používá pětistupňová škála (žádný zásah, slabý zásah, středně silný zásah, silný zásah a stírající zásah).

Na základě výše uvedených kroků je dle vyhodnocení závažnosti a četnosti zásahů do různě hodnocených znaků možné vyřknout závěrečný verdikt o únosnosti navrhovaného záměru z hlediska vlivu na krajinný ráz dle §12.

U liniové stavby je možné posouzení rozdělit dle vymezení potenciálně dotčeného krajinného prostoru jakožto soustavy na sebe navazujících krajinných prostorů (míst či souborů míst krajinného rázu) na posouzení jednotlivých úseků. Pro každý úsek se následně dělá samostatné hodnocení. Výsledkem je pak rozhodnutí pro jaké úseky jsou vlivy záměru hodnoceny jako únosný zásah do krajinného rázu a u jakých úseků je nutné hledat jiné varianty.

Použití standardizovaného metodického postupu hodnocení vlivu navrhovaných záměrů na krajinný ráz je v běžných případech dobře použitelné a přináší poměrně srovnatelné výsledky. Tento postup není jediným možným řešením problematiky hodnocení. Je však použitelný u většiny běžných úloh a dává určitou orientaci i v případech výjimečných staveb nebo výjimečných typů krajiny. Umožňuje v každém kroku zdůvodnit hodnocení, které může být předmětem diskuse. Výsledky lze následně objektivizovat i přehodnocením přizvanými nezávislými experty, tzv. anketou expertů, kdy se tito mohou vyjádřit zejména k identifikaci a klasifikaci znaků, k ohodnocení jejich významu a dále k posouzení míry vlivu na tyto znaky.

C.4 Preventivní hodnocení krajinného rázu

Jak již bylo řečeno, stala se ochrana krajinného rázu v České republice nedílnou součástí institucionální ochrany přírody a krajiny, a to nejen ve vazbě na národní legislativu, ale i na mezinárodní dohody, zejména Evropskou úmluvu o krajině, dle které se efektivní krajinné plánování musí opírat o charakteristiky a analýzy údajů o zájmových územích, musí stanovit cíle, nástroje ochrany a hodnotit realizaci a vývoj změn.

Nejvýznamnějším a v praxi nejčastějším způsobem realizace požadavků na ochranu krajinného rázu je tzv. preventivní hodnocení krajinného rázu území, které se zpracovává v různých měřítkových úrovních a podrobnostech (území kraje, CHKO, přírodního parku, obce) podle cílů, které má naplnit. Je obvykle zpracováno jako krajinářsko-analytický dokument s návrhovou částí věnovanou odstupňované ochraně krajinného rázu na vymezeném území, jehož výsledky slouží pro rozhodovací činnost orgánů ochrany přírody a krajiny při ochraně krajinného rázu a zároveň představují materiál, kterým je možno přenést poznatky a zájmy ochrany přírody a krajiny do nástrojů územního plánování. Zkušenosti z řady hodnocených území ukazují výhody vyhodnocení celého území z hlediska krajinného rázu metodou, která zužuje prostor subjektivního přístupu a použitím kritérií uplatňovaných i na jiných územích dosahuje srovnatelného přístupu k identifikaci a oceňování hodnot krajinného rázu. Takové vyhodnocení je pak lépe použitelné pro případové hodnocení jednotlivých zásahů do krajinného rázu, neboť je značně objektivizuje. Používaná metodika preventivního hodnocení má úzkou obsahovou i terminologickou vazbu na zákonnou úpravu ochrany krajinného rázu a na výše popisovaný Metodický postup.⁶⁸

Hodnocení krajinného rázu většího území je věnováno hlavním aspektům charakteru a rázu krajiny – přírodním podmínkám, stopám kulturně-historického vývoje, vizuálním (percepčním) hlediskům, vyhodnocení prostorových vztahů a vyhodnocení sídelní struktury území z hlediska urbanistické struktury, cenné architektury a obrazu sídel v krajině. Postup hodnocení směřuje v závislosti na odlišnosti rázu krajiny, na specifických vlastnostech krajinného obrazu, na jedinečnosti a neopakovatelnosti určitých scénérií, které spoluvytvářejí identitu krajiny, k rozčlenění území, charakterové a prostorové diferenciaci krajiny, tj. rozdělení hodnoceného území na prostorově ohraničené a charakterově definovatelné části, které obecně představuje rozdělení celkového problému na problémy dílčí.

Cílem členění krajiny pro účely hodnocení krajinného rázu je tedy vystihnout souvislé, z určitého hlediska relativně homogenní celky vystihující jedinečné, neopakovatelné vlastnosti území, tj. typické znaky krajinného rázu v daném regionu (oblasti krajinného rázu – krajinné celky a místa krajinného rázu – krajinné prostory).

⁶⁸

VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004

V rázu krajiny totiž existují určité rysy, které jsou pro charakter jednotlivých oblastí a míst krajinného rázu signifikantní, které spoluvytvářejí svébytnou podobu, jedinečnost, odlišnost jednotlivých krajinných segmentů, ať už jsou to celky nebo prostory, oblasti nebo místa krajiny.

Tyto rysy vyjadřují tzv. identitu kulturní krajiny. Vymezení oblastí krajinného rázu a charakteristických krajinných prostorů na úrovni míst krajinného rázu proto může také sloužit jako jeden z impulsů pro vnímání regionální identity, pro postupné vytváření regionálního povědomí a vnímání regionu obyvateli jako specifického, něčím zvláštního a neopakovatelného území. Poznání minulosti a uvědomění si specifických rysů a hodnot krajinného rázu může sloužit k tzv. „regionální identifikaci“ obyvatel. Identifikace (ztotožnění se) obyvatel se svým regionem může přispět k rozvoji specificky orientované turistiky (přivedení zájemců o určité – marketingově zpracované – hodnoty a specifika území) a k podpoře určitých – regionálně specifických – odvětví zemědělství (např. plodin nebo hospodářských zvířat). K tomu bude nutná pochopitelná a kreativní komunikace s obyvatelstvem, osvěta a výchova, jak požaduje i Evropská úmluva o krajině, v níž se Česká republika zavázala *právně uznat krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity*.⁶⁹

Oblasti a místa krajinného rázu. Ve smyslu zákona jsou v území definovány dvě (měřítkově odlišné) úrovně členění krajiny dle krajinného rázu.

Jednak to jsou tzv. oblasti krajinného rázu, které reprezentují určitý charakter utváření krajiny z hlediska geomorfologie, vegetačního krytu, z hlediska charakteru a forem osídlení a hospodářského využití. Oblasti krajinného rázu jsou určitá území vymezená na základě podobného rázu krajiny, který může být popsán a charakterizován soustavou znaků pro danou oblast příznačných. Jedná se tedy o určitý typ regionu s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků, který se výrazně liší od jiného celku ve všech charakteristikách či v některé z nich a který zahrnuje více míst krajinného rázu. Je vymezena hranicí, kterou mohou být přírodní nebo umělé prvky nebo jiné rozhraní měnících se charakteristik. Na úrovni oblastí krajinného rázu se jedná o základní charakteristické rysy prostorového uspořádání krajiny a znaků jednotlivých charakteristik (přírodní, kulturní a historické, vizuální).

V rámci jednotlivých oblastí je pak možno najít prostorově ohraničené menší části krajiny s výrazným a specifickým krajinným rázem, tzv. místa krajinného rázu, což jsou určité krajinné prostory, v krajině prostorově ohraničené a vnímatelné, homogenní z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických a přírodních hodnot, které odlišují místo krajinného rázu od jiných míst krajinného rázu.

⁶⁹ jako pozn. 13

Jsou vymezována jako v krajině vnímatelné a vizuálně do jisté míry oddělené prostory nebo soustavy navazujících prostorů (např. koridory vodotečí se vzájemně propojenými prostory, konkávní prostory horských údolí nebo soustavy údolí a vymezujících svahů, případně i konvexní prostory vystupující charakteristicky z okolí), které jsou pohledově spojitě z většiny pozorovacích stanovišť nebo jde o území vnímatelné díky své výrazné charakterové odlišnosti.

V současné době se pro popis území užívá řada způsobů fyzicko-geografického členění České republiky, ať se jedná o členění typologické (půdní typy, biochory, typy potenciální přirozené vegetace, vegetační stupně, klimatické oblasti, krajinné typy a další)⁷⁰ či členění individuální (biogeografické regiony, regionálně fyto geografické členění, geomorfologické členění). Mohla by se proto objevit námitka, že vymezování dalších územních jednotek, typologických či individuálních, představuje pouhou superpozici již stávajících členění. Unikátnost prostorové a charakterové diferenciacie území dle jeho krajinného rázu však spočívá v tom, že zohledňuje nejen fyzickou přítomnost měřitelných prvků a jevů, ale i vizuální aspekt, tj. jejich projev v krajinné scéně. V tomto ohledu se jedná o nejkomplexnější pohled na krajinu, stávajícími typologiemi a členěními, byť jsou v procesu hodnocení krajinného rázu území nezbytným podkladem, nezaměnitelný a plnohodnotně nenahraditelný. Diferenciace krajiny dle jejího charakteru, tj. dle krajinného rázu, je proto dalším a jistě významným aspektem jejího hodnocení, byť zatím není příliš v povědomí laické ani odborné veřejnosti.

Vymezení pásem odstupňované ochrany. V každé z oblastí a míst následuje identifikace a klasifikace hlavních znaků a hodnot krajinného rázu, tzn. abstrahování významných rysů přírodní charakteristiky území (georeliéf, vodní toky, vegetační kryt), charakteru jeho kultivace a osídlení, které spolu vytvářejí jeho specifický charakter. Na základě této identifikace a klasifikace znaků a hodnot krajinného rázu a na základě charakterové diferenciacie území může být následně definován návrh odstupňované ochrany krajinného rázu, tj. rozdělení řešeného území na několik pásem s rozdílnými požadavky (rozdílnou přísností) ochrany krajinného rázu (ochranná opatření pro jednotlivá pásma). Navržená ochranná opatření potom rámcovým způsobem usměrňují charakter a rozsah rozvoje v řešeném území.

Delimitace oblastí a míst krajinného rázu pro územní plánování. Členění krajiny dle krajinného rázu se v současnosti stále častěji objevuje nejen v souvislosti se zpracováváním materiálu preventivních hodnocení krajinného rázu různě velkých území (CHKO, přírodní parky, ORP, kraje) jakožto podkladů pro rozhodování orgánů ochrany

70

V posledních letech vzniklo několik typologických členění krajiny, z nichž nejznámější je zřejmě typologie Jiřího Löwa, který vymezil pro celé území České republiky krajinné typy kombinující tři aspekty, reliéf, osídlení a využití krajiny, jejichž kombinací vzniká velké množství krajinných typů.

přírody a krajiny dle §12, ale i v závislosti na požadavcích další aktuální legislativy. Stavební zákon⁷¹ sice krajinný ráz přímo nezmiňuje a otázku jeho ochrany řeší tak, že otázky související s požadavky na ochranu krajiny jsou vyřešeny v průběhu zpracování a projednání územního nebo regulačního plánu, v jehož funkčních a prostorových regulativech se objeví i požadavky ochrany krajinného rázu (typy, výšky objektů, koeficienty využití území atd.). Ve vyhlášce k platnému Stavebnímu zákonu⁷² se však mezi územně analytickými podklady (ÚAP) obcí již přímo hovoří o dvou jevech týkajících se charakteru krajiny, a to *oblast krajinného rázu a její charakteristika* (jev 17) a *místo krajinného rázu a jeho charakteristika* (jev 18). Protože se tedy tyto jevy stávají povinnou součástí územně analytických podkladů, došlo v poslední době na mnoha územích k hodnocení krajinného rázu a na základě charakterové a prostorové diferenciaci území k delimitaci oblastí a míst krajinného rázu. Vymezení oblastí a míst krajinného rázu pro územně analytické podklady však nespočívá jenom ve stanovení hranic charakterově odlišných a různě vymezených území, ale je třeba zvládnout tři kroky, vymezení oblastí krajinného rázu (krajinných celků), identifikace znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky v oblastech krajinného rázu a klasifikace znaků z hlediska významu pro ráz krajiny a z hlediska cennosti v rámci regionu nebo státu. Tím budou vymezeny (a definovány) oblasti a místa krajinného rázu, ale pro ochranu přírody a krajiny by bylo velmi užitečné, pokud by se do ÚAP promítla i ochranná opatření k ochraně identifikovaných a klasifikovaných znaků krajinného rázu jednotlivých oblastí a na úrovni ÚAP obcí i míst krajinného rázu. Definování poměrně obecných ochranných opatření bude cenným podkladem pro usměrnění záměrů využití území při pořízení návrhu nebo změn územního či regulačního plánu.

Ochrana krajinného rázu se může v nástrojích územního plánování objevit i ve formě územní studie věnované krajinné problematice. Taková studie může výrazně přispět k tvorbě charakteru, identity a rázu krajiny. Může se jednat o studii věnovanou rozvoji ÚSES, využití území s významnými historickými krajinnými úpravami a dalším problémům krajinné struktury. Naskýtá se možná i cesta k dávnému záměru krajinářů – zavedení krajinného plánu do systému dokumentace a to právě formou územní studie, která by komplexně zpracovala krajinnou problematiku a jejíž výstupy by v podobě limitů a koncepcí byly východiskem pro zpracování územního plánu.

Poznatky z hodnocení krajinného rázu území a vymezení oblastí krajinného rázu (případně míst krajinného rázu) korespondují, jak již bylo vícekrát zdůrazněno, v určitém smyslu i s požadavky Evropské úmluvy o krajině, kde se Česká republika zavazuje *vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území; analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění; zaznamenávat jejich změny a vyhodnotit takto vymezené krajiny*

⁷¹ jako pozn. 8

⁷² jako pozn. 54

*s ohledem na zvláštní hodnoty, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem.*⁷³

Následující čtyři příklady konkrétních hodnocení krajinného rázu z let 2007 až 2009 představují různé úrovně a typy posuzování s různou podrobností („zrnitostí“) a s různými výstupy pro ochranu krajinného rázu.

Preventivní hodnocení krajinného rázu velkoplošných zvláště chráněných území a přírodních parků – příklad hodnocení CHKO Český les.⁷⁴

Orgány ochrany přírody v chráněných územích (chráněné krajinné oblasti, přírodní parky) ve své činnosti často rozhodují o vlivu záměrů na krajinný ráz. Z roviny exaktních a jasně definovaných hodnot přírodovědných se dostávají do rovin neměřitelných, těžko uchopitelných a zdůvodnitelných. Právě v takové rovině se pohybuje hodnocení krajinného rázu, které pracuje s pojmy přírodních a estetických hodnot, harmonickým měřítkem a vztahy, s pojmem kulturní dominanty.

Protože se jedná o rozlehlá území, je plošná regulace výstavby v celé CHKO či přírodním parku značně problematická a leckdy zbytečně přísná. Zkušenosti z těchto typů území ukazují na výhody vyhodnocení celého chráněného území z hlediska krajinného rázu metodou, která zužuje prostor subjektivního přístupu a použitím kritérií uplatňovaných i na jiných CHKO či přírodních parcích dosahuje srovnatelného přístupu k identifikaci a oceňování hodnot krajinného rázu. Na příkladu CHKO Český les je ukázána možnost rozlišeného přístupu k regulaci stavební činnosti na základě prostorové a charakterové diferenciací území, kdy jsou ochranná opatření stanovena ve třech úrovních, pro krajinné celky, vizuálně otevřené segmenty krajiny a konečně pro jednotlivá sídla. Tento přístup zohledňuje různorodost těchto území a stanoví ochranná opatření skutečně identifikovaných hodnot.

Vychází z předpokladu, že území většiny chráněných krajinných oblastí, přírodních parků a podobných typů území bývají značně různorodá. Nacházejí se zde segmenty, mnohdy dominantní, lesní krajiny, četné lokality přírodního či přírodě blízkého charakteru a další lokality vykazující význačné či jedinečné znaky přírodní charakteristiky krajinného rázu. Tato území jsou obvykle chráněna jinými instituty zákona o ochraně přírody a krajiny než je krajinný ráz (zvláště chráněné území, územní systém ekologické stability, významný krajinný prvek, Natura 2000...). V těchto lokalitách není potřeba regulovat zástavbu formou podrobných konkrétních požadavků (vzhledových konvencí) na architekturu, formu a urbanistickou strukturu, neboť zde výstavba ve většině případů není možná. Z hlediska krajinného rázu zde stačí obecně formulované ochranné podmínky (například požadavek zachování nezastavěných

⁷³ jako pozn. 13, kap. II, článek 6, bod C

⁷⁴ VOREL – KUPKA – HRONOVSKÁ 2007

horizontů, harmonického měřítka, vztahů...), které se uplatní např. u staveb technické infrastruktury, vybavenosti či technologických staveb, které by v těchto lokalitách mohly přijít v úvahu.

Dále se však na území chráněných krajinných oblastí či přírodních parků nachází i segmenty zemědělské krajiny s venkovskou zástavbou, někdy dokonce, a to zejména v okrajových částech těchto území, segmenty krajiny urbanizované či industrializované. Zde by zástavba v úvahu přijít mohla a také k ní dochází. Její regulace z hlediska ochrany a zachování krajinného rázu je zde proto nutná. Ovšem i tato území bývají značně různorodá. Jsou zde sídla s dochovanou tradiční architektonickou formou, hmotou, měřítkem a výrazem objektů, sídla s dochovanou urbanistickou strukturou, s dochovanou strukturou osídlení a strukturou krajiny (cestní síť, plužina...). Nacházejí se zde objekty lidové architektury i objekty zapsané mezi kulturní nemovité památky či národní kulturní památky (někdy ovšem v dezolátním stavu), některé z těchto sídel či segmentů kulturní krajiny mohou být prohlášeny podle za památkové zóny nebo dokonce za památkové rezervace.

Vedle toho se však na území chráněných krajinných oblastí či přírodních parků nachází i lokality s architekturou novodobou, nehodnotnou, neodpovídající tradičním regionálním znakům, četné přestavby, dostavby, přístavby, provizorní objekty, opuštěné zemědělské, technologické a vojenské areály, devastované vsi a chatové osady. V řadě takových území se navíc objevují i sídla zaniklá nebo částečně zaniklá, torza původní zástavby či pozůstatky již neexistujících krajinných struktur.

Z této různorodosti vyplývá požadavek na diferencovanou ochranu a regulaci budoucí zástavby. Nelze stejně přísně regulovat ve zcela rozdílně hodnotných lokalitách, ač v rámci jedné CHKO či přírodního parku. V osadách, kde se žádné tradiční znaky architektury či urbanistické struktury nedochovaly, nebo kde se zástavba vizuálně téměř neuplatňuje, jsou striktní vzhledové konvence zbytečně omezující, neboť chrání neexistující hodnoty. Principem hodnocení krajinného rázu a následné regulace eventuální budoucí zástavby je tedy prostorová a charakterová diferenciací řešeného území, delimitace pásem odstupňované ochrany a následně posouzení rozvojových možností pro jednotlivá sídla.

V preventivním hodnocení krajinného rázu CHKO Český les byl učiněn pokus o diferencovaný přístup k usměrnění budoucí zástavby na základě evaluace znaků kulturní a historické charakteristiky. Postup hodnocení směřoval v závislosti na odlišnosti rázu krajiny, na specifických vlastnostech krajinného obrazu, na jedinečnosti a neopakovatelnosti určitých scénérií, které spoluvytvářejí identitu krajiny, k rozčlenění území CHKO na menší, uchopitelnější a popsitelné části. Prostorová a charakterová diferenciací krajiny byla provedena zejména na základě prostorového členění území (charakteru georeliéfu), poměru mezi plochami lesních porostů a plochami zbytků kulturní zemědělské krajiny a charakteru a hustoty osídlení.

Na úrovni oblasti krajinného rázu byly v krajině vymezeny základní krajinné celky a jejich dílčí části, krajinné celky, na úrovni míst krajinného rázu pak byly vymezeny krajinné prostory a vizuálně otevřené segmenty krajiny. Následně byla stanovena ochranná opatření k zachování hodnot krajinného rázu, a to na třech rozdílných úrovních.

První nejobecnější úroveň ochrany byla definována pro jednotlivé krajinné celky, ve kterých byly identifikovány a klasifikovány dominantní znaky krajinného rázu (znaky přírodní charakteristiky vč. přírodních hodnot, významných krajinných prvků a zvláště chráněných území, znaky kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant, estetické hodnoty vč. harmonického měřítka a vztahů v krajině). Na základě této analýzy byly stanoveny obecné podmínky ochrany pro každý krajinný celek.

Vzhledem k tomu, že velkou část území CHKO pokrývají lesní porosty, kde není možno předpokládat tlaky na výstavbu objektů pro bydlení a rekreaci, byly pro tyto plochy stanoveny pouze regulativy omezující umístování staveb do pohledově exponovaných poloh, rušících horizonty a siluety a vnášejících do nenarušených přírodě blízkých scénérií civilizační vlivy. Změny ve využití území a eventuální stavební akce budou směřovány v naprosté většině mimo lesní porosty do enkláv bezlesí, do existujících sídel a zaniklých lokalit a do jejich okolí. Proto musí být ochrana krajinného rázu směřována především do těchto území a bylo třeba obecně se vyjádřit zejména k usměrnění takových záměrů.

Na území CHKO byla tedy vymezena dílčí území ležící mimo souvislé lesní porosty a zahrnující kulturní krajinu, drobné lesní porosty a rozptýlenou zeleň, sídla, stopy zaniklých sídel a další civilizační prvky. To jsou lokality, kam především může být směřována budoucí výstavba. Jedná se o tzv. vizuálně otevřené segmenty krajiny, pro které byla provedena delimitace pásem odstupňované ochrany (pásmo A – nejvyšší ochrany krajinného rázu, pásmo B – vysoké ochrany krajinného rázu a pásmo C – zpřísněné ochrany krajinného rázu), která může být považována za druhou základní úroveň ochrany.

Každý z vizuálně otevřených segmentů krajiny byl tedy zařazen do jednoho ze tří pásem, ke kterým byly stanoveny obecné zásady ochrany, které se týkají podmínek pro novou výstavbu příp. další zásahy do krajinného rázu a dále „přísnosti“ eventuálního budoucího posuzování vlivů konkrétních záměrů na krajinný ráz.

Krajinný celek A.1 Tišina	
znaky krajinného rázu	ochranné podmínky
Ochrana znaků přírodní charakteristiky vč. přírodních hodnot, významných krajinných prvků a zvláště chráněných území	• jsou chráněny dle některých ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (MZCHÚ, VKP, ÚSES, Natura 2000)
Ochrana znaků kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant	• respektování pozůstatků zaniklých obcí bez možnosti nové výstavby v těchto lokalitách • omezení nového využití bývalých vojenských objektů mimo kontakt s existujícími sídly
Ochrana znaků vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot harmonického měřítka a harmonických vztahů v krajině	• minimalizace zásahů do terénních horizontů • respektování harmonického vztahu zástavby a krajinného rámce • vyloučení záměrů vybočujících z harmonického měřítka krajiny • zachování příznivého stavu vizuálního znečištění krajiny

Tab. 1: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – ochranné podmínky na úrovni krajinných celků – příklad krajinného celku A.1 Tišina. (Atelier V, 2007)

Nová výstavba
• je přípustná pouze v lokalitách zvláště vyznačených a to v zastavěném území obcí nebo v bezprostředním kontaktu s existující zástavbou • je nepřipustná ve volné krajině, v lokalitách zaniklých obcí a v obcích, u kterých není možnost nové výstavby výslovně uvedena • bude se podřizovat tradičním formám a architektonickému výrazu (půdorysný tvar, výška, tvar střechy, materiály a barevnost) a objektům spoluvytvářejícím ráz krajiny v daném místě krajinného rázu • nebude zasahovat do siluet zástavby a do měřítka zástavby, nebude měnit harmonii vztahu zástavby a přírodního prostředí
Nová výstavba a další zásahy do krajiny (změny ve využití území, zásahy do porostů, technické úpravy vodních toků a ploch, komunikací a technické infrastruktury):
• budou respektovat dochovaný ráz krajiny, nebudou zasahovat do prostorových vztahů a měřítka krajiny • nebudou patrné v siluetách a na vizuálních horizontech • nebudou zasahovat do struktury osídlení a forem jednotlivých sídel
V pásmu „A“ nelze připustit silný zásah do některé z pozitivních hodnot jednotlivých charakteristik krajinného rázu, zejména do přírodních a estetických hodnot, do zvláště chráněných území, kulturních dominant, harmonického měřítka a vztahů. V pásmu „A“ nelze připustit takové zásahy, které jsou v souhrnu z hlediska míry zásahu do hodnot krajinného rázu na hranici přijatelnosti.

Tab. 2: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – ochranné podmínky na úrovni vizuálně otevřených segmentů krajiny – příklad zásad ochrany krajinného rázu pro pásmo „A“ – nejvyšší ochrany krajinného rázu. (Atelier V, 2007)

Ve vizuálně otevřených segmentech krajiny leží sídla, která mají vlastní kvality, závislé na urbanistické struktuře, na přítomnosti architektonicky cenných objektů a kulturních dominant, na obrazu sídla v krajině a na jeho rozvojových možnostech. Proto byla provedena analýza všech sídel na území CHKO, pro která byly stanoveny podmínky pro výstavbu, jež jsou třetí úrovní ochrany.

Každé sídlo bylo stručně popsáno a charakterizováno vč. historického vývoje. Ke každému sídlu byly na základě místních průzkumů, studia literatury, existující územně plánovací dokumentace a historických map (první, druhé a třetí vojenské mapování, Stabilní katastr) uvedeny základní údaje (název, obec, zařazení do krajinného celku a do krajinného prostoru, první písemná zmínka, počet obyvatel v roce 1938 a v roce 2002), byly u něj popsány znaky přírodní charakteristiky a krajinný rámeček (charakter přírodních prvků a zeleně ve struktuře sídla, charakter krajinného rámce – plošná struktura, charakter krajinného rámce – prostorová struktura) a znaky kulturní a historické charakteristiky (urbanistická struktura a její dochovanost, převažující charakter zástavby, vizuální projev zástavby v krajinných panoramatech, silueta zástavby obce, přítomnost architektonicky cenných staveb a dochovaných objektů lidové architektury, přítomnost památkově chráněných objektů a území, dochované stopy členění plužiny nebo jiné stopy hospodářského využití nebo jiné kultivace krajiny). Dále byly prozkoumány rozvojové možnosti a regulativy dle územně plánovací dokumentace nebo územně plánovacích podkladů, pokud je osada (obec) má.

Výsledkem analýz pak bylo vyjádření rozvojových možností lokality z hlediska ochrany krajinného rázu, zejména zda vůbec jsou v lokalitě rozvojové možnosti (bez rozvojových možností – možná dostavba v prolukách – možná dostavba na rozvojových plochách). Pokud se rozvojové možnosti připouští, byly definovány omezující podmínky (regulativy) z hlediska ochrany struktury zástavby jakožto součásti rázu a identity krajiny (zachování struktury zástavby bez možnosti jejího doplnění – doplnění zástavby s respektováním dochované struktury – dotvoření struktury zástavby s ohledem na obraz sídla v krajinném rámci) a omezující podmínky z hlediska ochrany forem zástavby (zachování charakteru zástavby při respektování tradičních architektonických forem, prvků a materiálů – zachování charakteru zástavby při architektonickém výrazu korespondujícím s dochovanou architekturou – zachování charakteru zástavby při individuálním architektonickém výrazu).

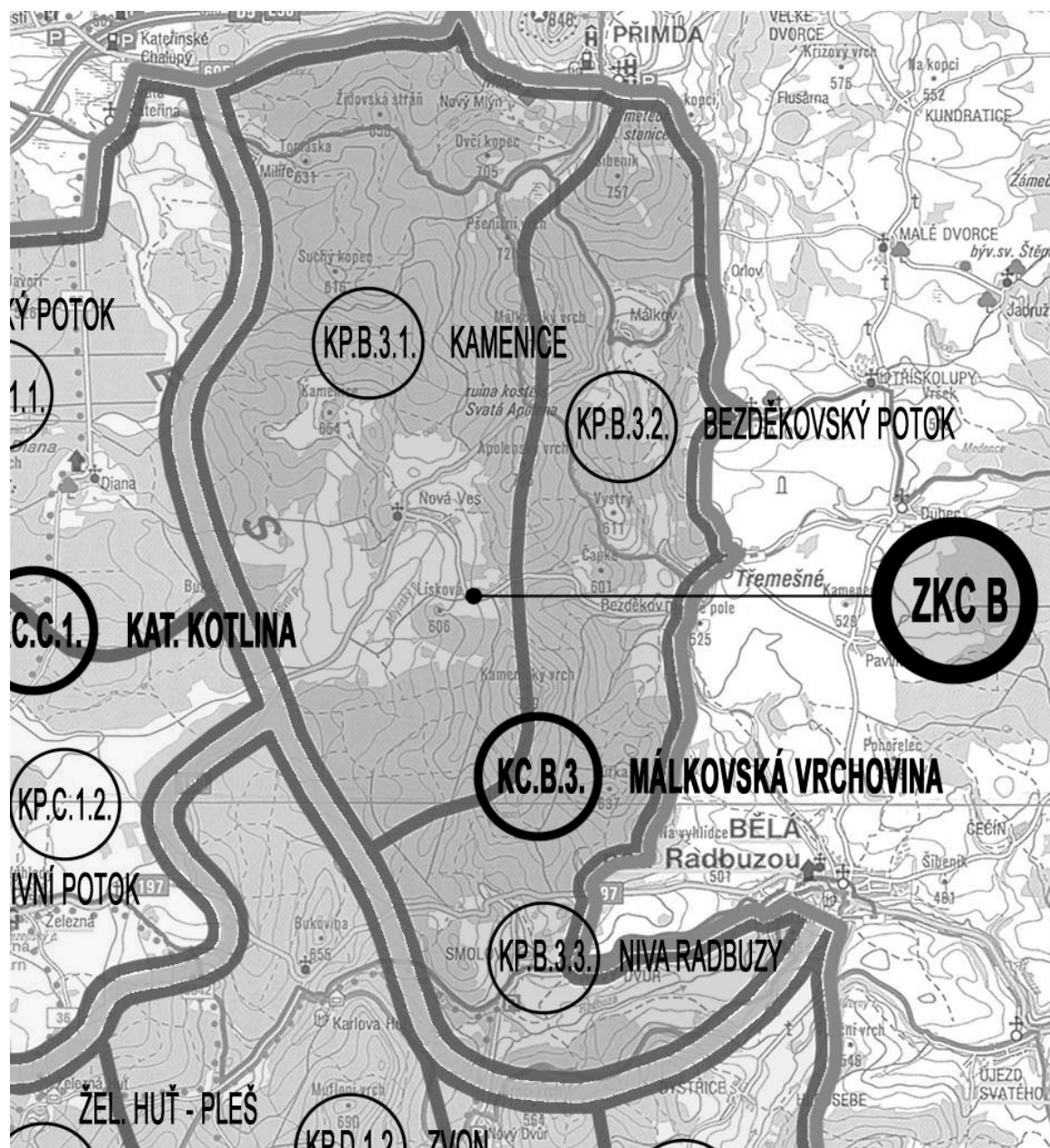
Hodnocení sídel včetně definování rozvojových možností bylo zpracováno tabelárně tak, aby vyjádření cennosti hodnot bylo co nejsrozumitelnější a tudíž prakticky použitelné v rozhodování orgánů ochrany přírody a krajiny i jako podklad pro tvorbu územně plánovací dokumentace. Jednotlivé „položky“ tabulky odpovídaly typickým situacím v CHKO Český Les a byly definovány na základě obecné charakteristiky krajinného rázu. Pro jiná území by bylo nutné tabulku patřičně upravit.

osada	BRANKA	vizuální projev	harmonický
obec	Halže	architektonicky cenné stavby	přítomny
Základní údaje			
krajinný celek	KC B.1	první písemná zmínka (rok)	1663
krajinný prostor	KP B.1.1	počet obyvatel roku 1930	513 (502 N, 4 Č)
VOSK	KP B.1.1/3	počet obyvatel roku 2000	51
Znaky přírodní charakteristiky a krajinný rámec			
charakter přírodních prvků a zeleně ve struktuře sídla			
1/ s výraznou zelení zahrad			X
2/ zástavba s plynulým přechodem do krajiny			
3/ výrazná zeleň veřejných prostorů obce			X
charakter krajinného rámce (plošná struktura)			
1/ převaha lesních porostů v okolí			X
2/ mozaika lesních porostů a zemědělských ploch			
3/ maloplošná struktura zemědělských ploch s velkým podílem nelesní zeleně			
4/ velkoplošná struktura zemědělské krajiny			
5/ otevřené plochy pastvin, polí a luk			X
6/ jiná struktura			
charakter krajinného rámce (prostorová struktura)			
1/ v rovině		6/ na návrší	
2/ v rozlehlém údolí / kotlině	X	7/ na terénním hřbetu	
3/ v sevřeném údolí		8/ na výšině	
4/ ve svahu		9/ na terénním ostrohu	
5/ na terénní hraně		10/ jiná poloha	
Znaky kulturní a historické charakteristiky			
urbanistická struktura a její dochovanost			
1/ dochovaná		3/ částečně setřená	
2/ částečně dochovaná	X	4/ setřená	
převažující charakter zástavby			
1/ s převažujícím tradičním výrazem			
2/ s velkým podílem přestaveb a novostaveb			X
3/ s převažujícím novodobým charakterem			
vizuální projev zástavby v krajinných panoramatech			
A/ harmonický	X	B/ disharmonický	
1/ výrazný		3/ minimální	X
2/ dílčí		4/ neuplatňuje se	
přítomnost architektonicky cenných staveb a dochovaných objektů lidové architektury			
1/ přítomny	X	2/ nepřítomny	
přítomnost památkově chráněných objektů a území			
1/ přítomny		2/ nepřítomny	X
dochované stopy členění plužiny či jiné stopy hosp. využití či jiné kultivace krajiny			
1/ výrazné		2/ nezřetelné	X

Rozvojové možnosti a regulativy dle ÚPD nebo ÚPP			
1/ ano	X	2/ ne	
Rozvojové možnosti z hlediska ochrany KR			
rozvojové možnosti			
1/ bez rozvojových možností			
2/ možná dostavba v prolukách		X	
3/ možná dostavba na rozvojových plochách		X	
omezující podmínky z hlediska ochrany struktury zástavby			
1/ zachování struktury zástavby bez možnosti jejího doplnění			
2/ doplnění zástavby s respektováním dochované struktury			
3/ dotvoření struktury zástavby s ohledem na obraz sídla v krajinném rámci		X	
omezující podmínky z hlediska ochrany forem zástavby			
1/ zachování charakteru zástavby při respektování tradičních forem prvků a materiálů			
2/ zachování charakteru zástavby při architektonickém výrazu korespondujícím s dochovanou architekturou			
3/ zachování charakteru zástavby při individuálním architektonickém výrazu		X	
4/ bez omezení			
Konkrétní rozvojové možnosti			
- možnost nové zástavby několika obytných či rekreačních objektů při zachování volné urbanistické skladby s množstvím zelených ploch (rekreační charakter osady), tj. doplnění stávající struktury - možnost přestavby nebo konverze některých objektů - možnost novodobého architektonického výrazu při zachování tradičního měřítka, forem a hmot - možná přestavba a nové využití opuštěného objektu roty pohraniční stráže			

Tab. 3: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – vyhodnocení sídel na území CHKO a vyjádření rozvojových možností z hlediska zachování hodnot krajinného rázu – příklad osady Branka. (Atelier V, 2007)

Představený způsob identifikace znaků a následného stanovení regulativů pro eventuální budoucí výstavbu na území CHKO Český Les ukazuje jednu z možností diferencovaného přístupu k usměrňování výstavby v chráněných územích z hlediska ochrany krajinného rázu, která zohledňuje různorodost takových typů území lépe než obecná a mnohdy zbytečně přísná a svazující regulace celého území.

Obr. 11: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les. (Atelier V, 2007)

Prostorová a charakterová diferenciacie řešeného území – vymezení základních krajinných celků (ZKC), krajinných celků (KC) a krajinných prostorů (KP) – příklad severní části CHKO Český les.

Hodnocení krajinného rázu na úrovni kraje – příklad Generelu krajinného rázu Jihočeského kraje.⁷⁵

Územně analytické podklady kraje – podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území kraje – nezahrnují krajinný ráz mezi sledované jevy. Rozbor udržitelného rozvoje území však zahrnuje ochranu přírody a krajiny a je otázkou, jak bude krajina řešena, které její vlastnosti a hodnoty se objeví ve SWOT analýze. V územně plánovací dokumentaci kraje – v zásadách územního rozvoje (ZÚR) se stanovují *oblasti se shodným krajinným typem* a pro tyto oblasti pak *cílové charakteristiky krajiny*.⁷⁶ Tyto oblasti však zpravidla nejsou vymezovány z hlediska krajinného rázu. Postup bývá takový, že jsou určitým způsobem vymezena území se shodným krajinným typem.⁷⁷ Území kraje je současně rozděleno na určité oblasti (zpravidla nikoliv oblasti krajinného rázu). Na tomto půdorysu jsou stanoveny cílové charakteristiky krajiny, které však vyjadřují vlastnosti typologické (shodný krajinný typ), ale opomíjejí vlastnosti individuální (oblasti krajinného rázu).⁷⁸ Metodické přístupy mezi jednotlivými kraji však jsou značně rozdílné a výstupy pro územní plánování rovněž.

Navzdory tomu, že pojem krajinný ráz není v obsahu ÚAP kraje a ZÚR výslovně zakotven, kraje problematiku krajinného rázu zpravidla řeší a to nejenom proto, že péče o charakter krajiny, obraz krajiny a krajinný ráz je de facto ve Stavebním zákoně promítnuta, ale také proto, že zpracování problematiky krajinného rázu má zcela praktické cíle, zejména koordinaci mnohem podrobněji zpracované ochrany krajinného rázu na územích jednotlivých obcí s rozšířenou působností a ve velkoplošných zvláště chráněných územích, vymezení území cenných z hlediska krajinného rázu a následné vymezení území jeho zvýšené ochrany a také aktualizaci stavu ochrany krajinného rázu v přírodních parcích s návrhy změn jejich hranic a ochranných podmínek.

Příkladem velkého území hodnoceného z hlediska ochrany krajinného rázu může být Generel krajinného rázu Jihočeského kraje. Předmětem hodnocení je celé území kraje včetně velkoplošných zvláště chráněných území. Úkolem studie bylo vyhodnotit krajinný ráz kraje s cílem vymezit oblasti a místa krajinného rázu na regionální úrovni a vytvořit tak podklad pro řešení problematiky ochrany krajinného rázu v nástrojích územního

⁷⁵ VOREL – VORLOVÁ – KUPKA – HRONOVSKÁ – POSPÍŠIL – VYHNÁLEK 2009

⁷⁶ ve smyslu Evropské úmluvy o krajině (jako pozn. 13), kap. C; Příloha č. 4 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. (jako pozn. 54), odst. 1

⁷⁷ Např. pro Jihočeský kraj byla vymezena krajina lesní, lesoplní, polní, rybníční, říčních údolí a silně urbanizovaná, pro Zlínský kraj krajina lesní, lesní s lukařením, lesní harmonická, zemědělská s lukařením, zemědělská harmonická, zemědělská intenzivní a krajina s vysokým podílem povrchových vod.

⁷⁸ Hledisko krajinného rázu a požadavků Evropské úmluvy o krajině je například uplatněno v ZÚR Plzeňského kraje, kde jsou cílové charakteristiky stanoveny jednak pro 38 vymezených „rázovitých oblastí krajiny“ a jednak pro cenné typy vzácných horských reliéfů Šumavy, zalesněných kup a kuželů, hluboce zaříznutých údolí, rybníčních soustav, území krajinných vedut a dominant (v tomto případě krajinné celky pokrývají celé území kraje, ale území se shodným krajinným typem nikoliv).

plánování. Aby bylo možno definovat jednotlivé charakteristiky hodnoceného území a jednotlivých oblastí a dojít tak ke znakům, které spoluurčují ráz krajiny, bylo třeba věnovat pozornost nejenom přírodním podmínkám, ale také kulturnímu a historickému vývoji, přítomnosti lokalit s cenou architekturou, přítomnosti dochované lidové architektury, soustředění lidové architektury v regionech, rozboru krajiny z hlediska krajinných typů (krajinařské hodnocení) a z hlediska přítomnosti území s krajinařsko-estetickými hodnotami a harmonickým měřítkem. Součástí rozboru jednotlivých oblastí byl následně i návrh ochranných opatření sloužících k zachování a ochraně identifikovaných znaků a využitelných v tvorbě územně plánovacích podkladů a územně plánovací dokumentace a v činnosti orgánů ochrany přírody na území Jihočeského kraje.

Vymezení oblasti krajinného rázu vychází z řady podkladů, které se zabývají terénním reliéfem, vegetačním krytem a stopami kultivace krajiny. Svoji roli hraje míra ekologické stability a míra přeměnění přírodního prostředí, intenzita a způsob hospodářského využití. V Generelu krajinného rázu Jihočeského kraje vycházelo vymezení oblastí krajinného rázu vedle terénních průzkumů z řady dalších dostupných podkladů (bioregiony, biochory, krajinné předěly, přírodní hodnoty, potenciální přirozená vegetace, přírodní lesní oblasti, koeficient ekologické stability, typy krajiny – území se shodným krajinným typem, typologie krajiny dle reliéfu, regiony lidové architektury, památková péče). Na základě těchto analýz bylo na území Jihočeského kraje vymezeno 31 oblastí krajinného rázu, přičemž území velkoplošných zvláště chráněných území (NP Šumava, CHKO Šumava, CHKO Blanský les, CHKO Třeboňsko) a navrhované CHKO Novohradsko byla zahrnuta vždy pod jednu oblast krajinného rázu a to z toho důvodu, že není účelné do existujícího podrobného členění těchto území z hlediska krajinného rázu vnášet nové, které nemůže být z hlediska ochrany krajinného rázu účelné. Preventivní hodnocení krajinného rázu velkoplošných zvláště chráněných území se totiž velmi silně podřizuje specifickému charakteru krajiny těchto území a specifickým problémům ochrany. Vliv má i velikost chráněného území. Tak dochází k disproporcím v měřítku členění krajiny u různých zvláště chráněných území. Využitelnost těchto materiálů pro rozhodovací činnost orgánů ochrany přírody a krajiny (SCHKO) je však dobrá a nemá smysl taková hodnocení revidovat a uměle nivelizovat co se týká měřítka a podrobnosti členění. V rámci vyhodnocení krajinného rázu kraje proto představují velkoplošná zvláště chráněná území ve svých administrativních hranicích jednu oblast krajinného rázu s tím, že tato oblast má specifické podrobné členění odpovídající charakteru krajiny a jejím rozvojovým tendencím a různou úroveň podrobnosti ochranných podmínek.

Dalším krokem bylo vymezení tzv. charakteristických krajinných prostorů, tj. území, která vynikají soustředěnými hodnotami krajinného rázu, výraznými scenériemi a kulturní identitou a mohou představovat symboly jihočeské krajiny. Charakteristické krajinné prostory jsou chápány jako krajinné segmenty reprezentativní pro hodnocené území. Tyto segmenty nepokrývají celé území regionu nýbrž pouze nejhodnotnější části s nejvýraznějším krajinným rázem. Některá z takových území jsou chráněna v rámci přírodních parků, jiná však leží v jinak nechráněné krajině. Z hlediska metodiky

hodnocení krajinného rázu se jedná o určité soubory míst krajinného rázu, tedy o jednotku členění území na úrovni místa krajinného rázu. Na regionální úrovni totiž nelze seriózně rozčlenit území celého kraje na místa krajinného rázu, která by pokrývala území souvisle. Toto je podrobnost, která je možná až na úrovni obce s rozšířenou působností nebo velkoplošného zvláště chráněného zemí.

Aby bylo zřejmé, kde na území Jihočeského kraje je krajinný ráz chráněn zvláště přísně, bylo následně vymezeno území s požadavkem zvýšené ochrany krajinného rázu superpozicí charakteristických krajinných prostorů, přírodních parků, krajinných památkových zón (vč. navrhovaných) a velkoplošných zvláště chráněných území. Jedná se o informativní vrstvu, která říká, které území je nějakým způsobem chráněno z hlediska soustředění výrazných znaků a hodnot krajinného rázu nebo chráněno není, ale přítomnost výrazných znaků a hodnot je nesporná. V takovém území budou muset záměry rozvoje a přestavby respektovat zvýšené nároky na ochranu krajinného rázu.

Obsah a výstupy analytických a koncepčních materiálů k ochraně krajinného rázu na úrovni kraje nejsou legislativně ani metodicky sjednoceny, různé kraje řeší problematiku odlišně, co se týká cílů i obsahu.⁷⁹ Tyto materiály mohou pořizovat krajské orgány ochrany životního prostředí nebo územního rozvoje a územního plánování. V prvním případě se jedná o koordinační a metodické materiály a podklady pro rozhodování a činnost orgánů ochrany přírody na úrovni kraje a obcí s možností promítnutí do nástrojů územního plánování, ve druhém případě se jedná o koordinaci a sjednocení výstupů pro nástroje územního plánování na úrovni území krajů, obcí a velkoplošných zvláště chráněných zemí (ÚAP, ZÚR, územní plán).

Pojetí krajiny v územně plánovacích podkladech a územně plánovací dokumentaci na krajské úrovni by mělo respektovat pojetí charakteru krajiny jako obrazu vizuálně se projevujících přírodních systémů (georeliéf, voda, vegetační kryt) a systémů civilizačních (urbánní struktura, infrastruktura) včetně hodnot těchto systémů. To by se mělo projevit zejména ve vymezení oblastí v ZÚR, které by měly být oblastmi krajinného rázu. Vedle typologického členění na území se shodným krajinným typem by se tak dostalo individuální členění na oblasti krajinného rázu. Je nutno, aby toto členění na oblasti mělo i identifikované znaky krajinného rázu a stanované podmínky jejich ochrany, protože tyto údaje jsou velmi důležité pro stanovení cílových charakteristik krajiny.

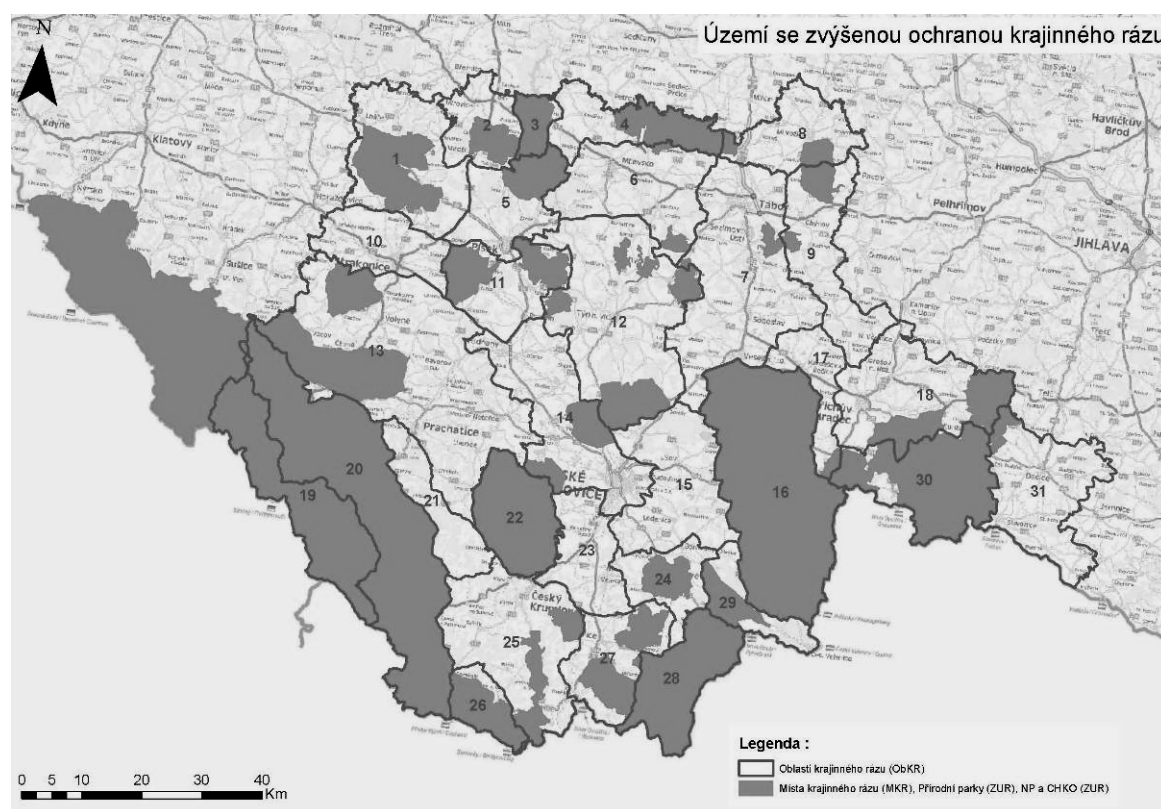
K hodnocení krajinného rázu kraje lze stanovit několik doporučení. Paralelně s ÚAP kraje je vhodné zpracovat materiál vyhodnocující krajinný ráz a vymežující oblasti krajinného rázu včetně jejich charakteristik a podmínek ochrany. Tento materiál je vhodné následně zapracovat do ZÚR. V rámci materiálu, vyhodnocujícího krajinný ráz na úrovni kraje, je vhodné vymežit v podrobnosti souboru míst krajinného rázu tzv.

79

Studie vyhodnocení stavu krajinného rázu na území kraje, Generel krajinného rázu kraje, Koncepce ochrany krajinného rázu atd.

charakteristické krajinné prostory, tj. krajinné segmenty reprezentativní pro jednotlivé části (oblasti) hodnoceného území.

Podmínky ochrany krajinného rázu byly v Generelu stanoveny ve dvou úrovních, obecně platné podmínky ochrany krajinného rázu venkovského prostoru mimo suburbánní území, aglomerační území a mimo rozvojové oblasti a osy, které zahrnují volnou krajinu i venkovská sídla, a potom ve druhé úrovni byly formulovány cíle ochrany krajinného rázu a podmínky jeho ochrany pro každou z oblastí krajinného rázu.

Obr. 12: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje. (Atelier V, 2009)

Vymezení oblastí krajinného rázu a území se zvýšenou ochranou krajinného rázu.

01	ObKR Blatensko	klasifikace znaků	
		dle významu v	dle cennosti
A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky vč. zvláště chráněných území a významných krajinných prvků	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Specifický reliéf členité pahorkatiny v povodí Otavy a Lomnice	XXX	XX
	Většinu oblasti zahrnuje Horažďovická pahorkatina, podcelek ve východní části Blatenské pahorkatiny (rozčleněný erozně denudační povrch se strukturními hřbety a suky, místy se skalními tvary zvětvávání a odnosu a zbytky holoroviny a sníženého pediplénu). V centru oblasti leží Blatenská kotlina, strukturně tektonická kotlina v povodí Lomnice s plochým pahorkatinným povrchem, obklopená pahorkatinami (Hvoždanská, Kasejovická, Střelskohoštická a Radomyšelská)		
A.2	Síť menších vodních toků v povodí Otavy a Lomnice	XX	X
	Osu oblasti tvoří říčka Lomnice, levobřežní přítok Otavy, na kterou se váže množství menších přítoků. Jižní část oblasti náleží do povodí Otavy.		
A.3	Velké množství rybníků staré rybníční oblasti	XXX	XX
	Blatensko je starou rybníkářskou oblastí s množstvím rybníků a rybníčních soustav zejména v Blatenské kotlině, v povodí Lomnice, ale i na Sedlicku a Radomyšelsku, v povodí Otavy.		
A.4	Malá až střední zalesněnost	XXX	X
	Lesní porosty jsou v naprosté většině jehličnaté lignikultury (kulturní bory a smrkové porosty), na odlesněných plochách převažují pole, méně jsou zastoupeny pastviny a louky, většinou meliorované. Plošně střední či menší lesy a lesíky jsou vázané zejména na terén, pahorkatiny jsou až středně zalesněné, Blatenská kotlina je zalesněná velmi málo.		
A.5	Menší přírodně cenné lokality (louky, pastviny)	X	XX
	Cenné přírodní lokality jsou chráněny v několika maloplošných ZCHÚ, v oblasti nejsou žádné rozsáhlejší chráněné plochy.		
B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Krajinná struktura staré kulturní oblasti	XXX	XX
	Blatensko bylo osídleno již v době železné. Je méně zalesněné, lesy jsou v naprosté většině jehličnaté lignikultury, na odlesněných plochách převažují pole, méně pastviny a louky, bohatě jsou zastoupeny rybníky. Struktura silnic nižších tříd navazuje na původní cestní síť. Významnější je pouze silnice I/20 z Písku na Plzeň.		
B.2	Stará rybníční oblast	XX	XXX
	První rybníky vznikaly na Blatensku už ve 14. století a jejich důmyslnou soustavu budoval i Jakub Krčín z Jelčan. Některé ze současných rybníků vznikly v dříve bažinaté krajině vhodné pro stavbu rybníků velmi brzy. Udává se, že v době Karla IV. bylo nejvíce rybníků v Čechách právě v okolí Blatné a na Poděbradsku. Většina známých velkých rybníků na Třeboňsku a Hlubocku je o 100 až 200 let mladší. Během doby rybníky na Blatensku stále přibývaly, k jejich rušení došlo až v 19. století.		

B.3	Dochovaná struktura venkovského osídlení s menšími městečky	XXX	XX
	Oblast je hustě prostoupena množstvím menších venkovských, původně zemědělských sídel, větších obcí (Radomyšl, Lnáře, Sedlice) a městeček (Blatná). Centrem oblasti je městečko Blatná. Některé ze sídel mají částečně dochovanou urbanistickou strukturu a tradiční ráz (MPZ Blatná, MPZ Sedlice)		
B.4	Dochované architektonicky cenné objekty (kulturní památky) a kulturní dominanty (kostely)	XX	XX
	Blatná se objevuje ve 13. století, záhy se dostává do majetku pánů Bavorů ze Strakonic, poté přechází na pány z Rožmitálu a nakonec se dostává do rukou Hildprandtů, kteří drží zámek dodnes. Kromě zámku tvoří dominantu městečka i gotický děkanský kostel. Z významnějších památek v oblasti lze uvést například kostel sv. Jana Křtitele v Paštíkách u Blatné (K.I.Dienzenhofer), kostel sv. Voršily v Újezdci u Blatné, tvrz v Tchořovicích či v Buzicích a další.		
C	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1	Jemně členitý georeliéf bez výrazných terénních dominant	XXX	X
C.2	Drobné rybniční soustavy v pahorkatinném reliéfu	XXX	XX
C.3	Bohatá prostorová členitost krajiny s množstvím nelesní strukturní zeleně	XX	XX
C.4	Zřetelné linie morfologie plochého a mírně zvlněného terénu (horizonty, hřebetnice)	XX	X
C.5	Bohatá prostorová členitost krajiny s množstvím nelesní strukturní zeleně	XXX	XX
C.6	Výrazně harmonické měřítka krajiny se souladem zástavby a krajinného rámce	XX	XX
C.7	Výrazné architektonické hodnoty lidové architektury a urbanistické skladby některých obcí	XX	XX
C.8	Absence výrazně rušivých a měřítkově vybočujících prvků	XX	XX

Tab. 4: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje – identifikace a klasifikace hodnot a znaků jednotlivých charakteristik krajinného rázu – příklad oblasti krajinného rázu ObKR 01 Blatensko. (Atelier V, 2009)

01 CÍLE OCHRANY KRAJINNÉHO RÁZU		
C Cíle dle jednotlivých charakteristik		
C.1	Přírodní charakteristika a vizuální projev jejích znaků	C.1.1 – Zachování a podpora mozaikovitosti členění krajiny a drobnější členitosti vegetačního krytu C.1.2 – Respektování jemně členitých terénních horizontů
C.2	Kulturní a historická charakteristika a vizuální projev jejích znaků	C.2.1 – Zachování charakteru soustavy osídlení s omezením možnosti plošného rozvoje mimo kontakt s existující zástavbou C.2.2 – Přizpůsobení měřítka rozvojových ploch zástavby a infrastruktury měřítka sídel a měřítka prostorového členění krajiny
C.3	Vizuální charakteristika, estetické hodnoty, harmonické měřítko a vztahy	C.3.1 – Zachování dominance rybniční soustavy v dílčích scénériích C.3.2 – Zachování měřítka krajiny a omezení možnosti vzniku nových krajinných dominant a umístění rozměrných staveb
01 PODMÍNKY OCHRANY KRAJINNÉHO RÁZU		
P Podmínky ochrany znaků jednotlivých charakteristik		
P.1	Přírodní charakteristika a vizuální projev jejích znaků	P.1.1 – Chránit horizonty vymezující Blatenskou kotlinu před umísťováním výraznějších staveb a zařízení P.1.2 – Chránit fenomén rybničních soustav s porosty hrází a břehovými porosty P.1.3 – Chránit vegetační prvky nelesní zeleně podél vodních toků a drobné lesíky a remízky na terénních vyvýšeninách a horizontech jakožto důležité prvky prostorové struktury a znaky přírodních hodnot
P.2	Kulturní a historická charakteristika a vizuální projev jejích znaků	P.2.1 – Chránit dochovanou historickou soustavu osídlení Blatenska a stopy historické cestní sítě, rozvoj orientovat do současně zastavěného území (s respektováním znaků urbanistické struktury) a do kontaktu se zastavěným územím P.2.2 – Chránit dochovanou urbanistickou strukturu obcí a její projev v krajinné scéně P.2.3 – Chránit vizuální projev architektonických dominant (kostel sv. Jana Křtitele v Paštikách, kostel sv. Voršily v Újezdci)
P.3	Vizuální charakteristika a prostorové vztahy, estetické hodnoty, harmonické měřítko a vztahy	P.3.1 – Vyloučit možnost umístění staveb vymykajících se z drobnějšího měřítka prostorového členění krajiny P.3.2 – Omezit možnost výstavby, která by snižovala dominanci projevu rybniční soustavy Blatenské pánve v krajinné scéně P.3.3 – Respektovat harmonické zapojení zástavby do krajinného rámce a absenci výrazně rušivých a měřítkově vybočujících prvků

Tab. 5: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje – cíle a podmínky ochrany znaků a hodnot krajinného rázu – příklad oblasti krajinného rázu ObKR 01 Blatensko. (Atelier V, 2009)

Hodnocení krajinného rázu na úrovni obce – příklad vyhodnocení krajinného rázu území ORP Třinec.⁸⁰

S rovinou hodnocení obcí s rozšířenou působností se pravděpodobně budeme setkávat stále častěji, neboť pouze pomocí vyhodnocení krajinného rázu ve vymezeném území lze identifikovat jevy nezbytné pro koordinaci územně analytických podkladů (ÚAP), především identifikaci a delimitaci „oblastí krajinného rázu“ a „míst krajinného rázu“ a definici jejich přírodní, kulturní a historické charakteristiky. V obsahu územně analytických podkladů obcí – podkladu pro rozbor udržitelného rozvoje území – jsou totiž uvedeny položky *oblast krajinného rázu a její charakteristika* (řádek č. 17) a *místo krajinného rázu a jeho charakteristika* (řádek č. 18). Pokud však má být vymezení oblastí smysluplné, měly by oblasti vzájemně navazovat na hranicích jednotlivých ORP a měly by vyjadřovat podobné atributy krajiny. Právě k tomu je nezbytné vymezení oblastí krajinného rázu na úrovni kraje (viz výše). Vymezení oblastí krajinného rázu (nesmí se však jednat o ledajaké oblasti, nýbrž o oblasti krajinného rázu) na úrovni kraje je proto východiskem pro vymezení oblastí krajinného rázu na území obce. Místa krajinného rázu na území ORP se již vymezují mnohem podrobněji, než je tomu u území kraje. Zpravidla místa (spíše soubory míst) pokrývají celé území ORP a vedle identifikace a klasifikace znaků krajinného rázu rovněž stanovují ochranné podmínky. Nejedná se již o znaky a podmínky na regionální úrovni, jako je tomu u oblastí vymezených na úrovni kraje, ale o znaky a podmínky lokální, zpracované na základě preventivního hodnocení území ORP. Bez podrobně provedeného preventivního hodnocení nelze místa krajinného rázu vymezit, popsat jejich charakteristiky a stanovit podmínky ochrany v těchto místech.

Příkladem preventivního hodnocení krajinného rázu, tentokrát menšího území, které není nijak specificky chráněno, je vyhodnocení krajinného rázu správního území obce s rozšířenou působností Třinec.

Ekonomická aktivita Třinecka, bezprostřední vazba na Těšínsko, komunikační vazby na Polsko a na Slovensko, rozvoj ekonomických aktivit v regionu vyvolávají tlaky na rozvoj logistických areálů souvisejících se soustředěním automobilového průmyslu v tomto regionu včetně Slovenska. Rozvíjí se obytná zástavba převážně v rodinných domech využívající příznivého prostředí a zázemí Moravskoslezských nebo Slezských Beskyd. Orgány ochrany přírody a krajiny se tedy setkávají s řadou případů, kdy je nutné se vyjádřit ke vlivu záměrů výstavby na krajinný ráz podle §12, k čemuž by měla tato studie vytvořit odborný podklad a argumentační zázemí.

Aby však bylo možné definovat charakteristiky jednotlivých oblastí a míst krajinného rázu a dojít tak ke znakům, které spoluurčují ráz krajiny, bylo třeba věnovat pozornost nejenom přírodním podmínkám, ale také kulturnímu a historickému vývoji, přítomnosti lokalit s cenou architekturou, přítomnosti a soustředění dochované lidové architektury a rozboru krajiny z hlediska krajinných typů (krajinařské hodnocení) a z hlediska

⁸⁰

VOREL – KUPKA – VORLOVÁ – HRONOVSKÁ 2008

přítomnosti území s krajinářsko-estetickými hodnotami a harmonickým měřítkem. Součástí rozboru jednotlivých oblastí a míst krajinného rázu byl i návrh rámcových ochranných opatření sloužících k zachování a ochraně identifikovaných znaků a využitelných v činnosti orgánů ochrany přírody na území ORP Třinec.

Principem delimitace charakterově odlišných segmentů krajiny (oblastí, míst) opět byla prostorová a charakterová diferenciací krajiny. V plošné a prostorové struktuře a vizuálních vztazích krajiny se projevuje zejména charakter georeliéfu, vegetačního krytu a charakteru osídlení a hospodářského využití krajiny. Základním rysem krajiny je její výšková členitost, tvary terénního reliéfu, dynamika terénu a výraznost terénních tvarů (dominanty, horizonty, terénní hrany, tvary údolí a převýšení), přičemž georeliéf ovlivňuje také měřítko krajiny, které je spoluurčováno charakterem vegetačního krytu, mozaikovitostí krajiny a velikostí prostorových jednotek krajinné struktury.

Vymezení hranic oblastí krajinného rázu tedy vycházelo v první řadě z hranic geomorfologických jednotek (zejména celků a podcelků), resp. z typů reliéfu a z rozdílů v charakteru prostorového uspořádání vegetačního krytu. Prostorové a charakterové členění území bylo odvozeno z charakterových odlišností plošné a prostorové struktury krajiny a ze znaků této struktury pozorovatelných vizuálně v obrazu krajiny.

Zatímco na úrovni oblastí krajinného rázu se jedná o základní charakteristické rysy prostorového uspořádání krajiny a znaků jednotlivých charakteristik, místa krajinného rázu jsou již vymezována spíše jako v krajině vnímatelné a vizuálně do jisté míry oddělené prostory nebo soustavy navazujících prostorů (např. koridory vodotečí se vzájemně propojenými prostory, konkávní prostory horských údolí nebo soustavy údolí a vymezujících svahů, případně i konvexní prostory vystupující charakteristicky z okolí). Na základě dominantních rysů (souboru znaků) krajiny, doplněných o hydrografickou strukturu krajiny, bylo možno na území Třinecka delimitovat poměrně výrazně odlišné oblasti a místa krajinného rázu s tím, že rozloha jednotlivých oblastí a míst vychází jednoznačně z krajinné struktury a z výraznosti vizuálně vnímaných prostorových vztahů vyjádřených v obrazu krajiny.

Území Třinecka je specifické tím, že zahrnuje jak krajinu s významným přírodními hodnotami (CHKO Beskydy) a silnou funkcí individuální rekreace, tak i území se značným podílem ekonomicky aktivního obyvatelstva a se soustředěním průmyslu. Hlavním rysem krajiny je charakter kultivované kulturní krajiny ležící mezi okrajem Moravskoslezských Beskyd s hranicí CHKO Beskydy a mezi okrajem Slezských Beskyd. Vedle silně urbanizovaného území města Třince s rozsáhlým komplexem železáren a dalších průmyslových podniků je území pokryto rozptýlenou strukturou osídlení někdejšími zemědělskými usedlostmi, přestavěnými a upravenými do dnešní podoby rodinného bydlení. Tato struktura byla v průběhu let doplněna a v některých místech již vznikly soustředěnější formy vesnických sídel, prostorově organizované zpravidla podél silnic. Hustota rozptýleného osídlení přináší do krajiny dva rysy. Je to rys osídlené obytné krajiny, kde se přírodě blízké partie vyskytují pouze v dílčích partiích a rys pohledové

uzavřenosti drobných partií a segmentů krajiny se zástavbou. Dalším rysem je všudypřítomný horizont s výraznou siluetou okraje Moravskoslezských Beskyd na jihozápadě a Slezských Beskyd na východě.

Vedle osídlené a zemědělsky obhospodařované krajiny tvoří území Třinecka krajina horská s osídlenými enklávami údolí a kotlin (Košariska, Tyra, Řeka, Komorní Lhotka, Nýdek) a s málo osídlenými partiemi horských hřbetů a údolí – od Velké Čantoryje (995 m n. m.) po Velký Stožek (978 m n. m.), od Kalužného vrchu (994 m n. m.) po Ropičku (918 m n. m.).

Na základě analýz byly vymezeny čtyři oblasti krajinného rázu (A, B, C, D), ve kterých bylo dále vylišeno sedmnáct míst krajinného rázu. Ke každé oblasti (ObKR) byl proveden rozbor přírodní, kulturní a historické charakteristiky a vizuální charakteristika interiéru a exteriéru oblasti, byly identifikovány a dle cennosti a významu v krajinném rázu klasifikovány hlavní znaky přírodní, kulturní a historické charakteristiky, znaky estetických hodnot vč. harmonického měřítka a vztahů v krajině. Následně byla pro každou oblast definována obecná opatření k ochraně identifikovaných znaků a hodnot, tj. zásady ochrany krajinného rázu, z nichž některé jsou obecně použitelné pro ochranu přírody a krajiny a některé pro územně plánovací činnost.

Podobně byly identifikovány a klasifikovány znaky krajinného rázu pro každé z míst krajinného rázu (MKR) a také pro ně byla definována opatření k ochraně identifikovaných znaků s hodnot. Ochanná opatření nebyla stanovena na správním území ORP, které je součástí CHKO Beskydy, neboť zde bude ochrana a tvorba krajinného rázu vycházet ze zásad ochrany v CHKO Beskydy a není v gesci orgánu ochrany přírody a krajiny ORP Třinec.

Vymezení oblastí a míst a identifikace a klasifikace znaků jednotlivých charakteristik slouží jak pro koordinaci územně analytických podkladů, tak pro vlastní preventivní hodnocení krajinného rázu, neboť základní podmínkou pro systém ochrany krajinného rázu rozsáhlého území typu správního obvodu obce s rozšířenou působností je prostorová a charakterová diferenciacie krajiny a delimitace pásem odstupňované ochrany.

Systém ochrany (definování podmínek ochrany) je v případě této studie tvořen třemi úrovněmi, které vystihují dvě soustavy členění, individuální a typologické. Cílem individuálního členění krajiny je vystihnout souvislé, z určitého hlediska relativně homogenní celky vystihující jedinečné, neopakovatelné vlastnosti území, tj. typické znaky krajinného rázu v daném regionu (oblasti krajinného rázu – krajinné celky, místa krajinného rázu – krajinné prostory). Cílem typologického členění je naopak vylišit typy, tj. řady územně nesouvislých segmentů, které mají podobnou kvalitu (dochovanost, jedinečnost) krajinného rázu, resp. podobné požadavky na jeho ochranu (pásma odstupňované ochrany krajinného rázu, kategorizace sídel a lokalit se zástavbou).

ObKR A Ropická plošina		klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky vč. zvláště chráněných území a významných krajinných prvků	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Mírně zvlněný reliéf úpatní plošiny, na severu členité pahorkatiny	XXX	X
A.2	Síť menších vodních toků, levobřežních přítoků Olše, s velkým množstvím malých přítoků a břehovou vegetací (lužní louky, vegetační doprovody)	XX	XX
A.3	Výrazné linie doprovodné zeleně podél vodních toků a komunikací (zejména ve směru S-J, JZ-SV)	XXX	X
A.4	Několik menších či středně velkých lesních enkláv (S od Vělopolí, JV od Hnojníka, V od Stříteže) a remízů	XX	X
A.5	Rozptýlená krajinná zeleň (solitery a jejich skupiny) v agrární krajině	X	X
A.6	Zeleň zahrad obklopující sídla a rozptýlenou zástavbu	X	X
A.7	Nevelká soustava rybníků na Černém potoce S od Hnojníka	X	X
A.8	Přítomnost památných stromů (alej z Hnojníka na Komorní Lhotku)	X	XX
B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Součást historicky, národnostně a etnograficky svébytného regionu	XX	XXX
B.2	Dochovaná struktura rozmístění historických sídel s ojedinělými cennými objekty	X	X
B.3	Několik dochovaných památkových objektů a dalších hodnotných staveb (kostely, zámky) vč. tradičních dřevěných kostelů (Guty)	X	XX
B.4	Drobná sakrální architektura (kaple – Střítež, Smilovice, Guty, Kanská, Nebory, Oldřichovice...hřbitovy, hrobky, památníky)	X	X
B.5	Pozůstatky historických krajinných úprav (bývalé zámecké parky ve Hnojníku, Ropicích, komponovaná krajina mezi Hnojníkem a Komorní Lhotkou)	X	X
B.6	Jednotlivé dochované objekty lidové architektury (Vělopolí)	X	X
B.7	Specifická urbanistická struktura volné (rozptýlené) rodinné zástavby s řadou novodobých a arch. nehodnotných objektů (Ropice, Kanská)	X	X
B.8	Rybniční soustava severně od Hnojníka	X	X
B.9	Dochovaná struktura hlavní cestní sítě, trasa železnice (1888)	X	X
B.10	Množství krajinné nelesní zeleně – aleje, meze, remízy, sady (fixace cest, pozůstatky plužiny)	XX	X
B.11	Novodobé krajinářské úpravy (golfové hřiště Ropice)	X	X
B.12	Díličí kulturní dominanty (věže kostelů a kaplí – Střítež...)	X	X

C	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1	Kontrast velkých otevřených prostorů a dílčích partií koridorů vodotečí	XX	X
C.2	Přítomnost přírodních a přírodě blízkých partií v koridorech vodotečí	X	X
C.3	Výrazné vymezení otevřených prostorů doprovodnou zelení vodotečí	XX	X
C.4	Převažující význam kultivované agrární krajiny	XXX	XX
C.5	Estetická působivost liniových a soliterních vegetačních prvků	XX	X
C.6	Výrazné uplatnění okrajů Beskyd v jižních panoramatech	XXX	XX
C.7	Harmonické působení některých partií rozptýlené zástavby v krajině s absencí měřítkově vybočujících staveb	X	X
C.8	Častá absence estetických hodnot (estetické atraktivnosti) dílčích scénérií způsobená nesourodostí zástavby a absencí vyšší architektonické kvality staveb	X	X

Tab. 6: Vyhodnocení krajinného rázu obce s rozšířenou působností Trinec – identifikace znaků a hodnot jednotlivých charakteristik na úrovni oblasti krajinného rázu – příklad oblasti ObKR A Ropická plošina. (Atelier V, 2008)

MKR C.3 Nýdek		klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky vč. zvláště chráněných území a významných krajinných prvků	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Bohatě modelovaný terén hlubokých údolí Hluchové, Střelmé a Horského potoka v Nýdecké vrchovině ve Slezských Beskydech	XXX	X
A.2	Vodní toky Hluchové, Střelmé a Horského potoka s množstvím jejích drobných přítoků	XX	X
A.3	Doprovodná zeleň a břehové porosty při vodních tocích	XX	X
A.4	Zeleň zahrad a sadů rozptýlené zástavby, vegetační doprovody cest	XX	X
A.5	Plochy smíšených a jehličnatých (ojediněle listnatých) lesů v náhorních polohách Prašivé hory a horského masivu Čantoryje	XXX	XX
A.6	Louky a pastviny s množstvím rozptýlené zeleně ve strmých svazích	XX	X
B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky vč. kulturních dominant	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Součást historicky, národnostně a etnograficky svébytného regionu (slezského Těšínského knížectví)	XX	XXX
B.2	Různorodá (arch. nevhodná) zástavba ve volné (místy rozptýlené) urbanistické struktuře na úbočích svahů s množstvím prostupující zeleně	XX	X
B.3	Dochovaná struktura krajiny (plochy lesů, zeleně a zemědělských ploch), struktura hlavních cest	XX	X

B.4	Množství rekreačních objektů (chalupy)	XX	X
B.5	Množství krajinné zeleně (aleje, sady, meze, remízy, solitérní stromy)	XX	X
B.6	Několik hodnotných architektonických objektů vč. památkově chráněného tradičního dřevěného kostela v Nýdku	X	XX
B.7	Několik objektů tradiční lidové roubené architektury těšínského typu (mezi nimi tři památkově chráněné usedlosti)	X	X
C	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1	Výrazné lesnaté terénní horizonty a dynamický terénní reliéf	XXX	XX
C.2	Vzájemně oddělené dílčí prostory potoků Hluchová, Střelmá a Horského potoka	XXX	XX
C.3	Výrazné vymezení otevřených prostorů okraji lesních porostů a terénními horizonty	XX	X
C.4	Harmonické působení některých partií rozptýlené zástavby v krajinném rámci s absencí měřítkově vybočujících staveb	XX	XX
C.5	Harmonické měřítko prostoru bez výrazně rušivých prvků	XX	X
C.6	Architektonická nesourodost zástavby často bez architektonických hodnot	X	X

Tab. 7: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – identifikace znaků a hodnot jednotlivých charakteristik na úrovni místa krajinného rázu – příklad místa MKR C.3 Nýdek. (Atelier V, 2008)

První úrovní ochrany krajinného rázu v případě této studie jsou rámcové ochranné podmínky pro krajinné celky – oblasti krajinného rázu (ObKR), které mají identifikované hlavní znaky spoluvytvářející krajinný ráz a stanoveny základní cíle a podmínky ochrany těchto identifikovaných znaků.

Jedná se o následující zásady ochrany krajinného rázu, z nichž některé jsou obecně použitelné pro ochranu přírody a krajiny a některé pro územně plánovací činnost:

- Zachování lužních partií v koridorech vodotečí
- Ochrana vegetačních prvků nelesní zeleně dotvářejících prostorovou strukturu krajiny (doprovodná zeleň, liniové prvky, solitérní prvky a skupiny)
- Doplnování prvků liniové zeleně (doprovody cest) a jiné nelesní zeleně k dotvoření úměrné prostorové struktury některých partií krajiny
- Respektování dochované a typické rozptýlené urbanistické struktury při nové obytné výstavbě (upřednostňování zástavby na pozemcích nad 1000 m²)
- Zachování historických krajinných úprav komponovaných prvků kulturní krajiny (zámecký park v Hnojníku, alej na Komorní Lhotku)
- Ochrana siluet kulturních dominant a historické zástavby
- Zlepšování charakteru prostředí odstraněním nevhodných a rušivých staveb v esteticky působivých polohách
- Zachování nenarušenosti cenných pruhů na siluetu Beskyd

Tab. 8: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)

Stanovení rámcových ochranných opatření krajinného rázu na úrovni oblasti – příklad oblasti krajinného rázu ObKR A Ropická plošina.

Druhou úrovní jsou ochranné podmínky pro místa krajinného rázu. Ta byla vymezena jako krajinné prostory, které jsou v detailu tvořeny více místy krajinného rázu, tedy drobnými partiemi s vlastními znaky krajinné scény tvořícími dohromady charakterově homogenní jednotku. Místa krajinného rázu jsou dle soustředěnosti, cennosti a významu znaků a hodnot krajinného rázu dále rozdělena (delimitována) do třech „pásů odstupňované ochrany“ (A, B, C) dle nutnosti různé přísnosti ochrany jednotlivých znaků při hodnocení vlivů záměrů na krajinný ráz. Ochranné podmínky pro tuto úroveň se tedy vztahují k míře přípustných vlivů konkrétních záměrů na krajinný ráz zjištěných v odpovídajícím posouzení záměru z hlediska ochrany krajinného rázu dle §12.

Pásmo „A“ – území s nejvyšším stupněm ochrany krajinného rázu

Pásmo „B“ – území s vysokým stupněm ochrany krajinného rázu

Pásmo „C“ – území se zvýšeným stupněm ochrany krajinného rázu

V pásmu s nejvyšším stupněm ochrany jsou zařazena místa ležící v horských masivech Moravskoslezských a Slezských Beskyd. Přírodní a estetické hodnoty této krajiny jsou natolik vysoké, že jižní část území je zahrnuta do CHKO Beskydy a východní cíp je touto studií navrhován k vyhlášení za Přírodní park Slezské Beskydy. Do pásma „B“ jsou zařazena místa navazující na okraj CHKO Beskydy v prostoru Podgrúně a toku Nebrůvky a zahrnující západní část Slezských Beskyd. Do pásma „C“ je zahrnuta většina zbývajících území Třinecka, přičemž urbanizované území města Třince, železáren a jimi bezprostředně ovlivněné okolí je zařazeno do zvláštního pásma nazvaného silně urbanizovaná krajina (SUK). V tomto pásmu lze jenom velmi specificky uplatňovat ochranu KR a nelze zde využít obecně stanovené podmínky jeho ochrany.

- Omezení možnosti výstavby objektů a zařízení na vizuálních horizontech
- Ochrana vegetačních prvků nelesní zeleně v otevřených partiích kultivované zemědělské podhorské krajiny
- Respektování dochované a typické urbanistické struktury.
- Omezení stavební činnosti v cenných partiích s dochovanou harmonií zástavby a krajinného rámce na stavby zachovávající dimenze, měřítko a hmoty tradiční architektury
- Omezení možnosti plošného rozvoje existující zástavby, nutnost výstavby na velkých pozemcích odpovídajících tradiční struktuře zástavby
- Ochrana siluet kulturních dominant a historické zástavby (Nýdek)
- Zlepšování charakteru prostředí odstraněním nevhodných a rušivých staveb

Tab. 9: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)

Stanovení rámcových ochranných opatření krajinného rázu na úrovni místa – příklad místa krajinného rázu MKR C.3 Nýdek.

V pásmu „A“ nelze připustit silný zásah do více než jednoho z pozitivních znaků jednotlivých charakteristik krajinného rázu, zejména do přírodních a estetických hodnot, do ZCHÚ, kulturních dominant, harmonického měřítka a vztahů, přičemž tento znak nesmí být klasifikován jako jedinečný v rámci regionu nebo státu.

V pásmu „A“ nelze připustit takové zásahy, které jsou v souhrnu z hlediska míry zásahu do hodnot krajinného rázu na hranici přijatelnosti.

Tab. 10: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)

Delimitace pásem odstupňované ochrany dle míry přípustných vlivů konkrétních záměrů na krajinný ráz zjištěných v odpovídajícím posouzení záměru z hlediska ochrany krajinného rázu dle §12 – příklad ochranných podmínek pro pásmo „A“ – území s nejvyšším stupně ochrany krajinného rázu

Třetí úroveň je v případě této studie kategorizace sídel a lokalit se zástavbou. Případné změny ve využití území a stavební akce budou totiž směřovány v naprosté většině právě sem. Vizuálně otevřené segmenty zahrnující i zástavbu a její prvky se v předmětné studii nazývají „lokalitami se zástavbou“ (LOsZ).

Požadavky ochrany krajinného rázu jsou proto soustředěny zejména do těchto lokalit, které jsou vymezeny v rámci míst krajinného rázu. Lokality se zástavbou a sídla v nich ležící – zpravidla vizuálně otevřené segmenty krajiny se zástavbou sídel nebo s prvky osídlení, ve kterých se zástavba výrazně uplatňuje v krajinné scéně a ovlivňuje ráz krajiny, a které jsou vymezené v rámci jednotlivých krajinných prostorů – jsou rozděleny do čtyř kategorií (LOsZ I. – IV. kategorie), a to zejména v závislosti na dochovanosti urbanistické struktury a možnostech změn v této struktuře, dochovanosti architektonických hodnot a typického charakteru zástavby. Pro jednotlivé kategorie LOsZ jsou stanoveny podmínky ochrany krajinného rázu (regulativy).

První kategorie (LOsZ-I) zahrnuje venkovská sídla a lokality se zástavbou, ve kterých má zástavba mimořádně silný vliv na vznik výrazného rázu krajiny a kde přírodní rámec (morfologie terénu a vegetační kryt) dotváří estetické hodnoty a harmonii krajiny. Jedná se zejména o území se zástavbou, která mají dochované tradiční formy, zřetelný architektonický výraz, architektonické a památkové hodnoty. Jedná se též o krajinné segmenty, kde výrazně dochovaná historická struktura zástavby je zcela typická, dokládá způsob osídlení území, obhospodařování zemědělských ploch a spoluvytváří typickou krajinnou scénu.

Druhá kategorie (LOsZ-II) zahrnuje území, ve kterých je doposud dochovaná rázovitá struktura zástavby nebo taková zástavba, která výrazně dotváří hodnoty krajinné scény. Samotná zástavba v těchto případech nemusí vynikat významnými architektonickými nebo památkovými hodnotami, ale spoluvytváří harmonii prostředí po stránce měřítkové i estetické.

Třetí kategorie (LOsZ-III) zahrnuje krajinné prostory se zástavbou, které nevynikají významnými urbanistickými ani architektonickými či památkovými hodnotami, jejich projev v obrazu krajiny je však do značné míry harmonický. Čtvrtá kategorie (LOsZ-IV) pak zahrnuje krajinné prostory se zástavbou, které nevynikají významnými urbanistickými ani architektonickými či památkovými hodnotami ani harmonickým projevem v obrazu krajiny.

V prostoru Třinecka bylo vymezeno 34 LOsZ ležících ve vizuálně otevřených segmentech krajiny. Na území ORP je charakter zástavby vesměs přeměněn přestavbami a dostavbami a novou výstavbou a nejsou zde dochované soubory lidových staveb, takže při zachování struktury osídlení a měřítka jednotlivých objektů zde není nutnost přísně chránit dochovanou zástavbu formou výstavby objektů respektujících přísně tradiční architektonický výraz staveb. Proto na území Třinecka nebyly vymezeny LOsZ I. kategorie. Takové partie by bylo možno nalézt na malých nelesních enklávách Slezských Beskyd nebo uvnitř CHKO Beskydy.

Podmínky ochrany krajinného rázu (regulativy) – LosZ-I	
ochrana struktury zástavby	
• Bude respektována historická struktura zástavby s možností jejího úměrného doplnění • Nová výstavba bude situována do kontaktu s existující zástavbou, jiné řešení je možné pouze u specifických typů rozptýlené zástavby • Je třeba omezit zásahy ovlivňující siluetu sídla a vyloučit stavby, které by vytvářely nový výrazný znak siluety existující zástavby	
ochrana charakteru zástavby	
• Bude chráněn charakter zástavby (zejména měřítko a hmoty) při architektonickém výrazu korespondujícím s dochovanou architekturou, nová výstavba se bude podřizovat formám a výrazu objektů – měřítko, hmoty, půdorysný tvar, výška, tvar střechy	

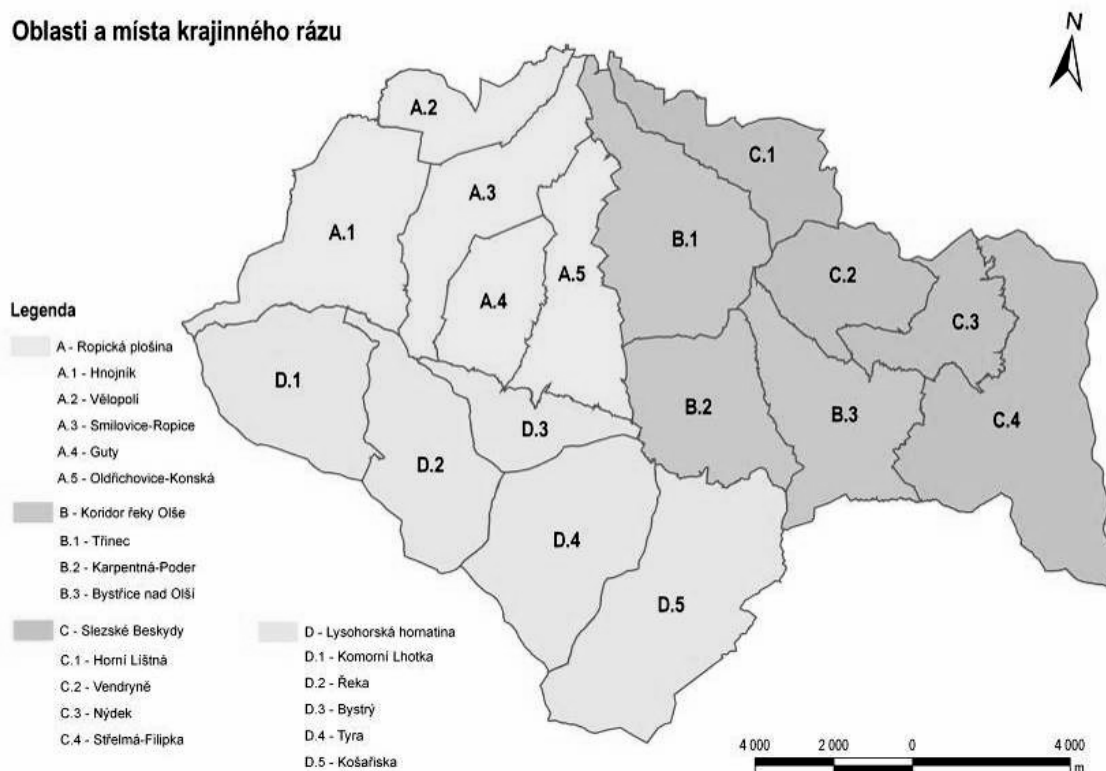
Tab. 11: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)

Podmínky ochrany krajinného rázu (regulativy) pro lokality se zástavbou – příklad ochranných podmínek pro lokality se zástavbou I. kategorie (LOsZ-I). Tato kategorie nebyla nakonec v řešeném území vymezena.

Představená studie vyhodnocení území ORP Třinec ukazuje možnou cestu vyhodnocení krajinného rázu běžné krajiny poměrně velkého území s výstupy, které jsou použitelné jak pro koordinaci územně analytických podkladů v návaznosti na vyhlášku č. 500/2006 Sb.⁸¹ (identifikace a delimitace „oblastí krajinného rázu“ a „míst krajinného rázu“), tak i pro konkrétní rozhodování orgánu ochrany přírody a krajiny při posuzování vlivu záměrů na krajinný ráz (preventivní hodnocení).

⁸¹ jako pozn. 54

Oblasti a místa krajinného rázu

Obr. 13: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – oblasti a místa. (Atelier V, 2008)

Obr. 14: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – lokality se zástavbou. (Atelier V, 2008)

Návrh na vymezení přírodního parku Branžovský hvozd.⁸² Poměrně velké části kulturní krajiny jsou zařazeny do kategorie přírodního parku. Přírodní park je dle zákona o ochraně přírody a krajiny vyhlášen k ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami.⁸³ Je zřizován krajským úřadem obecně závazným předpisem, který stanoví omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území. Předchůdcem přírodních parků byly tzv. klidové oblasti, které byly zřizované pro omezení negativních vlivů na rekreační využívání těchto oblastí. Z klidových oblastí se podle uvedeného zákona staly přírodní parky. Již z definice přírodního parku je zřejmé, že podstatným podkladem pro jeho vyhlášení a stanovení omezujících opatření je či by mělo být vyhodnocení krajinného rázu, který je hlavním předmětem ochrany.

Příkladem nově navrhovaného přírodního parku může být PPa Branžovský hvozd v Plzeňském kraji. K jeho případnému vyhlášení byla v roce 2008 zpracována krajinářsko-analytická studie s návrhovou částí věnovanou delimitaci hranic nového přírodního parku na zadaném území, tj. v hranicích Branžovského bioregionu⁸⁴ a vymezení jádrových území nového přírodního parku. Hodnocení kromě toho zároveň představuje materiál, kterým je možno přenést poznatky a zájmy ochrany přírody a krajiny do nástrojů územního plánování. Hodnocení bylo věnováno hlavním aspektům charakteru a rázu krajiny, přírodním podmínkám, stopám kulturně-historického vývoje, vizuálním (percepčním) hlediskům, vyhodnocení prostorových vztahů a vyhodnocení sídelní struktury území z hlediska urbanistické struktury, cenné architektury a obrazu sídla v krajině.

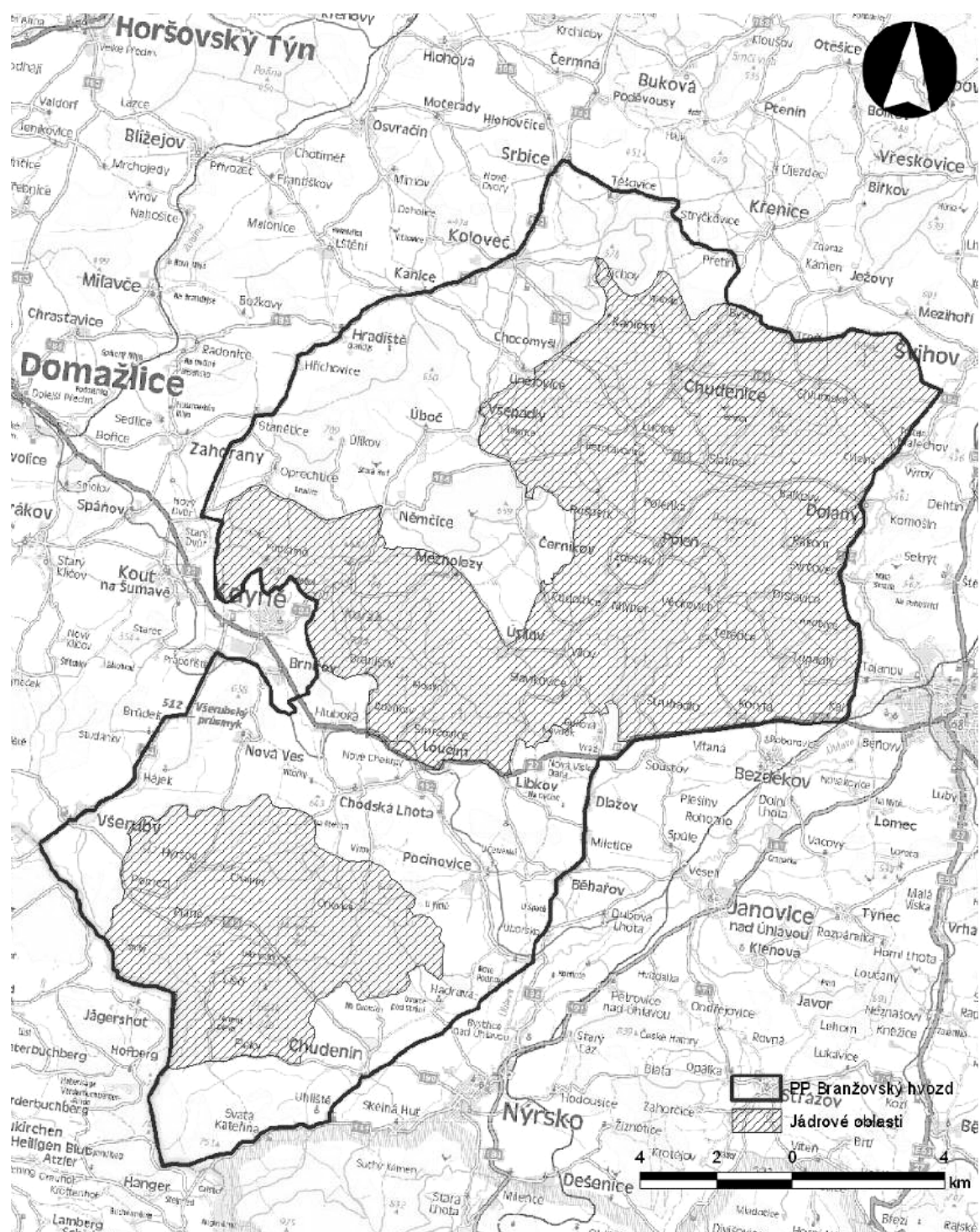
V hranicích bioregionu byly identifikovány a klasifikovány znaky a hodnoty krajinného rázu (přírodní, kulturní, historická charakteristika, vizuální /estetické/ hodnoty) a na základě jejich soustředěnosti a kvality byly specifikovány hranice nového přírodního parku. Jedním z výstupů materiálu byl následně návrh ochrany krajinného rázu v novém přírodním parku včetně stanovení ochranných podmínek.

Pro orientaci v odstupňovaných požadavcích ochrany přírody a krajiny, resp. krajinného rázu byla uvnitř nově navrženého přírodního parku vymezena jádrová území jako území se specifickým krajinným rázem nebo se soustředěnými nejcennějšími znaky přírodní, kulturní a historické charakteristiky a estetickými hodnotami, přičemž pro tato jádrová území platí zpřísněné podmínky ochrany krajinného rázu, jejichž obecnou zásadou je zachování hlavních znaků struktury a obrazu krajiny na území přírodního parku – charakteru a struktury vegetačního krytu (podíl lesních porostů, podíl výrazných strukturních prvků zeleně zejména doprovodů vodotečí, mokřadů, porostů mezí, doprovodů cest, lesíků, remízů, alejí), struktury vodních prvků, struktury osídlení a cestní sítě, harmonie měřítka a vztahů a diverzity vizuálních prvků.

⁸² VOREL – KUPKA 2008b

⁸³ jako pozn. 2, §12 odst. 3

⁸⁴ CULEK 1996

Obr. 15: Návrh na vymezení přírodního parku Branzovský hvozď. (Atelier V, 2008)

Návrh na vymezení nového přírodního parku a jeho jádrového zemi.

Tyto čtyři příklady předestírají konkrétní možnosti aplikace §12 v preventivních hodnoceních krajinného rázu velkých území a dokládají, že institut krajinného rázu je cenným a účinným nástrojem komplexní ochrany historické kulturní krajiny a důležitým nástrojem implementace Evropské úmluvy o krajině.

C.5 Definice pojmů jako cesta k objektivizaci

Hodnocení krajinného rázu pracuje přednostně s pojmy, uvedenými v § 12 zákona o ochraně přírody a krajiny a dále s pojmy, jež byly definovány v uvedeném Metodickém postupu.⁸⁵ V zákoně jsou užity tyto pojmy:

činnost snižující estetickou a přírodní hodnotu krajinného rázu oblasti či místa

taková činnost, která natolik naruší specifické znaky a hodnoty oblasti či místa, že změní význam a obsah nebo projev jednotlivých charakteristik

estetická hodnota krajiny

je vyjádřením přírodních a kulturních hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině; předpokladem vzniku estetické hodnoty jsou subjektivní vlastnosti pozorovatele, objektivní okolnosti pozorování a objektivní vlastnosti krajiny (skladba a formy prostorů, konfigurace prvků, struktura složek)

harmonické měřítko krajiny

vyjadřuje takové členění krajiny, které odpovídá harmonickému vztahu činností člověka a přírodního prostředí; z hlediska fyzických vlastností krajiny se jedná o soulad měřítka celku a měřítka jednotlivých prvků

harmonické vztahy v krajině

vyjadřují soulad činností člověka a přírodního prostředí (absence rušivých jevů), trvalou udržitelnost užívání krajiny, harmonický soulad jednotlivých prvků krajinné scény

historická charakteristika krajinného rázu

je specifickou součástí kulturní charakteristiky a spočívá v souvislostech kulturních a přírodních charakteristik oblasti či místa; historická charakteristika je klíčová pro pochopení logiky vztahů mezi přírodními vlastnostmi krajiny, jejím využíváním vzhledem k jejich trvalé (dlouhodobé) udržitelnosti; může nést stopy významných historických událostí

⁸⁵

VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004, kap. A.3, Příloha C

charakteristika krajinného rázu

je dána druhem a uspořádáním krajinných složek, prvků a jevů nebo jejich souborů, které se podílejí na vzniku rázu krajiny; jedná se o charakteristiky přírodní, kulturní a historické, které vnímáme jako soubor typických znaků

krajina

část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky⁸⁶

krajinný ráz

je dán přírodní, kulturní a historickou charakteristikou určitého místa nebo oblasti, resp. vnímatelnými znaky a hodnotami těchto charakteristik⁸⁷

kulturní charakteristika krajinného rázu

je dána způsobem využívání přírodních zdrojů člověkem a stopami, které v krajině zanechal

kulturní dominanta krajiny

je krajinný prvek či složka v krajině nebo to jsou dochované stopy kultivace krajiny, jejichž význam je nesporný z historického hlediska, architektury či jiného oboru lidské činnosti a které ve svém projevu převládajícím způsobem ovlivňují znaky charakteristik krajinného rázu

místo krajinného rázu

část krajiny relativně homogenní z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických a přírodních hodnot, které odlišují místo krajinného rázu od jiných míst krajinného rázu. Je nejmenším hodnoceným prostorem; jedná se zpravidla o vizuálně vymezený krajinný prostor (konkávní nebo konvexní), který je pohledově spojený z většiny pozorovacích stanovišť, nebo o území typické díky své výrazné charakterové odlišnosti

oblast krajinného rázu

je krajinný celek s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků, který se výrazně liší od jiného celku ve všech charakteristikách či v některé z nich a který zahrnuje více míst krajinného rázu; je vymezena hranicí, kterou mohou být přírodní nebo umělé prvky nebo jiné rozhraní měnících se charakteristik

⁸⁶ jako pozn. 2, §3, odst. 1, písm. m

⁸⁷ jako pozn. 2, §12, odst. 1

přírodní hodnota

je dána kvalitativními parametry zastoupených ekosystémů ve vztahu k jejich trvalé udržitelnosti, reprezentativností aktuálních znaků ve vztahu ke stanovištním podmínkám, prostorovými parametry, harmonickým charakterem interakcí mezi ekosystémy, výraznými přírodními dominantami krajiny

přírodní charakteristika krajinného rázu

zahrnuje vlastnosti krajiny určené jak trvalými přírodními podmínkami, kterými jsou především geologické, geomorfologické, klimatické a biogeografické poměry, tak aktuálním stavem ekosystémů

významný krajinný prvek

významný krajinný prvek jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy. Dále jsou jimi jiné části krajiny, které zaregistruje podle §6 orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků. Zvláště chráněná část přírody je z této definice vyňata (písmeno f)⁸⁸

zvláště chráněné území

zvláště chráněná část přírody je velmi významná nebo jedinečná část živé či neživé přírody; může jí být část krajiny, geologický útvar, strom, živočich, rostlina a nerost, vyhlášený ke zvláštní ochraně státním orgánem podle části třetí nebo páté tohoto zákona⁸⁹

Kromě těchto pojmů přímo uvedených v §12 pracuje hodnocení s některými termíny a pojmy z oborů architektury, urbanismu, krajinné architektury, krajinného plánování a územního plánování. Jejich definice je uvedena v uvedené Metodice:

architektonická forma stavby, budovy (objektu)

půdorysná a hmotová skladba stavby nebo souboru staveb, ve které hrají role dimenze, objemy a proporce hmot

architektonický výraz stavby, budovy (objektu)

půdorysné, hmotové řešení, řešení detailů, materiálů, barevnosti a výtvarných prvků

⁸⁸ jako pozn. 2, §3, odst. 1, písm. b

⁸⁹ jako pozn. 2, §3, odst. 1, písm. h

budova

pojem budova je vyhrazen pro nadzemní stavbu prostorově soustředěnou a navenek převážně uzavřenou obvodovými stěnami a střešní konstrukcí⁹⁰

dominanta

převládající prvek v konfiguraci hmotných prvků krajinné scény

dominantní rys

převládající jev nebo vlastnost vizuálně nebo vícesmyslově vnímané krajinné scény

dotčený krajinný prostor

část krajiny dotčená předpokládanými vlivy (zpravidla vizuálními, ale též např. akustickými apod.) hodnoceného záměru; zahrnuje jedno nebo více míst krajinného rázu

forma zástavby

(též struktura zástavby) je dána vzájemným uspořádáním prvků zástavby – staveb, souborů staveb, motorových a pěších komunikací, nezastavěných městských prostorů (uličních koridorů, náměstí, parkových ploch) a ploch pro další městské funkce (rekreace, výroba, technická infrastruktura

hodnota krajinného rázu

znak krajinného rázu, který v procesu určitého hodnocení nabývá pozitivního významu (přírodní, estetická)

charakter zástavby

je dán spolupůsobením formy (struktury) zástavby a architektonického výrazu jednotlivých staveb, stavebních souborů a nezastavěných ploch (zejména parkových)

charakterová diferenciací krajiny

diferenciací krajiny na jednotky odlišné svým charakterem (morfologií terénu, vegetačním krytem, osídlením a hospodářským využitím krajiny)

identita krajiny

je vlastností krajiny, která vzniká spolupůsobením výrazného charakteru krajiny a čitelných stop kulturního a historického vývoje krajiny

individuální architektonický výraz stavby, budovy

architektonický výraz tkvící v použití takového půdorysného, hmotového řešení, řešení detailů, materiálů, barevnosti a výtvarných prvků, které stavbu výrazně odlišují od tradičních i soudobých staveb v dané lokalitě

90

Vyhláška o obecných technických požadavcích na výstavbu č. 137/1998 Sb., §3, písm. a

kompaktní zástavba

souvislá zástavba, ve které stavby na sebe bezprostředně navazují ve formě řad, uzavřených nebo otevřených bloků, která tvoří uliční fronty nebo má výrazně ucelenou hranici vůči okolní krajině

konfigurace hmotných prvků

vzájemné uspořádání hmotných prvků krajiny, projevující se v krajinné scéně a v dílčích krajinných sceneriích

krajinná scéna

při pozorování z různých míst krajiny vnímáme tzv. krajinnou scénu; krajinnou scénu vnímáme staticky (např. jako pohled z významného bodu krajiny) nebo dynamicky (jako sled pohledů z různých míst trasy průchodu krajinou); krajinná scéna je nositelem estetických hodnot, tkvících v prostorovém uspořádání, v neopakovatelnosti a jedinečnosti panoramat, v harmonickém měřítku a v harmonických vztazích krajiny

krajinná scenerie

dílčí prostory a partie krajiny vytvářejí v krajinné scéně odlišné a specifické krajinné scenerie

krajinná složka

je relativně homogenním souhrnem prvků uvnitř krajiny, má jednotný projev a vyznačuje se stejnou funkcí; velikostí relevantní krajinnému měřítku (např. osídlení, dopravní systém, lesy aj.)

krajinný celek

část krajiny na úrovni oblasti krajinného rázu, která se od ostatních částí odlišuje specifickými znaky charakteristik krajinného rázu a která tvoří základní jednotku prostorové a charakterové diferenciací krajiny

krajinný obraz

je obecným pojmem pro vizuálně vnímaný obraz prostorové skladby hmot a forem jednotlivých krajinných složek; uspořádání prostorových forem terénu, vegetačního krytu, vodstva, zástavby, jednotlivých staveb a technických prvků je podstatou vizuálně vnímaného obrazu krajiny

krajinný prostor

je vizuálně vnímanou jednotkou v prostorové diferenciaci krajiny. Je konkávní nebo konvexní, je pohledově spojitý z většiny pozorovacích stanovišť a představuje území typické díky své výrazné charakterové odlišnosti; význam tohoto pojmu zaniká v případě, že je totožný s nejmenší jednotkou prostorové a charakterové diferenciací krajiny – místem krajinného rázu; v určitých případech však může krajinný prostor zahrnovat více než jedno místo krajinného rázu

krajinný prvek

skladebná jednotka krajinné složky (např. sídlo, lesní enkláva, vodní plocha aj.); je buď přírodní, nebo umělý

netradiční architektonický výraz stavby, budovy

architektonický výraz (půdorysné, hmotové řešení, řešení detailů, materiálů, barevnosti a výtvarných prvků), který nepoužívá historických či pro danou lokalitu tradičních prostředků

prostorová konfigurace prvků krajinné scény

hmotová skladba prvků krajiny, která vytváří vnitřní prostory a vnější siluety krajiny, uspořádání (konfigurace) hmot (terénu, zeleně, staveb atd.); může navozovat pocit řádnosti nebo dramatickosti pozorované scény, harmonie, kontrastu, dynamiky nebo statického výrazu, výraznosti nebo nevýraznosti, jedinečnosti nebo neurčitosti

pohledový (též vizuální) horizont

pohledové horizonty uzavírají vůči obloze nebo vzdálenější krajině (vůči pozadí) vnímanou krajinnou scénu a dílčí scenerie, pozorované z určitých stanovišť; při změně stanoviště se pohledové horizonty mění

prostorové vztahy krajinné scény

vztahy mezi jednotlivými hmotnými prvky krajinné scény, jejich vzájemné vzdálenosti, proporce šířkových a výškových dimenzí, význam důležitých bodů, linií a prostorů, vzájemné osově vazby, rysy symetrie, gradace atd.

prostorová diferenciací krajiny

diferenciací krajiny na jednotky, prostorově oddělené vnímatelnými hranicemi (změna struktury a charakteru krajiny, vizuální horizonty...)

prostorový plán

skladba hmotných prvků včetně dominant, akcentů a horizontů, vymezující prostor v určité vzdálenosti od místa pozorování

přírodní rámec

ta část krajinné scény, která je tvořena přírodními a přírodě blízkými prvky (terén, voda, vegetační kryt)

přírodní dominanty

krajinný prvek či složka v krajině, která svým významem a projevem ovlivňuje souhrn charakteristik daného místa či oblasti (výšková dominanty, dominanty sníženin, dominantní zastoupení apod.)

rozptýlená zástavba

samostatné stavby nebo soubory staveb rozložené s velkými vzájemnými odstupy v nezastavěných plochách, nevytvářejí dojem zastavěného území

rys krajinné scény

vizuálně vnímatelný jev nebo znak, který spoluvytváří ráz krajiny

rys krajinného rázu

jev nebo znak určité charakteristiky krajinného rázu, který spoluurčuje ráz krajiny

rys prostorové skladby

vizuálně vnímatelný jev nebo znak prostorového uspořádání (konfigurace) hmotných prvků krajinné scény

stavební (architektonický) soubor

soubor staveb, který tvoří hmotový a provozní celek

struktura krajinných složek

krajina (ve smyslu území) je tvořena přírodními a umělými složkami; struktura krajinných složek – jejich skladba – je podstatou typu krajiny; různý poměr zastoupení jednotlivých složek, stupeň přetvoření přírodních složek a dominantnost některých složek dává vzniknout krajině s převahou specifických funkcí a procesů

struktura zástavby

(též forma zástavby) je dána vzájemným uspořádáním prvků zástavby – staveb, souborů staveb, motorových a pěších komunikací, nezastavěných městských prostorů (uličních koridorů, náměstí, parkových ploch) a ploch pro další městské funkce (rekreace, výroba, technická infrastruktura)

tradiční architektonický výraz stavby, budovy

architektonický výraz používající historických nebo pro danou lokalitu tradičních forem, provozních schémat, tradičního ztvárnění fasád, architektonických prvků, detailů, materiálového a barevného řešení

účinek dominantního rysu

hraje významnou roli pro rozlišitelnost a jedinečnost krajinné scény

vedlejší prostorový akcent

výrazný prvek v rámci konfigurace dalších prvků krajinné scény nebo dílčí scenerie

volná nebo rozvolněná zástavba

samostatné stavby, skupiny staveb nebo stavby v otevřených blocích, které nemusí tvořit souvislou uliční frontu

zásah do znaků krajinného rázu

pro ochranu krajinného rázu jsou důležité rušivé zásahy, které degradují význam pozitivních znaků krajinného rázu a snižují pozitivní hodnoty přírodní a estetické; jedná se o negativní zásahy, u kterých dále určíme jejich míru; pozitivní zásah do některého ze znaků je vždy zásah v souladu s ochranou krajinného rázu a není třeba dále určovat jeho míru

C.6 Problémy a otevřené otázky

Ráz krajiny zastavěného území. Vzhledem k tomu, že §12 je zahrnut do druhé části zákona Obecná ochrana přírody, týkala se ochrana dle §12 až doposud veškerého území. Toto pojetí odpovídalo pojetí krajiny dle zákona *krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky*.⁹¹ To znamená, že existuje krajina přírodní či přírodě blízká na jedné straně a krajina urbanizovaná či krajina městská na opačné straně. Péči o ráz krajiny byla (a dosud je) proto ze strany orgánů ochrany přírody věnována pozornost i v městské struktuře v těch situacích, kde krajinný ráz představoval zřetelnou hodnotu.

Hodnocení vlivu záměrů na krajinný ráz v urbanizované krajině nebo přímo v městské krajině však přináší řadu problémů. Obecné zásady vyjádřené textem §12 zákona do značné míry selhávají v prostředí, kde jsou přírodní složky silně přetvořené, v charakteru prostředí hrají málo významnou roli, v panoramatech se projevují málo. Charakter prostředí (městské krajiny) vnímaný ve vizuální scéně je rozhodujícím způsobem vytvářen umělými prvky urbánní struktury – stavbami, zpevněnými plochami, liniemi a prvky technické infrastruktury atd., ale také městskými funkcemi – intenzivním užíváním prostoru, pohybem lidí a vozidel, hlukem, osvětlením.

Vzhledem k významu umělých složek vystupují do popředí hlediska urbanistická a architektonická mnohem silněji než hlediska ochrany přírody a krajiny. Použití ochrany krajinného rázu v extrémně urbanizované krajině bez přírodních a přírodě blízkých prvků (např. hustě zastavěné části středu města) je proto nejenom odborně obtížně proveditelné (nezbytně vyžaduje účast urbanistů a architektů a vymyká se tak kompetenci orgánu ochrany přírody), ale je také zřejmě nesprávné neboť neodpovídá nejenom definici krajiny dle zákona, ale ani jeho účelu. *Účelem zákona je (...) přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitostí forem života, přírodních hodnot a krás, k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji (...).*⁹²

Zařazení ochrany krajinného rázu do obecné ochrany přírody dle zákona ukazuje, že může vzniknout rozpor mezi právním pojetím a odborným obsahem. Problematika ochrany krajinného rázu v zastavěném území a zastavitelných plochách sídla bude do budoucna podstatně změněna a přesune se zřejmě z územních a stavebních řízení do projednávání a schvalování územně plánovací dokumentace. Je to proto, že od roku 2006 platí, že *krajinný ráz se neposuzuje v zastavěném území a v zastavitelných plochách, pro které je územním plánem nebo regulačním plánem stanoveno plošné a prostorové uspořádání a podmínky ochrany krajinného rázu dohodnuté s orgánem ochrany*

⁹¹ jako pozn. 86

⁹² jako pozn. 2, §1

přírody.⁹³ Tato změna má velký vliv na mechanismus rozhodování o ochraně krajinného rázu orgány ochrany přírody a krajiny. Jedná se o to, že hodnocení konkrétních případů vlivu navrhovaných staveb na krajinný ráz se omezí na jednotlivé případy staveb v nezastavěném území obce, jejichž množství bude velmi omezené (např. výjimečně přípustné stavby pro obhospodařování zemědělských ploch, technické stavby) a bude třeba věnovat pozornost hodnocení záměrů územních plánů v jednotlivých fázích pořízení (např. již zadání!). Hodnocení záměrů územních plánů nebo hodnocení změn územních plánů se stane nejčastější úlohou při ochraně krajinného rázu. Další nejčastější úlohou bude zpracování hledisek krajinného rázu pro územně analytické podklady (krajů nebo obcí). Je tedy zřejmé, že do budoucna bude třeba zaměřit pozornost orgánů ochrany přírody ke sledování problematiky ochrany krajinného rázu již v procesu pořizování územně plánovací dokumentace, aby se požadavky, podmínky a omezující opatření objevily v územních a regulačních plánech.

V procesu pořízení územního plánu budou orgány ochrany přírody muset sledovat problematiku ochrany krajinného rázu samostatně, protože se promítá velmi jednoznačně do funkčních a prostorových regulativů a také proto, že již v dalším vývoji území (při uskutečňování záměrů územního nebo regulačního plánu) nebude možnost se z hlediska ochrany krajinného rázu vyjadřovat.

Pozornost bude proto nutno věnovat řadě aspektů, a to na úrovni projednání zadání a konceptu nebo návrhu, v první řadě urbanistické koncepci a koncepci krajiny (zdali koncepcí urbanizace území, rozvoje zástavby nebo regenerace existující zástavby, řešením dopravní a technické infrastruktury nemůže dojít k újmě na pozitivních znacích rázu krajiny – ke snížení přírodních a estetických hodnot) a ve vymezení zastavěného území (zdali nedojde k disproporčnímu vývoji mezi zastavěným územím a plochami volné krajiny, zejména krajinnými systémy, jaký bude vztah urbanizovaného území a krajiny v suburbánních polohách příměstské krajiny). Pozornost musí být věnována nezastavitelným plochám zeleně v zastavěném území (zdali není potlačeno uplatnění zeleně – prostorové a estetické, ekologické a hygienické, vodohospodářské) a funkčnímu využití ploch – hlavní a přípustné funkce (zdali není potlačen význam zelených ploch v obrazu městské krajiny resp. v obrazu města).

Při definování prostorových regulativů (v územním plánu) je třeba zaměřit pozornost na prostorové členění zástavby komunikacemi a zelení (charakter zástavby, měřítko prostorového členění), výšku zástavby (podlažnost), v oprávněných případech (cenná vesnická zástavba) na formu staveb včetně tvaru střech, koeficienty využití území (koeficient zastavěných ploch, koeficient podlažních ploch, koeficient zeleně). Při stanovení prostorových regulativů (v regulačním plánu) je třeba zaměřit pozornost na prostorové uspořádání zástavby (podmínky umístění staveb – regulační čáry, koeficienty),

⁹³ jako pozn. 2, §12 odst. 4 (změnový zákon 186/2006 Sb., změna z. souvisejících s přijetím stavebního z. a z. o vyvlastnění, čl. XXVI.), odkazuje na § 43 odst. 1 a § 61 odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb. (jako pozn. 8)

prostorové uspořádání krajiny, výšku zástavby (podlažnost), formu a velikost staveb, v oprávněných případech (cenná vesnická zástavba) požadavky na architektonický výraz staveb včetně tvaru střech a opět na koeficienty využití území.

Zhodnocení určité fáze zpracování územního nebo regulačního plánu orgánem ochrany přírody představuje velmi obtížnou odbornou úlohu, která vyžaduje porozumění urbanistické a územně-plánovací problematice. V případě nepochopení této problematiky mohou ochráně krajinného rázu uniknout podstatné aspekty, které již nebude možno v budoucnu korigovat. Vzhledem k tomu, že se bude jednat o častou úlohu, bude třeba v orgánu ochrany přírody počítat s odborníkem na územní plánování podobně, jako je tomu v současnosti na správách CHKO, kde pracuje odborník na územní a stavební řízení, nebo bude třeba pořizovat oponentní či expertní hodnocení.

Přesto se v současnosti setkáváme a zřejmě budeme setkávat i do budoucna s hodnocením vlivu záměrů na krajinný ráz i v urbanizované krajině nebo přímo v krajině městské. Jak již bylo naznačeno, přináší toto hodnocení řadu problémů. V této situaci je třeba se důsledně držet díkce zákona a posuzovat vliv záměrů na definovaná zákonná kritéria ochrany krajinného rázu, aniž bychom vybočovali z rámce zákona. Ochranu krajinného rázu je tedy třeba uplatňovat na území města v odpovídajících krajinných souvislostech, přičemž zvláštní pozornost je třeba věnovat třem situacím.

Pokud se jedná o území přírodního nebo přírodě blízkého charakteru, které je významné svojí rozlohou nebo prostorovým významem. V prostorové scéně převládají (nebo hrají významnou úlohu) přírodní prvky (terén, voda, vegetace) oproti stavbám a zařízením. Zpravidla se jedná o výrazné přírodní celky krajiny města.

Druhým případem je situace, kdy se jedná o území, kde jsou přítomna chráněná území, významné krajinné prvky nebo přírodní parky chráněné podle zákona o ochraně přírody a krajiny (jen v Praze je aktuálně 12 přírodních parků o značné rozloze).

Hodnocení má smysl také v případě, kdy má záměr takový význam ve struktuře města a v krajinné scéně, že bude ovlivňovat krajinu v celoměstských souvislostech (zásah do struktury přírodního a krajinného prostředí města, zásah do panoramat městské krajiny).

Hodnocení záměrů, které výrazným způsobem zasáhnou do rázu krajiny a jejichž vliv nelze minimalizovat. Specifickým problémem hodnocení vlivu záměrů na krajinný ráz – a tento problém bude řešen i nadále – je vliv staveb, které se svým charakterem nebo měřítkem či dimenzemi vymykají z každého rázu krajiny. Jsou to zejména velké stavby technické infrastruktury a energetiky – vedení velmi vysokého napětí, větrné elektrárny, fotovoltaické elektrárny, rozsáhlé technické stavby – dálnice, mosty, vodní díla.

U takových staveb je nesporné, že v každém případě dojde ke změně krajinného rázu. Zaniknou nebo budou podstatně potlačeny existující znaky jednotlivých charakteristik

krajinného rázu, budou evidentně sníženy (degradovány) přírodní a estetické hodnoty, vznikne odlišný výraz krajiny, než jaký měla krajina doposud. Vznikne např. „dálniční krajina“ nebo „krajina větrných elektráren“, či dokonce „zadrátovaná krajina“. Lze vůbec posoudit takový zásah do krajinného rázu? Je možno provést změkčení kritérií ochrany v případě, že se jedná o celospolečenský zájem? Čím se takový zájem doloží? Není to, co se pokládá za celospolečenský zájem chybné?

Odpovědi na tyto otázky nelze najít v zákoně o ochraně přírody a krajiny. Při posouzení je třeba se držet díkce §12 a sledovat následující hlediska (jakkoliv jsou logická, jsou v praxi často opomíjena!).

Jsou v krajině přítomny estetické hodnoty, resp. má krajina v prostoru potenciálně dotčeném vlivem navrhované stavby znaky estetické atraktivnosti? Je jisté, že krajinný ráz bude změněn, ale je možné, že estetické hodnoty nebudou sníženy, protože nejsou v krajině přítomny. Je možné, že krajinný ráz je nevýrazný a nevyznačuje se takovými znaky, které podléhají ochraně dle §12.

Je přítomno harmonické měřítko? Je jisté, že krajinný ráz bude změněn, ale je možné, že harmonické měřítko nebude sníženo, protože není v krajině přítomno.

Jsou přítomny harmonické vztahy – např. výrazné siluety, výrazný vztah prvků krajinné scény, výrazný klid a nenarušenost krajiny civilizačními prvky? Důvod této otázky je stejný jako u předchozích bodů.

D

Metodické nástroje identifikace

Pokud chceme nějaké hodnoty v krajině chránit, musíme v první řadě říci, které hodnoty, jež spoluvytvářejí typický, někdy neopakovatelný či dokonce jedinečný ráz krajiny, to jsou. Tyto hodnoty se projevují jako znaky krajinného rázu, které lze identifikovat a popsat. Jsou to tedy tzv. znaky krajinného rázu, které odlišují od sebe různé oblasti a místa v krajině a které zároveň mohou být různým segmentům krajiny společné.

Metodika hodnocení krajinného rázu je z velké části založena právě na identifikaci a klasifikaci znaků jednotlivých charakteristik krajinného rázu – přírodní, kulturní a historické –, přičemž jde vždy jednak o fyzickou přítomnost těchto znaků, jednak o jejich vizuální projev v krajinné scéně. Identifikace a klasifikace znaků totiž představuje rozdělení celkové problematiky hodnocení krajinného rázu, ať preventivního či hodnocení záměrů, na řadu dílčích, lépe uchopitelných a v každé fázi kontrolovatelných a zdůvodnitelných kroků.

D.1 Klasifikace identifikovaných znaků

Znaky a hodnoty krajinného rázu identifikované v hodnoceném území nemají stejnou váhu, stejný význam v krajinném rázu ani stejnou cenu. Z toho důvodu je nutné jejich cenu a význam v krajinném rázu hodnoceného území specifikovat (klasifikovat). Znak, který je v rázu řešeného území zásadní (např. rozsáhlý lesní porost na území Českého lesa), může být z hlediska ceny běžný (druhotná monokultura) a naopak, znak z hlediska významu doplňující (např. trouchnivějící kmen na hrázi rybníka), může být cenným přírodním prvkem krajiny (např. lokalita páchníka hnědého, který je naturovým druhem). Výše uvedená Metodika nabízí trojí klasifikaci, dle významu v krajinném rázu, dle ceny a dle projevu znaku:

Klasifikace dle významu. Významem rozumíme určitý podíl znaku nebo hodnoty v celkovém výrazu krajiny. Význam stanovujeme ve třech stupních podle následující stupnice: **Znak zásadní** je jev některé z charakteristik krajinného rázu, který v určité

oblasti nebo místě krajinného rázu rozhodujícím způsobem determinuje charakter krajiny. **Znak spoluurčující** je jev určité charakteristiky krajinného rázu, který v dané oblasti nebo místě krajinného rázu významně spoluurčuje charakter krajiny. **Znak doplňující** je jev určité charakteristiky krajinného rázu, který v této oblasti nebo místě krajinného rázu doplňuje charakter krajiny.

Klasifikace dle cennosti znaků. Znak a hodnoty krajinného rázu, které byly identifikovány, nemají z hlediska obdoby stejnou cennost. Některé z nich můžeme proto označit jako jedinečné, jiné jako význačné nebo běžné. **Znak jedinečný** je jev určité charakteristiky krajinného rázu, který je ojedinělý v rámci oblasti krajinného rázu, v rámci regionu nebo v rámci státu. **Znak význačný** je jev dané charakteristiky krajinného rázu, který je význačný v rámci oblasti krajinného rázu, v rámci regionu nebo v rámci státu. **Znak běžný** je jev charakteristiky krajinného rázu, který není významný ani ojedinělý v rámci oblasti krajinného rázu, v rámci regionu nebo v rámci státu.

Klasifikace dle projevů znaků. Každá charakteristika, krom toho, že má určitý podíl na výrazu dané krajiny, se vyznačuje projevem. Projev může být **pozitivní**, to znamená, že daná charakteristika působí v celkové krajinné scéně kladně, nebo **negativní**, příp. **neutrální**. Pro hodnocení „pozitivnosti“ krajinného rázu podle zákona o ochraně přírody a krajiny je rozhodující aspekt trvalé udržitelnosti dané charakteristiky, kterou znak prezentuje. Určení projevu je velmi důležité pro následné vyhodnocení charakteristik.⁹⁴

D.2 Přírodní charakteristika – znaky a indikátory hodnot

Jsou to především přírodní procesy, které vedly utváření krajiny do podoby přírodního prostředí, které bylo posléze prostorem pro vývoj osídlení na našem území. Morfologie terénu a síť vodotečí vytvořily základní podmínky utváření krajinné scény. Jsou to podmínky relativně neměnné, které jsou určující pro morfologii krajinných prostorů, pro měřítko krajiny a prostorové, vizuálně vnímatelné vztahy. Vegetační kryt, fauna a flora následně dotvořily přírodní rámec vyvíjejícího se sídlení a hospodářské činnosti.

Ráz krajiny je tedy zcela zásadně ovlivněn charakterem přírodních složek a jejich vizuálním projevem v krajinné scéně. Přírodní hodnota krajinného rázu je tvořena hodnotou přírodovědnou a hodnotou vizuální (správněji senzuální). Zatímco *přírodovědná hodnota je dána součtem měř vzácnosti (ojedinělosti), dochovalosti a ohroženosti daného přírodního či kulturně-přírodního prvku, složky nebo celého ekosystému, vizuální či senzuální hodnota prvku nebo složky spočívá v podílu na utváření celkového působení krajiny na smysly člověka a velikosti ovlivněného území.*⁹⁵

⁹⁴ VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004, B.2.4.11 – B.2.4.15

⁹⁵ CULEK 2006

Přírodovědná hodnota se nemusí výrazněji projevit v krajinné scéně a ovlivní krajinný ráz pouze omezeně. Přesto je ve smyslu § 12 zákona míra zásahu do přírodních (tedy i přírodovědných) hodnot jedním z kritérií ochrany krajinného rázu. Je to proto, že krajinný ráz je sice především kategorií vizuální, ale význam místa a cennost jednotlivých znaků se na výraznosti a zvláštnosti krajinného rázu podílí.

Znaky přírodní charakteristiky. Podle Culka můžeme přírodní podmínky tvořící charakter krajiny rozdělit na pět složek a to na složku topografickou (georeliéf), petrologicko-pedologickou, hydrologickou, atmosférickou a biotickou.⁹⁶ Důležitým krokem hodnocení je tedy identifikace a klasifikace těchto znaků. Podrobnost je pochopitelně závislá na velikosti řešeného území, neboť v rámci preventivního hodnocení rozsáhlého území, např. kraje či CHKO, nelze zacházet do podrobnosti, která je nezbytná při posuzování vlivu konkrétního záměru v poměrně nevelkém potenciálně dotčeném krajinném prostoru.

Při popisu přírodní charakteristiky krajinného rázu resp. při identifikaci znaků této charakteristiky, je výhodné postupovat podle výše uvedených pěti oblastí. Při utváření rázu krajiny hrají nejvýznamnější roli topografické podmínky (charakter reliéfu), a to jak na úrovni oblastí, tak na úrovni míst krajinného rázu (mikroreliéf). Důležité je vystihnout, co je pro reliéf hodnoceného území typické. *Posuzujeme-li georeliéf z hlediska jeho vzhledu, všímáme si především převýšené svahů, jejich sklonu, jejich profilu po spádnicí a po vrstevnici (svahy konvexně-konvexní, konvexně-konkávni atd.) a terénních hran (lomu spádu či směru svahu). V případě údolí hodnotíme navíc charakter dna a protisvahu a tedy, zda je údolí otevřené nebo sevřené. Bereme ohled na podélný průběh údolí, tj. zda se vine v meandrech nebo má víceméně přímkový směr. U hřbetů a vrcholů posuzujeme kromě jejich relativní výšky nad úpatím i výšky nad sedly a vzdálenost sedel, což je důležitá charakteristika pro zjištění výraznosti vrcholu. Samozřejmostí je zohlednění skal vystupujících z vegetačního pokryvu. U plošin hodnotíme jejich rozlohu a vzdálenost k nejbližšímu kontrastnímu prvku vystupujícímu na horizontu (hřbetu, vrcholu, popř. stěně lesa).*⁹⁷

Petrologicko-pedologické podmínky se projevují především barvou (typická barva skal a půd v některých oblastech), charakterem zvětralin, rozdílným georeliéfem a zprostředkovaně i rozdílným využitím. Důležitým znakem krajiny jsou dále vodní prvky, vodní toky (řeky, říčky, potoky, prameny) a plochy (rybníky, vodní nádrže, mokřady), neboť vytvářejí cévní soustavu krajiny, a proto jsou v krajinném rázu tak významné.⁹⁸ Stejně významný je v krajinném rázu i charakter lesní zeleně (vč. lesních lemů a plášťů) a nelesní krajinné vegetace (stromové a keřové doprovody vodotečí a komunikací, aleje,

⁹⁶ IBID.

⁹⁷ CULEK 2006

⁹⁸ IBID.

remízky, solitérní stromy, trvalé travní porosty, zeleň zahrad a humen a podobně). K rázu každé krajiny pak neodmyslitelně patří i klimatické podmínky.

Znaky lze přehledně zapsat tabelární formou, která může mít různou podobu, přičemž je důležité, aby byl znak jednoznačně identifikován a co nejobjektivněji klasifikován. Příklad identifikace znaků přírodní charakteristiky poměrně nevelkého území a naopak značně velkého území celé oblasti krajinného rázu ukazují následující tabulky:

A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky	klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní 0 neutrální N negativní	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Specifický reliéf Šumavských plání (Kvildské pláně – Modravské pláně) s plochými hřbety, širokými mělkými údolími a vyčnívajícími izolovanými oblými vrcholy	+	XXX	XXX
A.2	Rozsáhlé plochy zejména jehličnatých lesů	+	XXX	XX
A.3	Filipohuťský potok a jeho drobné přítoky doprovázené mokřinami a podmáčenými loukami	+	XX	XX
A.4	Nelesní zeleň Šumavských plání (nelesní zeleň jehličnatých solitérů a jejich skupin, plochy nízkých stromků a vegetace v nivě Filipohuťského potoka a jeho přítoků)	+	XX	XX
A.5	Trvalé travní porosty Šumavských plání (trvalé travní porosty, louky a pastviny)	+	XX	X

Tab. 12: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky malého území – příklad hodnocení území Filipovy Huti na Šumavě. (Atelier V, 2010)

A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Pahorkatinný až vrchovinný reliéf oblasti	XXX	XX
	Oblast náleží k Novohradskému podhůří. Zasahuje Kaplickou brázdu (Bujanovická sníženina), Stropnickou pahorkatinu (Rychnovská pahorkatina) a Soběnovskou vrchovinu (Kohoutská a Malontská vrchovina). Zatímco Kaplická brázda má charakter protáhlé sníženiny, prolomu, který tvoří pokračování Českobudějovické pánve, Stropnická pahorkatina a Soběnovská vrchovina mají charakter členité pahorkatiny a vrchoviny s plochým zvlněným povrchem rozřezaným údolími.		
A.2	Množství vodních toků	XX	X
	Oblastí protéká velké množství menších vodních toků, Malše a jejích přítoků. Nachází se zde i několik menších vodních ploch rybníků, zejména na potoku Černá.		
A.3	Střední zalesnění oblasti	XX	X
	Oblast je středně zalesněná převážně smrkovými a borovými porosty s modřínem a bukem		
A.4	Menší přírodně cenné lokality	X	XX
	Cenné přírodní lokality jsou chráněné v několika maloplošných ZCHÚ, v oblasti nejsou žádné rozsáhlejší chráněné plochy. Do oblasti zasahuje PPa Soběnovská vrchovina a PPa Poluška		

Tab. 13: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky na úrovni oblasti. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, oblast krajinného rázu ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009)

A	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1	Členitá pahorkatina vytvářející rámec otevřené krajiny	XX	X
A.2	Drobné skalní výchozy a sutě (sopečná činnost)	X	X
A.3	Listnaté a smíšené lesy s převahou dubu tvořící specifický lesní interiér dubových hájů s výskytem mnoha druhů vytvářejících aspekty ročních období	X	X
A.4	Nepůvodní bory a akátiny tvořící specifický lesní interiér	X	X
A.5	Pastviny a louky stepního charakteru (xerothermní pastviny a louky vysychavých stanovišť, suché trávníky)	X	XX
A.6	Vzrostlá zeleň dotvářející obraz sídla a jeho okraje	X	X
A.7	Mimolesní zeleň doprovázející komunikace a kulturní převážně liniové prvky a technicky upravené vodní toky	X	X
A.8	Vodní toky v původních korytech	X	X

Tab. 14: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky oblasti krajinného rázu. (Vyhodnocení krajinného rázu Středočeského kraje, oblast krajinného rázu Slánsko, Atelier V, 2009)

Indikátory přírodní hodnoty. Často se při hodnocení krajinného rázu objevuje otázka, zdali lze hodnoty, které jsou chráněny podle jiných částí zákona č. 114/1992 Sb., než je §12, považovat za přírodní hodnoty ve smyslu tohoto paragrafu.

Přírodní hodnoty krajiny, spočívající například v přítomnosti cenných biotopů a přirozených ekosystémů mohou být do určité míry viditelné a spoluvytvářejí scénu a dílčí scenérie. Tyto přírodní hodnoty jsou však již velmi často chráněny existující legislativou jako významné krajinné prvky, součástí územních systémů ekologické stability, zvláště chráněná území, památné stromy a plochy soustavy Natura 2000. Samotnou skutečnost, že se např. jedná o maloplošné zvláště chráněné území nelze tedy považovat za hodnotu krajinného rázu. Tou je cennost vlastní lokality a její vizuální projev, tvořící spolu znak přírodní charakteristiky.

Zásah navrhované stavby do zvláště chráněných území a významných krajinných prvků je však tzv. kritériem ochrany krajinného rázu dle §12 zákona.

Přítomnost lokalit chráněných podle zákona č. 114/1992 Sb. lze při identifikaci znaků krajinného rázu považovat za indikátory přítomnosti zvýšené přírodní hodnoty, což se promítne do klasifikace cennosti jednotlivých znaků, které jsou předmětem ochrany podle zákona. Při hodnocení krajinného rázu lze využít pomocnou tabulku indikátorů zvýšené přírodní hodnoty, které vycházejí ze zákona.

Indikátory přítomnosti hodnot přírodní charakteristiky		přítomnost indikátoru v řešeném území	
		ANO	NE
1	Přítomnost národního parku (NP) vč. ochranného pásma		X
2	Přítomnost chráněné krajinné oblasti (CHKO)		X
3	Přítomnost národní přírodní rezervace (NPR) vč. ochranného pásma		X
4	Přítomnost národní přírodní památky (NPP) vč. ochranného pásma		X
5	Přítomnost přírodní rezervace (PR) vč. ochranného pásma		X
6	Přítomnost přírodní památky (PP) vč. ochranného pásma	X	
7	Přítomnost evropsky významné lokality (EVL) sítě Natura 2000		X
8	Přítomnost ptačí oblasti (PO) sítě Natura 2000		X
9	Přítomnost přírodního parku (dle §12 zák. 114/1992 Sb.)	X	
10	Přítomnost skladebných prvků ÚSES (místních, regionálních, nadregionálních)	X	
11	Přítomnost významných krajinných prvků (VKP)	X	
12	Přítomnost památného stromu	X	

Poznámky:

ad 6: PP Skalka – zalesněný dvojité skalní hřeben na severním svahu Motolského údolí. Většinu území pokrývá acidofilní doubrava (zarostlá zakrslá biková doubrava s nevýraznými přechody do tolitové doubravy) s velmi chudým bylinným podrostem (metlička křivolaká, kostřava ovčí). Druhově nejbohatší jsou jižní okraje lesa, kde jsou vyvinuta teplomilná společenstva lesních lemů. V lesních porostech převládá dub s přimíseným javorem mléčem, lípou, habrem, z keřů pak především bez černý. Na výchozech křemencových skalek roste bělozářka lilovitá a skalník obecný. V podrostu spodních partií je kokořík lékařský.

ad 9: PPa Košíře-Motol (vyhl. č. 3/1991 Sb. HMP) – dominantou tohoto přírodního parku je tabulová hora Vidoule (zvláště chráněné území). Okolní lesní pozemky zahrnují i lesní komplex v okolí motolského krematoria včetně dalších zvláště chráněných území.

ad 10: Lokální biocentra L1/184, L1/198 – v blízkosti záměru je vymezeno funkční lokální biocentrum L1/184, PP Skalka jižně od lokality záměru je zároveň vymezena jako funkční lokální biocentrum L1/198. **Regionální biokoridor R3/31** – severně od lokality záměru probíhá funkční regionální biokoridor. **Lokální biokoridory L3/241, L4/241** – západně od lokality záměru probíhá funkční a nefunkční část lokálního biokoridoru.

ad 11: V řešeném území se nachází VKP ze zákona – **lesy s ochranným pásmem**. Záměr přímo zasahuje registrovaný VKP **Společenstva křídových pramenů Pod Spiritkou** (čj. MHMP-33173/OŽP/V-136/00/Praze dne 8. 11. 2000), nedaleko pak leží registrovaný VKP **Společenstva křídových pramenů Pod Císařkou** (čj. MHMP-33173/OŽP/V-1362/00/Praze dne 8. 11. 2000).

ad 12: V řešeném území je vyhlášen **památný strom** Hrušeň (*Pyrus communis*) nad Zdíkovskou ulicí (parcela 4221/1)

Tab. 15: Tabulka indikátorů zvýšené přírodní hodnoty – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009)

D.3 Kulturní a historická charakteristika – znaky a indikátory hodnot

V dnešním obrazu krajiny, v rozložení a umístění sídel, ve stopách prehistorického osídlení, ve struktuře zemědělské půdy, lesních porostů a vodohospodářských soustav můžeme vidět doklad postupné kultivace krajiny. Krajina v sobě skrývá i odhaluje stopy kulturního a historického vývoje. Jsou to stopy hovořící o kulturním vývoji, o vývoji filosofie a umění, o hospodářském vývoji, o technických schopnostech a vyspělosti, o citovém vztahu ke krajině a k její kráse. Tyto stopy dokládají odlišnosti a specifické rysy vývoje krajiny v závislosti na přírodních podmínkách krajiny, na kulturních tradicích i na významných impulsech vývoje krajiny, jakými byly politické události nebo vliv významných osobností. Všechny tyto skutečnosti jsou významné pro ráz krajiny, neboť rázovitost a charakter krajiny, vyjádřené především působivostí vizuální scény, se skrývá též ve vlastnostech nehmotných – v kulturních a historických hodnotách a v symbolických významech.

Historické dokumenty dokazují, že se obraz krajiny podstatně proměňoval. Ubývání lesních porostů rozšiřováním orné půdy, těžbou dřeva pro sklárny, hutě a doly muselo vzhled krajiny radikálně měnit. Budování rybníčních soustav bylo bezesporu obrovským pozměňujícím zásahem do krajiny. Významná místa krajiny a významné stavby byly v baroku propojovány osami alejí a osami vizuálních vazeb. Vznikly krajinářské úpravy přinášející do krajiny zřetelné estetické hodnoty a skryté symbolické významy. Druhá polovina 19. století přinesla do krajiny romantické prvky, drobnější měřítko, překvapivé scenerie a průhledy přírodně-krajinářských úprav.

Zbytky hradišť a dalších archeologických lokalit ve významných krajinných polohách, umělé linie hrází, odvodňovacích struh a vodních kanálů, aleje, bažantnice, lovecké obory, zámecké parky, partie romanticky upravené krajiny, siluety měst a městeček, hrady a zámky, vesnice, mlýny a samoty – to jsou doklady kulturně-historického vývoje, zasazené ve specifickém rámci přírodních podmínek naší republiky.

Venkovské osídlení, rozvíjející se na historicky vzniklé struktuře a nevybočující z tradičních měřítek a forem, dotvořilo harmonický obraz venkovské krajiny. Právě urbanistická struktura venkovských sídel – drobných městeček a vesnic ve vazbě na zemědělskou půdu a architektonický výraz (hmoty, měřítko, formy a tvary střech, materiály a barevnost) výrazným způsobem dotvářejí rázovitost krajiny a její regionální charakter. Mezi nejvýznamnější ze znaků kulturní a historické charakteristiky, které jsou zároveň tzv. zákonnými kritérii ochrany krajinného rázu, patří kulturní dominanty. Kulturní dominantou je prvek s kulturním, historickým či symbolickým významem, který se výrazně uplatňuje v krajinné scéně – jeho vizuální význam je v krajině dominantní (převládající svým významem). Nejčastějšími příklady jsou dominantní objekty hradů, zřícenin, zámků a poutních kostelů (Bezděz, Trosky, Karlova Koruna, sv. Jan

Nepomucký na Zelené Hoře). Kulturní dominanta však může mít podobu významného místa bez výrazné stavby (místo prehistorické svatyně nebo hradiště, místo historické události) a její význam v krajinné scéně je podpořen dominantní polohou v krajině (Závist, Plešivec v Brdech, svědecké vrchy v Polabí). Vizuální scéna může být však také ovládána výrazným rysem krajiny, který je tvořen civilizačními prvky. Je to například doposud viditelný způsob členění původní plužiny, geometrizace krajiny pravidelným rastrem ovocných sadů nebo geometrie komponovaných krajinných úprav. Jedná se o dominantní rysy vizuální scény, které představují kulturní dominantu.

Znaky kulturní a historické charakteristiky. K podstatným znakům kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu náleží například i prehistorické hodnoty krajiny, neboť její kultivace často sahá do nejstaršího období dějin, a dodnes jsou v ní patrné výsledky vědomého a cíleného organizování v nejstarších dobách. Jsou to posvátná a rituální místa, posvátné okrsky, svatyně a posvátné háje, menhiry, kamenné kruhy, kamenné řady, pohřební mohyly, opevněná hradiště, tvrziště, oppida, systém starých cestních sítí, rituální cesty, systém parcelace zemědělské půdy, památky raně středověkého osídlení země, velkomoravské památky, slovanská hradiště a stopy dalších zaniklých objektů. Slavným příkladem krajiny, kde se výrazně uplatňují dochované prehistorické stopy, je komplex prehistorické krajiny *The Avebury Landscape* v hrabství Wiltshire v Anglii. Jedná se o rozsáhlý soubor památek neolitické krajiny, vznikající postupným organizováním prostoru od 4. tisíciletí př. Kr.

Nejtypičtějším znakem jsou pochopitelně dochované architektonicky cenné objekty a jejich soubory (hrady, hradní areály, zříceniny, tvrze, areály tvrzí, zříceniny tvrzí, tvrziště, zámky, zámecké areály, záměčky, letohrádky, venkovské vily, kostely a kaple, poutní místa, kláštery, klášterní areály, židovské památky, židovské hřbitovy, synagogy, hřbitovy, márnice, kaple, hospodářské dvory, sýpky a špejchary, myslivny, mlýny, hamry, měšťanské domy, radnice, brány a opevnění, masné krámy, lidová architektura, objekty s dochovanou architektonickou formou – měřítko, detaily, poměry, hmoty, materiály –, objekty zahradní architektury – parky a zahrady, průmyslové dědictví – továrny, manufaktury, technologie –, technické památky – mosty viadukty, těžební věže, přehrady – a drobná sakrální architektura – kříže, křížky, sochy, morové sloupy, boží muka, kaple, kapličky, křížové cesty). Významná je ovšem i dochovaná urbanistická struktura vč. zapojení sídla do krajiny (humna – stodoly, stáje, špejchary, kůlny, seníky, sklepy, ploty, zídky, ohrady, zahrady, sady, záhumenky, políčka, louky, pastviny, vinice...), dochovaná struktura plužiny (snosy, tarasy, zídky z kamenů, doprovodná vegetace), dochovaná cestní síť a osnova krajiny (historické stezky a trasy, úvozy, mostky, lávky, dřevinný doprovod, poutní stezky, rituální cesty, drobné artefakty – boží muka, kaple, kříže). Neméně významným znakem je dochovaná charakteristická sídelní struktura (typy sídelní struktury) a dochovaná krajinná struktura (rozložení jednotlivých ploch, jejich členění). S historickým vývojem krajiny souvisí i tradiční způsoby hospodaření (vinařství, chmelařství, pastevectví, bramborářství, obilnářství). Hraniční regiony mají své charakteristické znaky vč. drobných artefaktů v krajině (mezníky, rozcestníky,

hraničníky, trojmezíky, geodetické značky) a řady míst zaniklých sídel a objektů. Neopominutelným znakem jsou historické krajinářské úpravy (rybníky, rybníční soustavy, náhony, hráze, aleje, nádrže, bažantnice) či přímo krajinářské kompozice (komponovaná krajina). Opomíjené, byť v některých regionech významné, jsou dochované artefakty technické činnosti člověka a exploatace krajiny (lomy a lůmky, štoly, odvaly, haldy).

Specifickým znakem jsou místa kulturně-historického a duchovního významu (duchovní – nehmotné hodnoty). Jsou to nejčastěji místa spojená s mytologií a pověstmi (Říp, Blaník), místa spojená s legendami (Tetín), místa s duchovním významem, poutní místa, „lěčivé“ a zázračné prameny, místa spojená s historickými osobnostmi, místa spojená s literárními a uměleckými díly (Babiččino údolí, Ladovy Hrusice), místa spojená s důležitými událostmi (bojiště), mystická místa, památné kameny, místa spojená s místní historií, pověstmi, příběhy a podobně.

Kulturní dominanty. Zákonodárce z mnoha prvků a jevů spoluvytvářejících a popisujících krajinný ráz explicitně jmenuje kulturní dominanty krajiny, čímž deklaruje význam těchto prvků pro její charakter a rázovitost. Je evidentní, že kulturní dominanty hrají v krajině významnou roli a spolupodílejí se na utváření její identity, jedinečnosti a nezaměnitelnosti. Nejedná se tedy jen o kategorii krajinářské kompozice diskutovanou v akademickém prostředí krajinářů a urbanistů, obdivovanou a znázorňovanou umělci, opěvovanou básníky a všeobecně přijímanou a možná neuvědoměle hodnocenou obyvateli, ale o fakt zmiňovaný v české legislativě, tzn. o jev chráněný zákonem, který je nutné tematizovat, popsat, evidovat, klasifikovat a chránit.

Kulturní dominantu není zmiňována pouze v zákoně o ochraně přírody a krajiny. Také ve vyhlášce ke Stavebnímu zákonu⁹⁹ je jmenován jev „významná stavební dominantu“. Kulturní dominanty jsou tedy legislativně uznány a chráněny jako hodnoty krajiny a sídel.

Existuje řada definic kulturní dominanty ve vazbě na ochranu krajinného rázu.¹⁰⁰ Dominantou obecně je převládající, řídící složka v něčem. V architektuře se jedná o pohledově významný motiv v architektonickém útvaru sídliště, vyvrcholení kompozice hmot architektonického díla, ovládající v průhledu nebo v celkovém pohledu stavbu nebo skupinu staveb. Dominantou krajiny obecně je její převládající, hlavní, základní složka, převládající prvek v konfiguraci hmotných prvků krajinné scény určující její ráz, přičemž krajinné dominanty jsou podle původu typizovány na přírodní, kulturní nebo smíšeného původu, dále na historické a soudobé. Dominanta zpravidla ovládá a uzavírá kompozici celku, je vyvrcholením situace. Jestliže jde o mimořádně významnou dominantu, může mít a zpravidla má pro celkovou kompozici prostoru určující, organizující význam.

⁹⁹ jako pozn. 54, příloha 1, řádek 15

¹⁰⁰ BUKÁČEK – MATĚJKA 1999, VOREL et al. 2004 a 2006, MÍCHAL 1999, LÖW – MÍCHAL 2003

Kulturní dominanta krajiny je člověkem bezprostředně vnímaný výsledek lidské činnosti v krajině. Může to být krajinný prvek či složka v krajině nebo to jsou dochované stopy kultivace krajiny, jejichž význam je nesporný z historického hlediska, architektury či jiného oboru lidské činnosti a které ve svém projevu převládajícím způsobem ovlivňují znaky charakteristik krajinného rázu. Jestliže estetická hodnota historických dominant je zpravidla jednoznačně kladná, bývá estetická hodnota soudobých kulturních dominant z hlediska krajinného rázu rozporná. Z definice vyplývá, že se nemusí jednat pouze o dominanty výškové – zpravidla umocněné terénní konfigurací, ač tyto jsou nejčastěji tak vnímány, ale i o dominanty plošné či o dominantní působení opakujícího se prvku. V těchto případech můžeme hovořit o dominantních rysech krajiny.

Dominanty jsou v krajině mnohdy spojeny s dalšími prostředky kompozice, nejčastěji s gradací, tj. stupňováním účinku kompozice směrem k místu, k němuž kulminuje, zesilňováním a zvyšováním seskupení několika hmot, tvarů, prvků. Tímto v kompozici akcentovaným místem může být dominanta, jejímž smyslem a cílem je přímo či nepřímo vyjádřit nějaký záměr. Gradace zesilňuje působení celku a stupňuje estetickou účinnost k těžišti kompoziční skladby.

Kulturní dominanta tvoří v krajině orientační bod, jakýsi maják či znamení. Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen orientovat se, musí vědět, kde je, musí se identifikovat s prostředím. Identifikovat se znamená v tomto kontextu spřátelit se s určitým prostředím. Jen v prostředí, které je naplněné významy, se člověk cítí doma. Taková krajina, kde se orientuje, se kterou se identifikuje, se stává člověku bližší než jiná místa a oblasti, má k ní zvláštní vztah. Zdálí viditelná dominanta signalizuje, že se přibližuje blíží k domovu, že je již v krajině, kterou zná, která je mu blízká. Naopak krajina, kde se nevyskytují zřetelné znaky, které by mohly vytvářet jedinečnost a nezaměnitelnost krajinné scény, může být vnímána jako indiferentní, fádňí a zaměnitelná s mnoha jinými.

Není pochyb o tom, že architektonické dominanty v krajině měly a mají významnou symbolickou a ideologickou úlohu. Kontrast byl vždy pomůckou, pokud člověk chtěl zdůraznit nějakou ideu nebo dokonce jedince. Obelisk či kostelní věž není jen budovou, ale i symbolem nějaké ideje. Dominanta věže dodnes signalizuje, kde se nachází významově nejdůležitější místo v městské krajině, historické centrum. Některé dominanty se staly symbolem velkých území. Tyto regiony, jejichž „vymezení“ vychází z krajinných, národopisných či vlastivědných zvláštností, jsou ve svém rozsahu značně nejednoznačné (například Podblanicko s horou Blaníkem a legendou o blanických rytířích, Podřipsko s horou Říp, opředenou pověstí o praotci Čechovi).

Téměř symbolem Českého ráje je zřícenina hradu Trosky mezi Turnovem a Jičínem. Podobným symbolem je hrad Přimda v případě CHKO Český les. Rovněž hrad Bezděz není pouhou monumentální zříceninou a dominantou, ale i symbolem celého kraje, památným místem, které inspirovalo romantické dílo Karla Hynka Máchy. Zřícenina

hradu Radyně zase již z dálky upozorňuje na fakt, že se jedná o Plzeňsko, jehož je výraznou dominantou. Podobných příkladů je možné nalézt velké množství.

Kulturní dominanty nejsou pouhým reliktem minulosti. I v současnosti se objevují takové stavby, které s sebou nesou všechny atributy kulturní dominanty, stávají se symbolem kraje, identifikačním a orientačním prvkem, jedinečným znakem krajinného rázu míst i oblastí a prvkem spoluvytvářejícím estetickou hodnotu krajiny, jejichž dopad na široké okolí je vnímán jako jednoznačně pozitivní. Příkladem stavby, která se plnoprávně zařadila vedle historických dominant je vysílač s horským hotelem na Ještědu z počátku 70. let 20. století, který se stal symbolem a logem celého kraje.

Znaky kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu lze opět přehledně zapsat tabelární formou, přičemž je – podobně jako u znaků přírodní charakteristiky – důležité, aby byl znak jednoznačně identifikován a co nejobjektivněji klasifikován. Příklad identifikace znaků kulturní a historické charakteristiky poměrně nevelkého území a naopak značně velkého území celé oblasti krajinného rázu ukazují následující tabulky:

B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky	klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Přítomnost území v novověké sídelní krajině se sídly zejména novověkého původu (Filipova Huť z konce 18. století)	O	X	X
B.2	Částečně dochovaná cestní síť (silnice 1870) s trasou historické větve Zlaté cesty středověkého původu	O	X	XX
B.3	Odlehlý charakter horské oblasti s převahou lesů a malými sídly a absencí orné půdy	+	XXX	XX
B.4	Dochovaná volná urbanistická struktura jednotlivých usedlostí rozložených na loukách obklopených lesy	+	XXX	XX
B.5	Částečně dochovaný charakter některých objektů tradiční šumavské architektury vč. památkově chráněné venkovské usedlosti čp. 16 (dochovaný zvýšený nájezd do stodoly)	+	XX	XX
B.6	Rekreační charakter oblasti (penziony, turistické značky)	O	XX	X

Tab. 16: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky malého území – příklad hodnocení území Filipovy Hutě na Šumavě. (Atelier V, 2010)

B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spouštěčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Krajinná struktura kulturní oblasti	XXX	X
	Krajina má leso-polní charakter, lesní plochy prostupují plochy lesů, polí a luk. Oblastí prochází významná silnice I/3 na jih. Hlavní cestní síť stejně jako rozložení hlavních ploch v oblasti odpovídá původní struktuře doložené archivními mapami.		
B.2	Struktura venkovského osídlení s městečkem Kaplicí	XX	X
	Centrem oblasti je město Kaplice (1257). Dalšími většími sídly jsou Dolní Dvořiště a Benešov nad Černou. Oblast je prostoupena řadou dalších menších venkovských zemědělských sídel. V oblasti zaniklo několik sídel kvůli odsunu Němců a přítomnosti hraničního pásma.		
B.3	Dochované arch. cenné objekty (kulturní památky)	X	XX
	Ve zdejších obcích je registrováno několik památkových objektů (kostely, radnice, kaple, zříceniny). Kaplice a Benešov jsou prohlášeny městskými památkovými zónami. Dluhošův, Kondrač a Blansko jsou navrhovanými vesnickými památkovými zónami. Oblastí prochází trasa bývalé koněspřežné dráhy České Budějovice – Linec, národní kulturní památka. Cenným je kostel sv. Jiljí v Dolním Dvořišti.		

Tab. 17: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky na úrovni oblasti – příklad hodnocení. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009)

B	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spouštěčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1	Přítomnost cenné arch. a souborů (kostely, kaple, tvrže...)	XX	XX
B.2	Přítomnost objektů lidové architektury (měřítka, materiály, detaily či hmoty)	X	XX
B.3	Přítomnost drobné sakrální arch. (kříže, sochy, boží muka)	X	X
B.4	Přítomnost archeologických stop a prehistorických památek	X	XX
B.5	Přítomnost dochované struktury osídlení, přítomnost historických sídel	XX	XX
B.6	Přítomnost dochované urbanistické struktury sídel	XX	XXX
B.7	Přítomnost dochované cestní sítě (osnovy krajiny), historické stezky a trasy	X	XX
B.8	Přítomnost artefaktů technické činnosti a exploatace krajiny	X	X

Tab. 18: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky oblasti krajinného rázu – příklad hodnocení. (Vyhodnocení krajinného rázu Středočeského kraje, ObKR Slánsko, Atelier V, 2010)

Indikátory zvýšené kulturní a historické hodnoty. Mnohé ze znaků kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu jsou takovými hodnotami, které jsou chráněny památkovou péčí. Skutečnost, že některý prvek krajiny je kulturní památkou, že určitý segment krajiny je krajinnou památkovou zónou, nebo že některé venkovské sídlo je památkovou rezervací nebo zónou představuje z hlediska krajinného rázu – podobně jako přítomnost institutů ochrany dle zákona 114/1992 Sb. v případě přírodní charakteristiky krajinného rázu – indikátor přítomnosti kulturních a historických hodnot (tkvících v cennosti a významu nebo ve vizuálním projevu), které mohou významně spoluvytvářet rázovitost krajiny.

Přítomnost objektů, souborů a území chráněných podle zákona č. 20/1987 Sb. lze při identifikaci znaků krajinného rázu považovat za indikátory přítomnosti zvýšené kulturní a historické hodnoty, což se opět promítne do klasifikace cennosti jednotlivých znaků, které jsou předmětem ochrany podle zákona. Při hodnocení krajinného rázu lze využít pomocnou tabulku indikátorů zvýšené kulturní a historické hodnoty, které vycházejí ze zákona:

Indikátory přítomnosti hodnot kulturní a historické charakteristiky		přítomnost indikátoru v řešeném území	
		ANO	NE
1	Přítomnost národní kult. památky vč. pam. ochranného pásma (OP)		X
2	Přítomnost archeologické pam. rezervace (vč. navrhované a OP)		X
3	Přítomnost městské památkové rezervace (vč. navrhované a OP)		X
4	Přítomnost vesnické památkové rezervace (vč. navrhované a OP)		X
5	Přítomnost městské památkové zóny (vč. navrhované a OP)		X
6	Přítomnost vesnické památkové zóny (vč. navrhované a OP)		X
7	Přítomnost krajinné památkové zóny (vč. navrhované)		X
8	Přítomnost kulturní nemovité památky (vč. navrhované a OP)	X	
Poznámky: ad 8: venkovský dům čp. 2 (pův. čp. 16)(číslo rejstříku 15006/4-3143)			

Tab. 19: Tabulka indikátorů zvýšené kulturní a historické hodnoty. (Atelier V, 2009)

Nelze proto a priori považovat pozornost věnovanou určitým významným stopám kulturního a historického vývoje ze strany státní památkové péče a státní ochrany přírody za konfliktní překryv. K tomu většinou dojde nikoliv v případě ochrany krajinného rázu

(tam jsou si zájmy ochrany přírody a památkové péče většinou blízké), ale pokud je ochranou přírody a krajiny chráněn např. určitý prvek historické krajinné úpravy (park, alej) jako významný krajinný prvek, památný strom, součást územního systému ekologické stability, součást plochy Natura 2000 nebo v rámci zvláště chráněného území. Tato problematika však překračuje rámec hodnocení krajinného rázu.

D.4 Znamy vizuální charakteristiky (vizuální projev znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky)

Jak již bylo výše zmíněno, význam každého ze znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky tkví jednak v jeho prosté přítomnosti v krajině, jednak v jeho vizuálním projevu v krajinné scéně resp. v jeho významu v krajinném rázu.

Podstatnými vlastnostmi vizuální atraktivnosti krajinné scény jsou mimo jiné působivost, zajímavost, neopakovatelnost či jedinečnost, výrazná rozlišitelnost a zapamatovatelnost krajinné scény, která je tvořena množstvím hmotných vizuálně se projevujících prvků (přírodní či antropogenní povahy). Přítomností těchto prvků a jejich struktur vznikají určité vizuální jevy, které mohou (ale nemusí) představovat podstatné znaky krajinného rázu a mohou (ale nemusí) se projevovat čitelností, výrazností a nezaměnitelností.

Prvním krokem je – v návaznosti na postupy používané Metodiky¹⁰¹ – identifikace a následná klasifikace těchto znaků, tj. popis – analýza vnímané krajinné scény, provedená formou zobecnění prvků a struktur v několika skupinách.¹⁰² Tato analýza zdůrazňuje specifické působení skladebných prvků krajiny (terén, vegetace, voda, civilizační prvky) v prostorovém utváření, struktuře a textuře vnímané ve vizuální scéně. Tyto prvky a struktury totiž mohou vytvářet specifický účinek, vnímaný jako rozlišitelnost, zapamatovatelnost či harmonie, což jsou vlastnosti spoluvytvářející vizuální atraktivnost dané krajiny.

Znamy vizuální charakteristiky. Znamy krajinné scény v zásadě tvoří prvky, jejich vzájemná konfigurace a jejich struktury v krajinné scéně (body a bodové struktury, linie a liniové struktury, plochy a plošné struktury, texturní a barevnostní struktury), prostorová skladba (prostory a prostorové struktury, způsob a čitelnost vymezení prostoru, formy prostorů, rozměry, měřítko, otevřenost a uzavřenost, vazby prostorů – vizuální propojení, řazení horizontů, rozlišitelnost prostorů) a neopakovatelnost a výraznost scénérií

¹⁰¹ VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004

¹⁰² VOREL 2007, WÖBSE 2002

(neopakovatelné krajinné scenérie, přítomnost výrazných přírodních a přírodě blízkých scenérií, hodnoty zástavby – urbanistické struktury a charakter zástavby).

Znaky lze opět přehledně zapsat tabelární formou, která může mít různou podobu, přičemž je důležité, aby byl znak jednoznačně identifikován a co nejobjektivněji klasifikován. Příklad identifikace znaků vizuální charakteristiky poměrně nevelkého území a naopak značně velkého území celé oblasti krajinného rázu ukazují následující tabulky:

C	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině	klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1	Harmonické měřítko bez technických a jiných staveb	+	XX	XX
C.2	Estetické hodnoty dílčích partií a lesních interiérů (klubovna, Nové Dvory, dubové porosty)	+	X	X
C.3	Výrazně přírodní nebo přírodě blízký charakter některých lesních scenérií	+	XX	X
C.4	Zřetelné vymezení prostorů uvnitř lesa okraje porostů (esteticky cenné okrajové partie lesních porostů)	+	X	X

Tab. 20: Tabulka identifikace a klasifikace znaků vizuální charakteristiky malého území – příklad hodnocení území v blízkosti Klánovic. (Atelier V, 2010)

C	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky vč. estetických hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1	Větší měřítko krajiny s kontrastem otevřených zemědělských ploch a lesních porostů nad levým břehem Malše	XX	X
C.2	Terénní dominanty Polušky a okraje Novohradských hor v krajinných panoramatech	XXX	XX
C.3	Drobné měřítko a jemná prostorová členitost krajiny východně od Malše	XX	XX
C.4	Harmonické zapojení zástavby venkovských obcí do krajinného rámce, výrazná identita kulturní krajiny	XX	XX
C.5	Výrazný podíl prvků nelesní rozptýlené zeleně v krajinné scéně	XX	X

Tab. 21: Tabulka identifikace a klasifikace znaků vizuální charakteristiky oblasti krajinného rázu – příklad hodnocení. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009)

Indikátory potenciální vizuální atraktivnosti. Sama analýza krajinné scény, byť je užitečným podkladem pro popis hodnocené krajiny, resp. její vizuální stránky, který je nezbytným krokem k hodnocení, ještě neindikuje vizuální atraktivnost té které krajinné scény, od které můžeme odvinout estetickou hodnotu krajiny (s terminologickými a věcnými připomínkami zmíněnými výše), která je předmětem zákonné ochrany. Zkušenost, teorie (urbanistická a krajinářská kompozice) i různé výzkumy¹⁰³ však dokládají, že je možno popsat takové vlastnosti krajiny, které většina uživatel krajiny (obyvatel, návštěvníků) považuje za vizuálně atraktivní („krásné“). Estetika krajiny byla vždy chápána v závislosti na tzv. estetické normě, která v určité době, konkrétní zeměpisné šířce a délce a v určitém kulturním prostředí ovlivňuje způsob estetického vnímání, cítění a prožívání. V současnosti ji ovlivňuje v našich geografických a kulturních podmínkách vědomí nutnosti zachování přírody a jejích hodnot (estetickým se stává to, co je pro přírodu a její procesy přirozené a to, co k její přirozenosti patří),¹⁰⁴ na druhou stranu *krajiny beze stop lidského vlivu (...) působí na člověka, který není právě nadšeným biologem či ochranářem, cize a jsou oproti mozaice kulturní krajiny vnímány jako monotónní pustina.*¹⁰⁵

Určité jevy tedy v souhrnu vytvářejí (mohou vytvářet) vizuální atraktivnost krajiny, která je dána souborem specifických znaků a atributů vizuální scény, jež mohou vést k prožitku vědomí estetické hodnoty pozorované krajiny. Tyto indikátory, založené zejména na zásadách krajinářské a urbanistické kompozice a na publikovaných výzkumech, navazují na výše zmiňovanou analýzu krajinné scény a jsou pomocným a podpůrným nástrojem při popisu vizuální atraktivity krajiny.

Analytická kritéria. V rámci identifikace znaků ve zmíněných oblastech je možné zobecnit, že za vizuálně atraktivní je v rámci konfigurace bodových prvků považována přítomnost zřetelných terénních dominant, přítomnost zřetelných architektonických dominant, neobvyklý tvar nebo druh dominanty či přítomnost vedlejších prostorových akcentů. U analýzy konfigurace liniových prvků jsou ukazateli vizuální atraktivnosti zejména zřetelné linie morfologie terénu (horizonty, hrany, hřbetnice atd.), zřetelné linie vegetačních prvků (okraje lesů, aleje, doprovodná zeleň atd.), zřetelné linie zástavby.

¹⁰³ Značná část prací se shoduje na několika základních prvcích, které esteticky příznivě hodnocené krajiny obsahují. Patrně největší shoda panuje v tom, že člověka přitahuje voda a zelené rostliny (dále vysoké stromy, skupiny stromů, orientační body, vyhlídky, otevřená prostranství umožňující snadný pohyb, mírně zvlněný terén, nenarušený výhled na horizont, střední a vyšší komplexita). (STELLA – STIBRAL 2009) Jako jeden z možných heuristických přístupů pro hodnocení krásy krajiny lze použít model „zahrady“, který sice nedává hotové odpovědi na jednotlivé otázky, ale může poskytnout paradigma, přístupový rámec, který nám umožní lépe porozumět některým souvislostem. (DROZENOVÁ 2009)

¹⁰⁴ VOREL 2007, Lapidárně to vyjadřuje Ladislav Žák: *Všechny vjemy a zážitky, jež poskytuje člověku příroda a krajina, lze shrnout pod společný, jednoduchý pojem krásy.* (ŽÁK 1947)

¹⁰⁵ KOMÁREK 2008

Důležitý je také charakter vymezení prostoru, přičemž vizuálně atraktivní může být zřetelné vymezení prostorů terénním horizontem, zřetelné vymezení prostorů okraji porostů, zřetelné vymezení prostorů cennou zástavbou, vymezení prostorů více horizonty, charakteristické průhledy a přítomnost míst panoramatického vnímání krajiny. Důležitými rysy prostorové struktury jsou maloplošná struktura – mozaika drobných ploch a prostorů s převažujícím přírodním charakterem či mozaika s výraznými prvky rozptýlené zeleně v zemědělské krajině, ale i velkoplošná struktura otevřených ploch a větších porostních celků s harmonickým výrazem.

Souhrnná kritéria. Důležitější pro posouzení vizuální atraktivnosti resp. „estetické hodnoty“ posuzované krajiny jsou souhrnná kritéria. Mezi nimi vyniká rozlišitelnost krajinné scény, jež může být dána výrazností, neopakovatelností či zapamatovatelností scenérie, neopakovatelností krajinných forem, výrazností a nezaměnitelností významu prvků krajiny ve vizuální scéně, výrazností či nezaměnitelností způsobů hospodářského využití krajiny, kontrastem, symetrií, vyváženou asymetrií, gradací, dynamickým či statickým působením jako výraznými rysy krajinné scény.¹⁰⁶

Zákonným kritériem hodnocení krajinného rázu je harmonie měřítka krajiny, jež může být dána zřetelnou harmonií měřítka zástavby bez výrazně měřítkově vybočujících staveb, zřetelným souladem měřítka prostoru a měřítka jednotlivých prvků či dochovanými tradičními měřítkovými vztahy stop hospodářské činnosti a krajiny.

Dalším ze zákonných kritérií, které můžeme považovat za souhrnné kritérium vizuální atraktivnosti krajinného rázu je harmonie vztahů v krajině, jež může být dána souladem forem osídlení a přírodního prostředí, harmonickým vztahem zástavby a přírodního rámce, souladem hospodářské činnosti a přírodního prostředí, uplatněním kulturních dominant v krajinné scéně, působivou skladbou prvků krajinné scény či výrazně přírodním nebo přírodě blízkým charakterem scenérie.

Analytická i souhrnná kritéria mohou být použita při hodnocení i ve formě tabulky – která může mít různou podobu – jako pomocný prostředek pro identifikaci a klasifikaci znaků vizuální charakteristiky.

¹⁰⁶ Řada zmíněných kategorií patří k tzv. prostředkům harmonizace prostorových forem, kterými jsou proporce, měřítko, rytmus, gradace, symetrie a asymetrie, kontrast a shoda. Proporce vnímaného prostoru se například může do psychiky promítat natolik, že člověk může být vyveden z psychofyzické pohody (klaustrofobické či agorafobické pocity). (HEXNER – NOVÁK 1996)

I. Indikátory přítomných znaků nebo hodnot rysů prostorové skladby (analytická kritéria)		přítomnost indikátoru	
		ANO	NE
Charakter vymezení prostoru			
1	Zřetelné vymezení prostorů terénním horizontem		X
2	Zřetelné vymezení prostorů okraji porostů	X	
3	Zřetelné vymezení prostorů cennou zástavbou		X
4	Vymezení prostorů více horizonty		X
5	Charakteristické průhledy a přítomnost míst panoramatického vnímání		X
Rysy prostorové struktury			
6	Maloplošná struktura (mozaika drobných ploch a prostorů s převažujícím přírodním charakterem)		X
7	Maloplošná struktura (mozaika s výraznými prvky rozptýlené zeleně v zemědělské krajině)		X
8	Velkoplošná struktura otevřených ploch a větších porostních celků s harmonickým výrazem		X
Konfigurace liniových prvků			
9	Zřetelné linie morfologie terénu (horizonty, hrany, hřbetnice atd.)		X
10	Zřetelné linie vegetačních prvků (okraje lesů, aleje, doprovodná zeleň)	X	
11	Zřetelné linie zástavby		X
Konfigurace bodových prvků			
12	Přítomnost zřetelných terénních dominant		X
13	Přítomnost zřetelných architektonických dominant		X
14	Neobvyklý tvar nebo druh dominanty		X
15	Přítomnost vedlejších prostorových akcentů		X
II. Indikátory přítomných rysů charakteru a identity (souhrnná kritéria)			
Rozlišitelnost			
1	Výraznost, neopakovatelnost, zapamatovatelnost scénérie		X
2	Neopakovatelnost krajinných forem		X
3	Výraznost a nezaměnitelnost významu prvků krajiny ve vizuální scéně		X
4	Výraznost či nezaměnitelnost způsobů hospodářského využití krajiny		X
5	Kontrast, symetrie, vyvážená asymetrie, gradace, dynamické či statické působení jako výrazný rys krajinné scény		X
Harmonie měřítka krajiny			
6	Zřetelná harmonie měřítka zástavby bez výrazně měřítkově vybočujících staveb		X
7	Zřetelný soulad měřítka prostoru a měřítka jednotlivých prvků	X	
8	Dochované tradiční měřítkové vztahy stop hospodářské činnosti		X
Harmonie vztahů v krajině			
9	Soulad forem osídlení a přírodního prostředí		X
10	Harmonický vztah zástavby a přírodního rámce	X	
11	Soulad hospodářské činnosti a přírodního prostředí		X
12	Uplatnění kulturních dominant (dominantních rysů) v krajinné scéně	X	

13	Uplatnění míst s kulturním významem	X	
14	Působivá skladba prvků krajinné scény		X
15	Výrazně přírodní nebo přírodě blízký charakter scenérie	X	
16	Vztah zástavby a nezastavěných ploch		X

Tab. 22: Tabulka indikátorů vizuální atraktivnosti krajinné scény. (Atelier V, 2010)

E

Metodické nástroje posuzování

Výsledkem předchozích analýz je soupis (identifikace) a klasifikace znaků přírodní, kulturní a historické charakteristiky a vizuálního projevu těchto znaků v krajinné scéně (vizuální charakteristiky). Na základě identifikovaných znaků a hodnot následuje buď posouzení konkrétního zásahu do krajinného rázu (posouzení záměru), nebo stanovení ochranných opatření nejceněnějších znaků (preventivní hodnocení). V obou případech je podle Metodického postupu stěžejní právě co nejobjektivnější identifikace znaků a hodnot.

V případě hodnocení konkrétních zásahů do krajinného rázu je potřeba se vyjádřit zejména k vlivu záměru na tzv. zákonná kritéria krajinného rázu, tj. jevy, které jsou v §12 výslovně uvedeny. Je tedy vždy implicitně posuzován vliv na rysy a hodnoty jednotlivých charakteristik krajinného rázu dle zákona, tj. přírodní, kulturní a historické, a na uvedená zákonná kritéria, tj. významné krajinné prvky, zvláště chráněná území, kulturní dominanty, estetické hodnoty, harmonické měřítko krajiny a harmonické vztahy v krajině. Důležitým krokem při stanovení vlivů na tato kritéria je vyhodnocení vlivu na jednotlivé identifikované a klasifikované znaky krajinného rázu (souhrnná tabulka) v kontextu s vyhodnocením únosnosti vizuálního zásahu. Míra zásahu je pak dána konfliktností zásahů do jednotlivých znaků a hodnot a do rysů krajinné scény a dílčích scénérií krajiny, které byly identifikovány v průběhu hodnocení.

V závěru je pak možné konstatovat, zda krajinný ráz dotčeného území vyniká významnými pozitivními hodnotami nebo dokonce jedinečnými znaky a zda navrhovaný záměr celkově představuje podstatný nebo omezený zásah do krajinného rázu.

E.1 Hodnocení zásahu do klasifikovaných znaků

Jedním z hlavních principů popisovaného způsobu hodnocení je posouzení zásahu navrhovaného záměru do každého z identifikovaných znaků. Tím se celé hodnocení stane přehledným, kontrolovatelným a diskutovatelným. V podstatě se jedná o rozdělení problému do řady dílčích kroků. Důležitým dílčím výstupem hodnocení je tedy stanovení míry zásahů do každého z identifikovaných a klasifikovaných znaků přírodní, kulturní a

historické a vizuální charakteristiky, k čemuž se používá pětistupňová škála – žádný zásah, slabý zásah, středně silný zásah, silný zásah, stírající zásah. Pro přehlednost je vhodné využití tabelární formy (souhrnná tabulka). Na základě tohoto kroku je možno v závěru vyhodnotit četnost identifikovaných znaků a hodnot, jejich projev, význam, cenu, ale též míru vlivu navrhovaného záměru. Tyto zjištěné skutečnosti jsou dostatečným materiálem k závěrečnému verdiktu o únosnosti či neúnosnosti navrhovaného záměru z hlediska ochrany krajinného rázu. Výsledky hodnocení je následně možno objektivizovat jejich přehodnocením přizvanými nezávislými experty – tzv. anketou expertů. V této anketě se na základě podkladů z provedeného hodnocení experti vyslovují ke klíčovým otázkám, zejména právě k identifikaci znaků a hodnot a k ocenění jejich významu a dále k míře vlivu navrhovaného záměru na znaky a hodnoty krajinného rázu.

Identifikace konkrétních znaků a hodnot dle § 12		Klasifikace znaků			
		projev	význam	cennost	vliv
		O žádný X slabý XX středně silný XXX silný XXXX stírající			
A	Znaky přírodní charakteristiky vč. přírodních hodnot, VKP a ZCHÚ				
A.1	Reliéf Frymburské vrchoviny, ploché vrchoviny se středně sklonitými svahy, oblými, širšími hřbety a vyvýšeninami s nevýraznými vrcholy	+	XXX	XX	O
A.2	Ve druhém plánu výrazné zalesněné svahy Vítkovské hornatiny a masivu Kaliště	+	XX	XX	O
A.3	Rozsáhlé plochy převážně jehličnatých lesů s členitými okraji	+	XX	XX	X
A.4	Množství nelesní zeleně – převážně listnatých stromových a keřových vegetačních pásů členících původní plužinu Svatoniny Lhoty	+	XX	XX	XX
A.5	Drobný vodní tok Podhořského potoka s břehy a podmáčenými loukami	+	X	X	O
A.6	Ve druhém plánu výrazná plocha lipenské vodní nádrže	+	X	XX	O
A.7	Plochy luk a pastvin, trvalé travní plochy při okrajích lesů	+	XX	X	XXX
B	Identifikované hlavní znaky kult. a hist.charakteristiky vč. kulturních dominant				
B.1	Umístění v historické krajině Frymburska se sídly středověkého původu spojenými s Vítkovci, Rožmberky a Buquoyi	O	XX	X	O
B.2	Kulturní dominanta věže frymburského kostela sv. Bartoloměje	+	X	XX	O
B.3	Několik cenných objektů zejména ve Frymburku	+	X	XX	O
B.4	Dominantní rys lipenské přehradní nádrže z 50. let 20. století	+	X	XXX	O

B.5	Částečně dochované členění krajiny (vegetační pásy původních cest – zbytky členění plužiny S. Lhoty)	+	XX	XX	XX
B.6	Pozměněná urbanistická struktura Svatoniny Lhoty s několika dochovanými objekty a zachovaným charakterem zástavby	O	X	X	X
B.7	Částečně dochované trasování cest (zaniklé v liniích vegetačních pásů) vč. silnice II/162	O	X	X	O
B.8	Rekreační charakter Svatoniny Lhoty i Frymburska	O	XX	X	X
B.9	Obhospodařované louky a pastviny členěné vegetací	+	XX	X	XXX
B.10	Částečně dochované rozložení lesních a nelesních ploch v krajině	O	XX	X	X
C	Znaky estetických hodnot vč. harmonického měřítka a vztahů v krajině				
C.1	Poměrně čitelné vymezení dotčeného krajinného prostoru horizonty a vegetací (s dílčími průhledy, výhledy a řazením horizontů)	+	XX	XX	O
C.2	Otevřený charakter prostoru středního měřítka a menší dílčí prostory menšího měřítka	O	XX	X	O
C.3	Harmonické měřítko prostoru bez měřítkově či hmotově vybočujících staveb a zařízení	+	XX	XX	XXX
C.4	Přírodě blízký rámec (lesní okraje, zalesněné svahy)	+	XX	XX	XX
C.5	Místa panoramatického vnímání krajiny (pohledy přes Vltavickou brázdu na Vítkovskému hornatinu)	+	XXX	XXX	X
C.6	Cenné dílčí průhledy (na Frymburk, na lipenskou nádrž)	+	XX	XX	O
C.7	Cenné dílčí scenérie tvořené přírodními (soliterní stromy, okraje lesů) i kulturními prvky (vegetační pásy)	+	XX	XX	XX
C.8	Harmonické vztahy v krajině (harmonie zástavby a krajinného rámce, skladba lesních a nelesních ploch a nelesní zeleně)	+	XX	XX	XXX
C.9	Rušivý prvek vedení VN napříč lokalitou NS	N	X	X	X
C.10	Bodové prvky, dominanty a akcenty (soliterní listnaté stromy, terénní dominanty, dílčí dominanty v některých průhledech...)	O	X	X	O
C.11	Linie a liniové struktury (zvlněné linie vizuálních horizontů, linie okrajů lesa, linie vegetačních pásů, linie hladiny nádrže...)	O	XX	XX	X
C.12	Plochy a plošné struktury (střídání ploch luk a polí členěných okraji lesů a vegetačními pásy, lesů, lipenské nádrže...)	O	XX	X	XX

Tab. 23: Souhrnná tabulka vlivu záměru na identifikované a klasifikované znaky – příklad hodnocení (lokalita Svatoniny Lhoty na Lipensku). (Atelier V, 2009)

Souhrnná tabulka ukazuje, že v potenciálně dotčeném krajinném prostoru jsou přítomny znaky a hodnoty jedinečné povahy. Slabé, středně silné až silné zásahy jsou však pouze do běžných a význačných hodnot, přičemž nejproblematictější jsou zásahy do znaků vizuální charakteristiky (většina zásahů do význačných hodnot). Negativním zásahem do přírodní charakteristiky je středně silný zásah do nelesní zeleně v zemědělské krajině (A.4), představované převážně

listnatými stromovými a keřovými vegetačními pásy členícími původní plužinu Svatoniny Lhoty. Silný zásah představuje vliv na plochy luk a pastvin a na trvalé travní plochy při okrajích lesů (A.7), neboť záměr je značně plošně náročný. Realizace záměru zcela změní charakter tohoto znaku. Do rozsáhlých ploch převážně jehličnatých lesů s členitými okraji (A.3) je zásah hodnocen pouze jako slabý, neboť zasáhne do okrajového pásma lesa (ekoton), nikoli přímo do lesních okrajů. Z hlediska znaků kulturní a historické charakteristiky je silný zásah vyhodnocen u obhospodařovaných luk a pastvin členěných vegetací v okolí Svatoniny Lhoty (B.8), jejichž cennost je však pouze běžná. Středně silný zásah je vyhodnocen u vlivu na částečně dochované členění krajiny (vegetační pásy původních cest – zbytky členění plužiny Svatoniny Lhoty)(B.5), které jsou v místě záměru dochovány pouze minimálně a záměrem nebudou prakticky zasaženy. Slabý zásah do částečně dochovaného rozložení lesních a nelesních ploch v krajině (B.10) a urbanistické struktury Svatoniny Lhoty s několika dochovanými objekty (B.6) se týká pouze změny kontextu těchto ploch a možných vizuálních vlivů snižujících jejich význam v krajinném rázu (do lesních okrajů ani do urbanistické struktury Svatoniny Lhoty záměr fyzicky zasahovat nebude). Z hlediska vizuální charakteristiky je jako silný zásah vyhodnocen vliv na dosud harmonické měřítko prostoru bez měřítkově či hmotově vybočujících staveb a zařízení (C.3) a do harmonických vztahů v krajině (harmonie zástavby a krajinného rámce, skladba lesních a nelesních ploch a nelesní zeleně)(C.8), jako středně silné zásahy jsou hodnoceny zásahy do přírodě blízkého rámce prostoru (C.4), který bude technickou stavbou o takové ploše oslaben, do cenných dílčích scénérií jižního svahu údolí (C.7) a do plošné struktury tvořené střídáním ploch luk a polí členěných okraji lesů a vegetačními pásy (C.12). Žádný ze zásahů není do znaků jedinečné povahy, mnohé jsou však do znaků význačných. Zásahy do krajinné scény v rámci oblasti krajinného rázu nejsou přítomny a nevyskytují se ani výraznější zásahy do průhledů ze sousedních prostorů. Omezenost vizuálního vlivu změkčuje tvrdost zásahu do vizuální charakteristiky krajiny.

Souhrnně lze konstatovat, že záměr změní krajinný ráz, zasáhne do znaků všech charakteristik, z nichž však žádné nejsou hodnoceny jako jedinečné. Úhrnem se jedná o středně silný až silný zásah do řady znaků, z nichž jsou některé hodnoceny jako význačné. (Atelier V, 2009)

E.2 Hranice únosnosti zásahů do krajinného rázu

Stanovení míry zásahů do identifikovaných znaků a hodnot krajinného rázu nemusí vždy vést k jasnému závěru o únosnosti či neúnosnosti vlivů na krajinný ráz. Verdiktu o tom, zdali je určitá míra zásahu ještě únosným zásahem nebo již zásahem neúnosným napomáhá přehodnocení výsledků podle tzv. kritérií únosnosti.

Kritéria únosnosti. Hranice únosnosti zásahů lze odvodit od některých vlastností krajiny dotčené vlivem hodnoceného záměru. Hovoříme o čtyřech kritériích únosnosti. Je to výraznost a čitelnost krajinného rázu, kontext s významnými a jedinečnými hodnotami přírodními, kulturními a historickými, vztah mezi měřítkem záměru a měřítkem krajiny a vizuální exponovanost navrhovaného záměru.

I. Výraznost a čitelnost krajinného rázu. Pod výrazností a čitelností krajinného rázu rozumíme skutečnost, že přítomností, výrazností a cenností znaků a hodnot se liší krajina se zřetelným a odlišným (zvláštním) krajinným rázem (rázovitá, osobitá krajina s charakteristickými, typickými znaky) od krajiny s rázem nevýrazným a těžko definovatelným.

Abychom mohli dojít k rozhodnutí, musíme zjistit, jakými vlastnostmi krajiny je její ráz dán, jakými znaky či hodnotami je možno tyto vlastnosti popsat. V rámci oblasti nebo místa krajinného rázu mají nalezené znaky a hodnoty různý význam a různou cennost. Některé znaky a hodnoty se projevují výrazně a jsou pro ráz krajiny důležité nebo dokonce rozhodující (zásadní). Jiné jsou méně významné a v krajinné scéně méně patrné (znaky spoluurčující nebo doplňují). Některé hodnoty, které v krajině najdeme, jsou mimořádné a v rámci regionu nebo státu dokonce ojedinělé (hodnoty významné nebo jedinečné). Jiné hodnoty jsou třeba výrazné, ale v podstatě běžné.

Bohatost a rozmanitost silných (důležitých a cenných) znaků a hodnot přináší zpravidla vizuální rozmanitost krajinné scény, kterou považujeme za pozitivní rys ovlivňující estetickou (vizuální) atraktivnost krajiny. Silné nebo likvidační zásahy staveb a způsobů využití území do znaků a hodnot krajiny s výrazným a čitelným krajinným rázem bývají často považovány za neúnosné. Výraznost a čitelnost krajinného rázu v takovém případě působí jako kritérium únosnosti.

II. Kontext s významnými a jedinečnými hodnotami přírodními, kulturními a historickými. V určitém místě nebo oblasti mohou být přítomny mimořádně cenné znaky a hodnoty jednotlivých charakteristik krajinného rázu. Mohou to být např. přírodní hodnoty, charakteristická dochovaná lidová architektura, charakteristické formy sídel atd. Posuzujeme-li určitou stavbu nebo záměr využití území, je důležité, zdali se nedostává do kontextu s těmito znaky a hodnotami. Za kontext považujeme prostorovou, vizuálně vnímatelnou souvislost – např. navrhovaná stavba se dostává do blízkosti a bude vnímána současně s cennou zástavbou. Narušení kontextu, které může znamenat překročení hranice únosnosti, se může projevit zásahem do krajinné scény a potlačením vizuálního významu některého cenného znaku, např. kulturních dominant, nebo potlačením harmonie vztahů či snížením významu přírodních hodnot, které výrazně spoluvytvářejí krajinnou scénu (např. význam charakteristického horizontu, změna vztahu mezi podílem porostů a otevřených ploch atd.). Kontext přírodních, kulturních a historických charakteristik a jejich vizuálního projevu nemusí být v určitém místě či oblasti charakteristický. V takovém případě se stavba (záměr) svým umístěním, formou, hmotou nebo architektonickým výrazem nemusí podřizovat a může naopak dokonce vytvořit nové hodnotné vztahy v krajinné scéně.

Druhým způsobem zásahu stavby do skladby znaků přírodních, kulturních a historických charakteristik je zásah do cenného vývojového kontextu nebo kontextu přírodních prvků a struktur. Tento zásah je ve svém důsledku také patrný v krajinné scéně, ale nemusí

výrazně vadit daným prostorovým vztahům krajinné scény, nýbrž významu místa, jeho cennosti. Z textu §12 zákona totiž jasně vyplývá, že krajinný ráz není záležitostí pouze vizuální (nebo multisenzuální), ale také obsahovou – týkající se významu znaků a hodnot, významu míst a oblastí. Proto se v zákoně nehovoří pouze o estetických hodnotách, ale také o přírodních, kulturních a historických charakteristice, o přírodních hodnotách atd. Například do dochované historické struktury osídlení, která je jedním z hlavních znaků a hodnot kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu, nelze umisťovat stavby v rozporu s touto strukturou a to ani tehdy, pokud navrhovaná stavba výrazně nezasahuje do krajinné scény. Navrhovaná stavba se musí přizpůsobit kontextu s výraznými znaky a hodnotami kulturně-historickými a přírodními a s výraznou identitou.

III. Vztah mezi měřítkem záměru a měřítkem krajiny. Každá krajina má svoje měřítko dané prostorovými dimenzemi krajinného rámce (vzdálenosti terénních horizontů vymezujících prostor, vzdálenosti dalších prvků uzavírajících prostor, převýšení atd.) a dimenzemi jednotlivých prvků prostoru ve vztahu k měřítku člověka. Měřítko některých míst nebo oblastí se vyznačuje výrazným souladem prostoru a jeho jednotlivých prvků. Harmonie měřítka může být jedním z hlavních hledisek estetické atraktivnosti krajiny. Nesoulad stavby nebo záměru využití území s existujícím harmonickým měřítkem může být považován za neúnosný zásah do krajinného rázu.

Velké dimenze krajiny a velké otevřené prostory s velkým převýšením (nikoliv zaříznutá údolí a koridorové prostory) jsou předpokladem únosnosti záměrů většího měřítka, naopak menší prostorové dimenze a sevřené vizuálně vnímatelné prostory nejsou pro vznik takového souladu příznivé.

IV. Vizuální exponovanost navrhovaného záměru (viditelnost záměru z důležitých míst vnímání krajiny). V krajině existují místa, která představují nápadnou, zdaleka viditelnou polohu a naopak místa skrytá před pohledy. Stavba (nebo činnost) viditelná na horizontech, terénních dominantách nebo v jejich blízkosti, která se promítá do krajinných průhledů a dostává se do blízkosti architektonických dominant nebo která viditelně narušuje typický soulad existující zástavby s krajinným rámcem, leží bezpochyby v pohledově exponované poloze.

Druhým hlediskem je možnost vnímání stavby, záměru nebo využití území z důležitých míst v krajině. Jsou to frekventované trasy, důležitá místa výhledů nebo vstupy do území (do krajinných prostorů). Únosnost z hlediska zásahu do krajinného rázu bude rozhodujícím způsobem ovlivněna viditelností záměrů z významných míst krajiny. Pokud tedy záměr nezasahuje do výrazného a cenného přírodního nebo kulturně-historického kontextu, bude její únosnost z hlediska zásahu do krajinného rázu rozhodujícím způsobem ovlivněna její viditelností z významných míst krajiny. Stavba, která nebude v takovém případě viditelná, nemůže představovat neúnosný zásah do krajinného rázu.

E.3 Zásah do zákonných kritérií krajinného rázu

Ačkoliv identifikace znaků a hodnot krajinného rázu přinese řadu poznatků a krajinný ráz je možno popsat nejenom třemi základními charakteristikami (přírodní, kulturní a historická), nýbrž řadou dílčích charakteristik, je třeba zúžit závěry do pojmů uvedených v §12 zákona. Je to proto, že naprostá většina hodnocení dle §12 slouží jako odborný podklad – expertní posudek v rámci správního řízení – a je výhodné, když závěr koresponduje s dikcí zákona. Výstupem posouzení je proto závěr, ve kterém se konstatuje míra zásahů navrhovaného záměru do tzv. zákonných kritérií krajinného rázu, tj. přírodní charakteristiky, kulturní charakteristiky, historické charakteristiky, přírodních hodnot, estetických hodnot, významných krajinných prvků (VKP), zvláště chráněných území (ZCHÚ), kulturních dominant, harmonického měřítka a harmonických vztahů.¹⁰⁷

Vliv na rysy a hodnoty přírodní charakteristiky. Míru zásahů záměru do některých znaků a hodnot přírodní charakteristiky krajinného rázu názorně dokumentuje souhrnná tabulka, kde jsou vyhodnoceny zásahy do všech identifikovaných a klasifikovaných znaků této charakteristiky. Přítomnost přírodních hodnot je navíc bezpečně indikována přítomností či nepřítomností standardizovaných indikátorů zvýšené přírodní hodnoty, kterými jsou zejména všechny formy institucionální ochrany přírody a krajiny podle zákona 114/1992 Sb. (zvláště chráněná území, přírodní parky, naturová území, segmenty krajiny zařazené do územního systému ekologické stability a v neposlední řadě i všechny významné krajinné prvky) a další důležité znaky indikující přírodní hodnotu území, mimo jiné přítomnost lokalit přírodního a přírodě blízkého charakteru, přítomnost specifického terénního reliéfu, specifických a cenných prvků vegetačního krytu či nelesní zeleně ve struktuře zemědělské krajiny.

Vliv na rysy a hodnoty kulturní a historické charakteristiky. Podobně u kulturní a historické charakteristiky je míra zásahu záměru zřejmá ze souhrnné tabulky. Kulturní a historické hodnoty jsou navíc opět indikovány přítomností památkově chráněných území a objektů dle zákona 20/1987 Sb. a dalšími typickými hodnotami, mezi kterými lze uvést například přítomnost lokalit s důležitým kulturním významem, kulturních (architektonických) dominant, dominantních rysů, zřetelně dochované struktury osídlení, dochované urbanistické struktury sídel či specifického charakteru a forem zástavby.

Vliv na zvláště chráněná území a významné krajinné prvky. Jak již bylo uvedeno výše, není přítomnost zvláště chráněných území a významných krajinných prvků sama o

¹⁰⁷

VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA 2004, B.2.5.1

sobě znakem krajinného rázu, nýbrž indikuje zvýšenou přírodní hodnotu těchto krajinných segmentů. Je-li v zákoně vliv na zvláště chráněná území a významné krajinné prvky výslovně uveden mezi zákonnými kritérii ochrany krajinného rázu, nelze tím chápat vliv na onen institut, nýbrž na jeho konkrétní předmět ochrany, a to jak po stránce jeho fyzického zachování v krajině, tak jeho vizuálního významu a působení v krajinné scéně. Druhý význam ochrany je v tomto případě důležitější, neboť fyzické zachování těchto chráněných prvků a území je ošetřeno jinými částmi zákona a jednalo by se o zbytečný překryv. Jsou-li tedy zvláště chráněná území a významné krajinné prvky uvedeny v souvislosti s ochrannou krajinného rázu, můžeme je na jedné straně chápat jako indikátory zvýšené přírodní hodnoty (o jejíž zachování resp. zabránění snížení této hodnoty se jedná) a na straně druhé hodnotit zejména ochranu jejich projevu v krajinné scéně.

Vliv na kulturní dominanty. Z mnoha prvků a jevů spoluvytvářejících a popisujících krajinný ráz zákon explicitně jmenuje právě kulturní dominanty krajiny, čímž deklaruje význam těchto prvků pro její charakter a rázovitost. Obvykle se jedná o neobyčejně významné prvky kulturní krajiny spolurčující její identitu a jedinečnost. Problematické není ani tak vymezení pojmu kulturní dominanty jako spíš její konkrétní identifikace v krajině. Historické architektonické dominanty jsou obvykle stavbami v rámci daného sídla, místa či oblasti mimořádnými, společensky významnými, jejichž umělecké kvalitě bývala věnována velká pozornost a které zhusta podléhají institucionální památkové péči. Přitom ovšem nejde pouze o ochranu jejich fyzické podstaty – ta bývá obvykle výše zmiňovanými instituty více méně saturována – ale i o pohledové uplatnění těchto staveb a prvků krajiny a nezkrácení jejich měřítka novodobými intervencemi. Kde památkovou institucionální ochranu tyto stavby nepožívají, je identifikace a ochrana takových dominant složitější, nebo neexistuje jejich seznam, nejsou nikde evidovány a péče o ně je v legislativě vymezena pouze obecně. V tomto případě může být ochrana takových dominant založena právě na ochraně krajinného rázu, který významně spoluurčuje.

Vliv na estetické hodnoty, harmonické měřítko a harmonické vztahy v krajině. Hodnocení krajinného rázu pracuje s některými obtížně definovatelnými a nekvantifikovatelnými pojmy. Jedná se zejména o estetické hodnoty, harmonické měřítko a harmonické vztahy. Přitom jsou to právě tato hlediska, která popisují hlavní aspekty rázovitosti krajiny – vizuální vnímání, projevy jednotlivých znaků v krajinné scéně, v krajinných panoramatech a dílčích scénériích.

Setkáváme se pak v hodnoceních s velmi volným výkladem aspektů vlivu na estetické hodnoty a tím i s rozdílnými výsledky hodnocení. Použití výše popisovaného postupu hodnocení (kap. D.4) subjektivitu zcela nevytloučí, ale do určité míry omezí. Pokud je v používaných způsobech hodnocení rozebírán vliv na krajinná panoramata,

aniž jsou přesně popsány atributy vizuální scény, bývají výsledky hodnocení nepřesvědčivé a někdy dokonce účelově deformované. Jedná se především o to, že je nutno identifikovat znaky vizuální charakteristiky, které spoluvytvářejí krajinnou scénu, a popsat i vztahy mezi těmito znaky. Je možno se přidržit některých z pojmů definovaných ve výše uvedeném metodickém postupu.

Pokud budou nalezeny znaky, které svědčí o estetické atraktivnosti krajiny, jakými je způsob vymezení (ohraničení) vizuálně vnímané scény – výraznost vymezení terénem (svahy, terénními horizonty), výraznost samotných horizontů a výraznost a specifický charakter jednotlivých prvků tvořících krajinnou scénu a pokud tyto znaky vytvářejí nezaměnitelnou a rozlišitelnou konfiguraci, je možno předpokládat vznik estetických hodnot krajiny. Estetickou atraktivnost krajiny (předpoklad vzniku estetických hodnot) podporuje též přítomnost harmonického měřítka a harmonických vztahů v krajině. *Estetická hodnota krajiny je projevem přírodních a kulturních hodnot, harmonického měřítka a vztahů v krajině. Předpokladem vzniku estetické hodnoty jsou subjektivní vlastnosti pozorovatele, objektivní okolnosti pozorování a objektivní vlastnosti krajiny (skladba a formy prostorů, konfigurace prvků, struktura složek).*¹⁰⁸

Budou-li přítomny pozitivně působící znaky, prvky a činnosti a pokud budou chybět negativně a rušivě působící znaky, prvky a činnosti, bude možno hovořit o harmonických vztazích v krajině. *Harmonické vztahy v krajině vyjadřují soulad činností člověka a přírodního prostředí (absence rušivých jevů), trvalou udržitelnost užívání krajiny, harmonický soulad jednotlivých prvků a prostorů krajinné scény.*¹⁰⁹

Nejsou-li patrné znaky, které se svými dimenzemi vymykají z měřítka a dimenzí prostorového členění krajiny a pokud nejsou přítomny ani takové činnosti, které jsou svým rozsahem nebo charakterem konfliktní, můžeme hovořit o harmonickém měřítku krajiny. *Harmonické měřítko krajiny vyjadřuje takové členění krajiny, které odpovídá harmonickému vztahu činností člověka a přírodního prostředí a způsobům trvale udržitelného využívání dané krajiny. Z hlediska fyzických vlastností krajiny se jedná o soulad měřítka celku a měřítka a jednotlivých prvků.*¹¹⁰

Míra zásahu do těchto zákonných kritérií je z velké části patrná ze souhrnné tabulky, z vyhodnocení kritérií únosnosti a z vlivu na indikátory zvýšené vizuální atraktivnosti. Při hodnocení těchto zákonných kritérií je nutné vycházet ze zásad architektonické, urbanistické a krajinářské kompozice. V první řadě je nutné vyhodnotit, zda a v jaké míře posuzovaná krajina vykazuje estetické hodnoty, harmonické měřítko a vztahy a následně posoudit, nakolik je posuzovaný záměr z hlediska jejich zachování únosný.

¹⁰⁸ VOREL – BUKÁČEK – MATĚJKA – CULEK – SKLENIČKA, 2004

¹⁰⁹ IBID.

¹¹⁰ IBID.

Na závěr je možné, zvláště u složitějších posudků, kde je třeba srovnávat různé varianty, přehledné shrnutí vlivu záměru na jednotlivé charakteristiky a zákonná kritéria krajinného rázu tabelární formou.

Znaky charakteristik a zákonná kritéria krajinného rázu (viz §12 zákona 114/1992 Sb.)	vliv záměru
Vliv na rysy a hodnoty přírodní charakteristiky	středně silný
Vliv na rysy a hodnoty kulturní a historické charakteristiky	středně silný
Vliv na zvláště chráněná území (ZCHÚ)	nemá vliv
Vliv na významné krajinné prvky (VKP)	nemá vliv
Vliv na kulturní dominanty	středně silný
Vliv na estetické hodnoty	slabý
Vliv na harmonické měřítko krajiny	středně silný
Vliv na harmonické vztahy v krajině	středně silný

Tab. 24: Souhrnná tabulka vlivu záměru na zákonná kritéria krajinného rázu – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009)

Znaky charakteristik a zákonná kritéria krajinného rázu (viz §12 zákona 114/1992 Sb.)	vliv záměru				
	var. 1	var. 2	var. 3	var. 4	var. 5
Vliv na rysy a hodnoty přírodní charakteristiky	XX	XXX	XX	O	O
Vliv na rysy a hodnoty kulturní a historické char.	X	X	X	X	X
Vliv na zvláště chráněná území (ZCHÚ)	X	XX	X	O	O
Vliv na významné krajinné prvky (VKP)	XX	XX	XX	X	O
Vliv na kulturní dominanty	O	O	O	O	O
Vliv na estetické hodnoty	XX	XX	XX	X	X
Vliv na harmonické měřítko krajiny	XX	XX	XX	XX	XX
Vliv na harmonické vztahy v krajině	XXX	XX	XX	XX	XX

Tab. 25: Souhrnná tabulka vlivu více variant záměru na zákonná kritéria krajinného rázu – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009)

F Přílohy

Následující příloha předkládá na několika fotografiích popis nejvýznamnějších rysů zobrazené krajiny. Doplnuje tak předchozí text o konkrétní ukázky jednotlivých popisovaných jevů, je tudíž integrální součástí této práce. Dalšími přílohami jsou analytická schémata z vybraných hodnocení vlivu navrhovaných záměrů na krajinný ráz (Atelier V).

Obr. 16: Krkonošské podhůří. (Foto: Ivan Vorel)

Náhorní poloha Roprachticka představuje nejsevernější část kultivované krajiny Krkonošského podhůří vůči okrajům Krkonoš. Oproti liniové zeleni členící plochy polí, luk a pastvin se v některých pohledech objevuje mohutná dominanta Kotle. Řazení horizontů a liniové struktury vytvářejí společně s nezaměnitelným tvarem terénní dominanty neopakovatelnou a zapamatovatelnou krajinnou scénou.

Obr. 17: Pohled na obec Bozkov v Podkrkonoší. (Foto: Ivan Vorel)

Panoramatický pohled na část Podkrkonoší s obcí Bozkov na terénním ostrohu a s dominantou mariánského poutního kostela. Jedná se o panorama krajinného celku pozorované z důležitého místa krajiny, umožňujícího široký půlkruhový výhled. Ve vizuální atraktivnosti krajiny hraje roli výrazné ohraničení scény lesnatým hřbetem Černé Studnice a řazení horizontů nad zářezy vodotečí ohraničujících ostroh Bozkova – Kamenice a Vošmendy. Kulturní dominantu věže poutního kostela Navštívení Panny Marie v Bozkově je ze širokého okolí viditelným symbolem krajiny. Krajina působí harmonicky, je osídlená a kultivovaná, ale přitom prostá výrazněji rušivých prvků.

Obr. 18: Pohled na západní hřeben Krkonoš. (Foto: Ivan Vorel)

Pohled na západní hřeben Krkonoš a na Podkrkonoší ukazuje harmonicky působící krajinu s liniovou strukturou lesnatých horizontů a vegetačních pásů nelesní zeleně. Struktura krajiny je maloplodá, v podhorské kultivované lesopолní krajině se vizuálně projevují lesní porosty, okraje zahloubených údolí drobnějších vodotečí. Na obzoru se vedle terénní dominanty Hvězda na horizontu uplatňuje zástavba Přířhovic s kostelem sv. Víta.

Obr. 19: Obec Loukov. (Foto: M. Vyhličko)

V panoramatu obce Loukov v širokém údolí Jizery v Podkrkonoší vyniká prolnutí bodové struktury rozptýlené zástavby obce se strukturou solitérních stromů a stromových skupin přecházející do drobných lesíků na svazích údolí. S bodovou strukturou kontrastuje výrazný lesnatý horizont s dominantou vrchu Strážník. Scénérie vyniká harmonií zástavby a krajinného rámce a absencí rušivých staveb, které by se vymykaly měřítkem nebo formou.

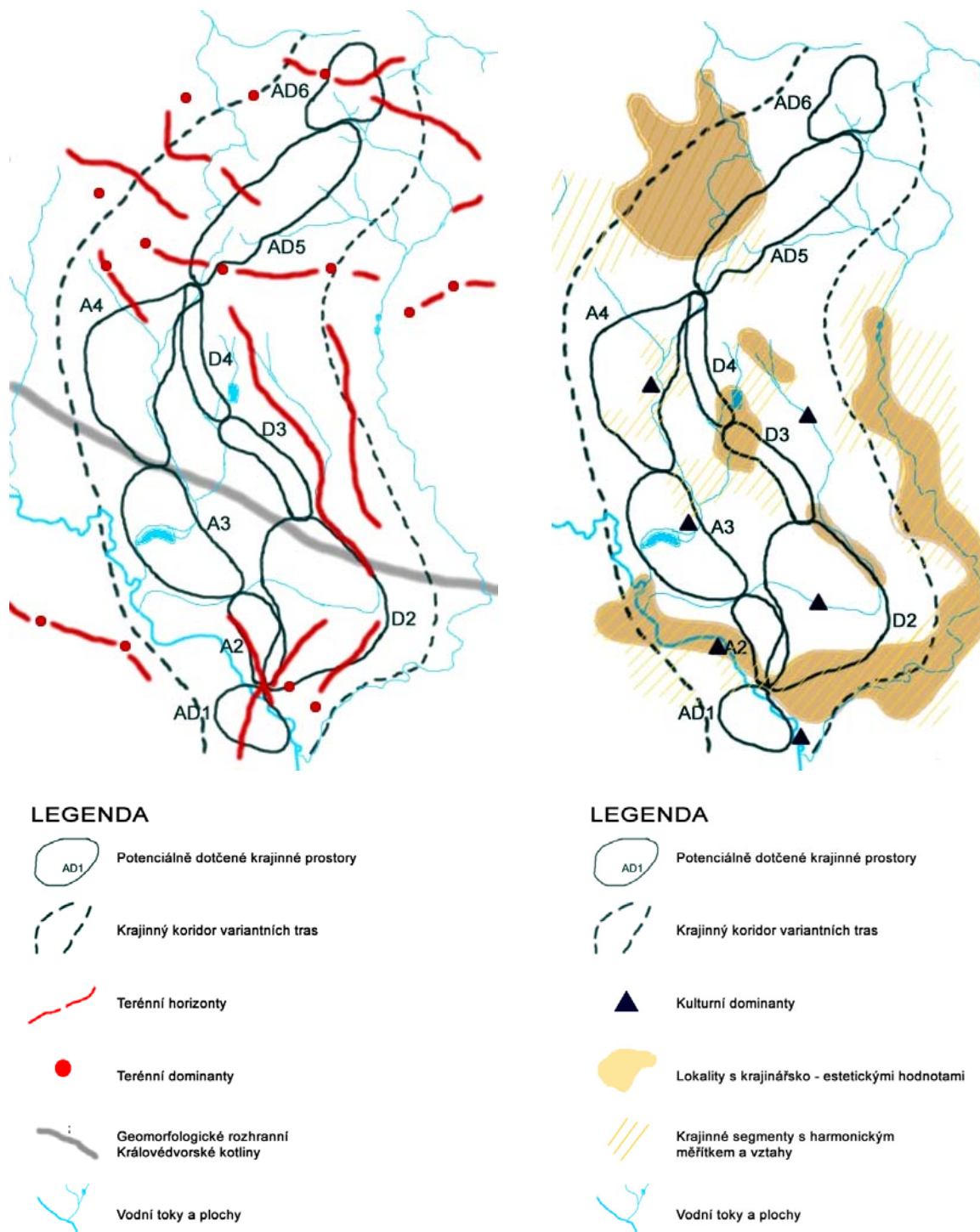
Obr. 20: Údolí Jizery. (Foto: M. Vyhliďko)

Pohled do širokého údolí Jizery vyniká neobyčejnou členitostí vegetačního krytu na obou březích řeky. Rozmanitost prvků a struktur nelesní zeleně vytváří výraznou vizuální diverzitu. Harmonický výraz scénérie je dotvořen klidným horizontem východní části Kozákovského (resp. Táborského) hřbetu.

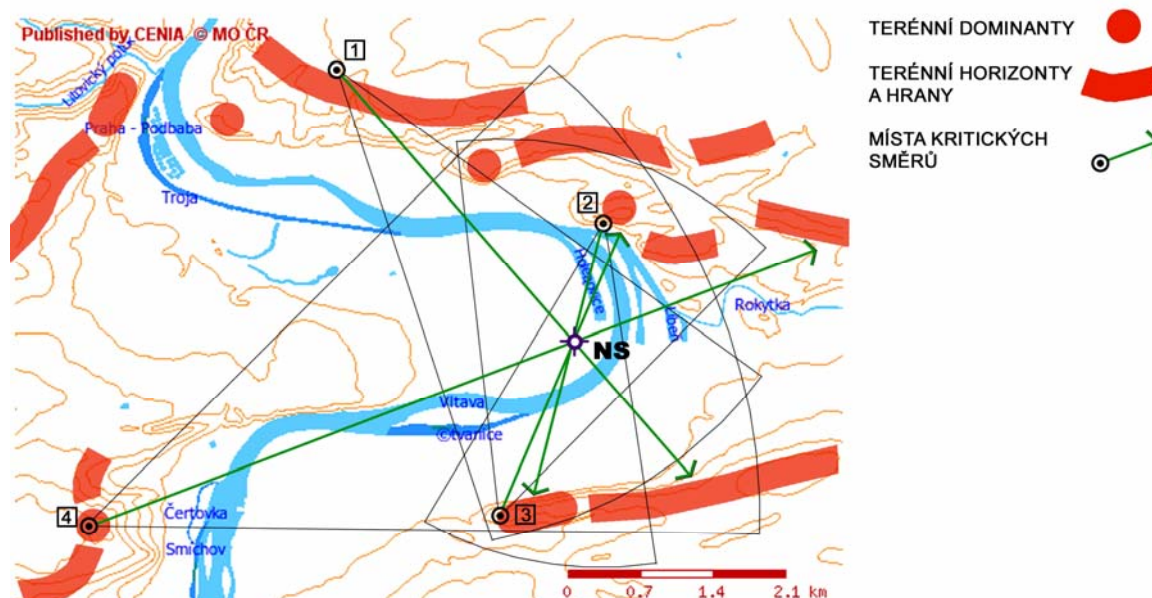
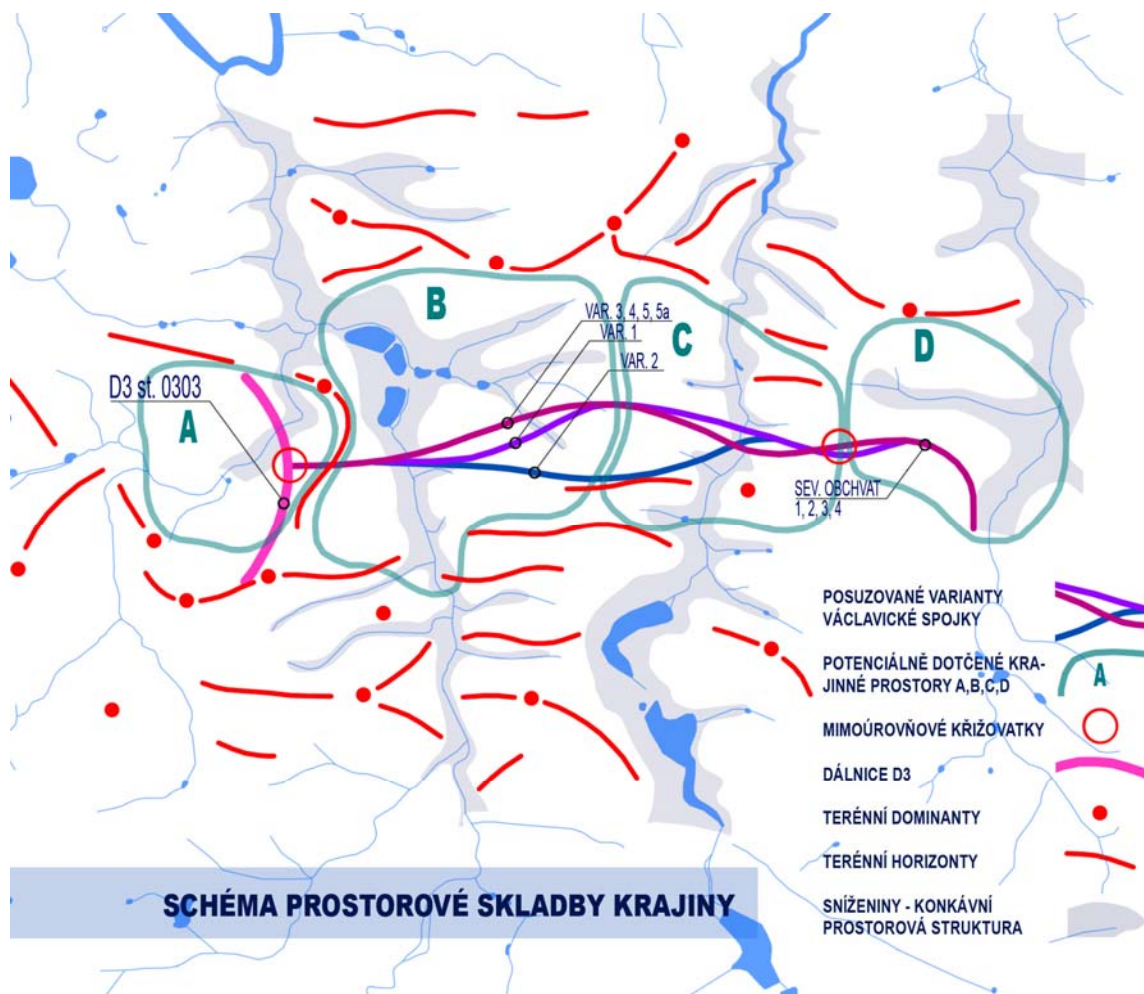

Obr. 21: Pohled z Ještědu. (Foto: Jiří Kupka)

Panoramatický pohled s řazením horizontů v několika prostorových plánech z terénní (i kulturní) dominanty Ještědu zachycuje zvlněnou krajinu s převažujícím přírodním a přírodě blízkým charakterem, s drobnými odlesněnými enklávami uvnitř rozsáhlých zalesněných ploch. V krajině nejsou přítomny měřítkově či hmotově se vymykající objekty. Krajinná scéna vykazuje harmonické měřítko i harmonické vztahy v krajině.

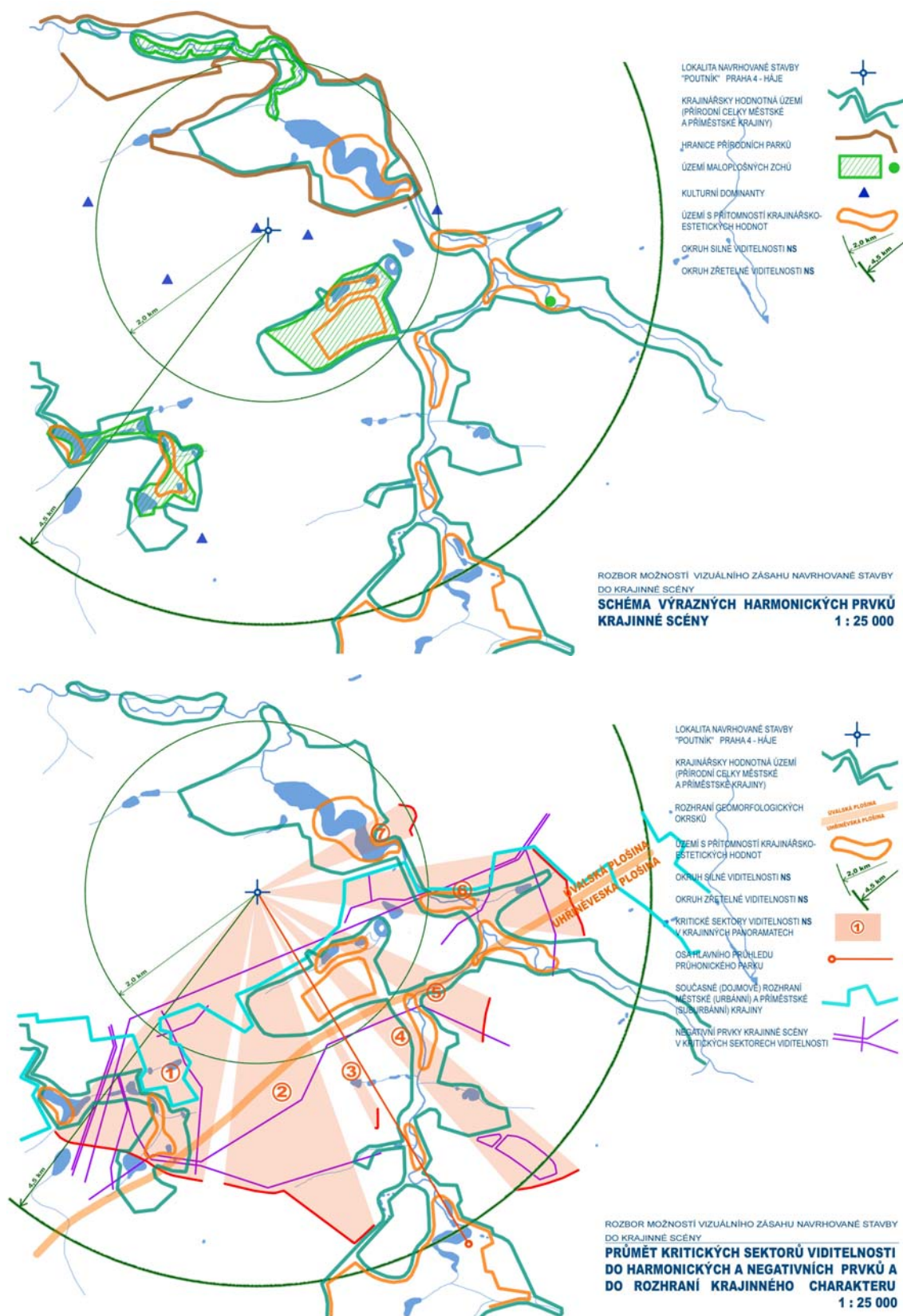

Obr. 22: Analytická schémata pro liniovou stavbu – úsek stavby R11. (Atelier V, 2009)

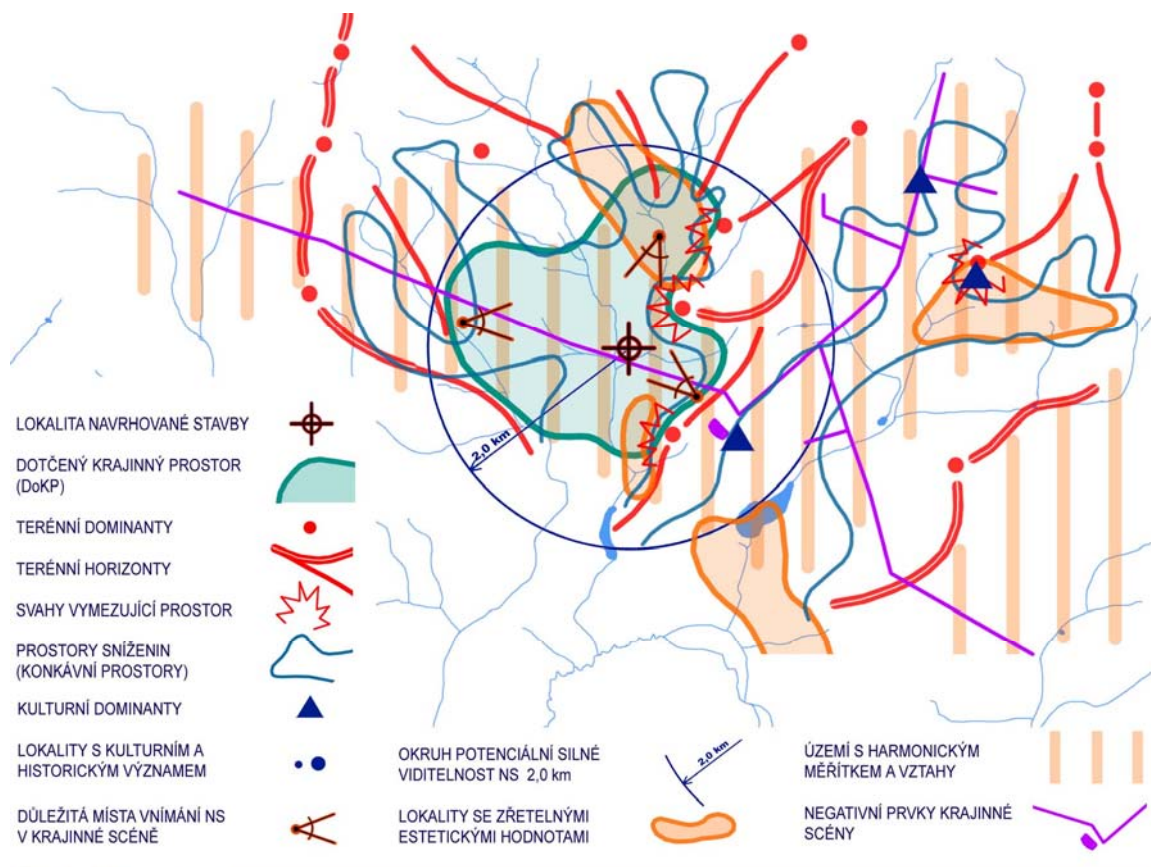
KRITICKÉ SMĚRY POHLEDŮ

Obr. 23: Analytická schémata pro liniovou a bodovou stavbu. (Atelier V, 2007, 2010)

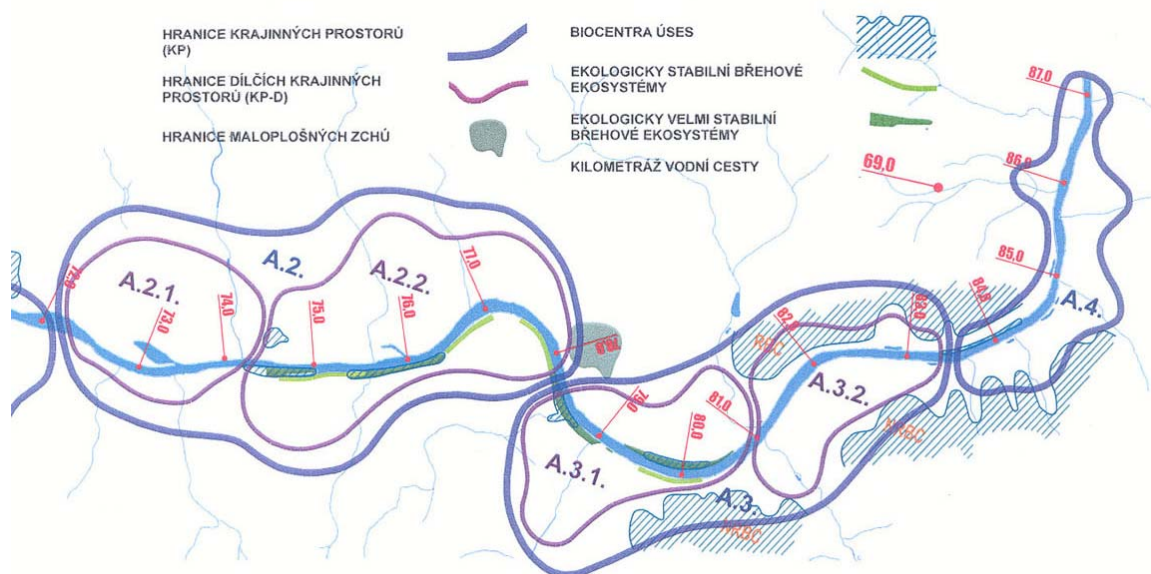

Obr. 24: Analytická schémata pro hodnocení výškové stavby. (Atelier V, 2005)

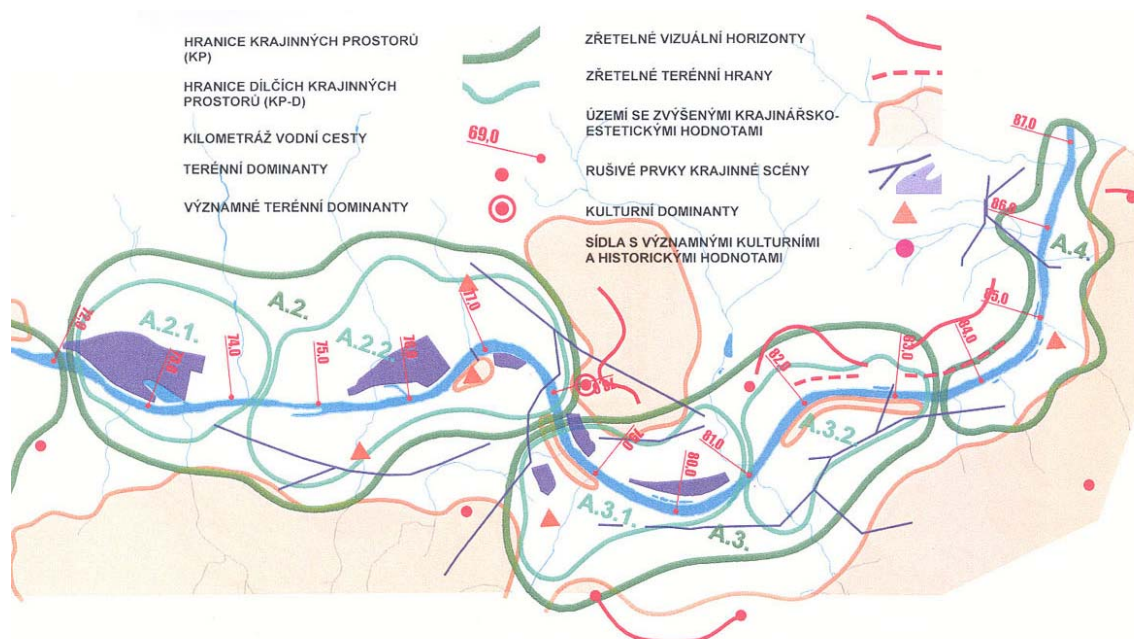
Výšková stavba v městské krajině Jižního Města v Praze se může promítat do vizuálního projevu přírodních atributů krajiny – do krajinných celků koridoru Botiče, Pitkovického potoka a pramenné oblasti Kunratického potoka.

SCHÉMA C**ESTETICKÉ HODNOTY A PROSTOROVÉ VZTAHY****1: 50 000****Obr. 25: Analytické schéma pro hodnocení bodové stavby. (Atelier V)**

V některých případech zahrnuje potenciálně dotčený krajinný prostor (vymezený především vizuálními bariérami) menší území, než je okruh silné viditelnosti. Pokud je bodová stavba umístěna ve velmi exponované poloze, jsou znaky a hodnoty krajinného rázu identifikovány i za hranicí zřetelné viditelnosti i za hranicemi potenciálně dotčeného krajinného prostoru (příklad stavby stožáru mobilního operátora).

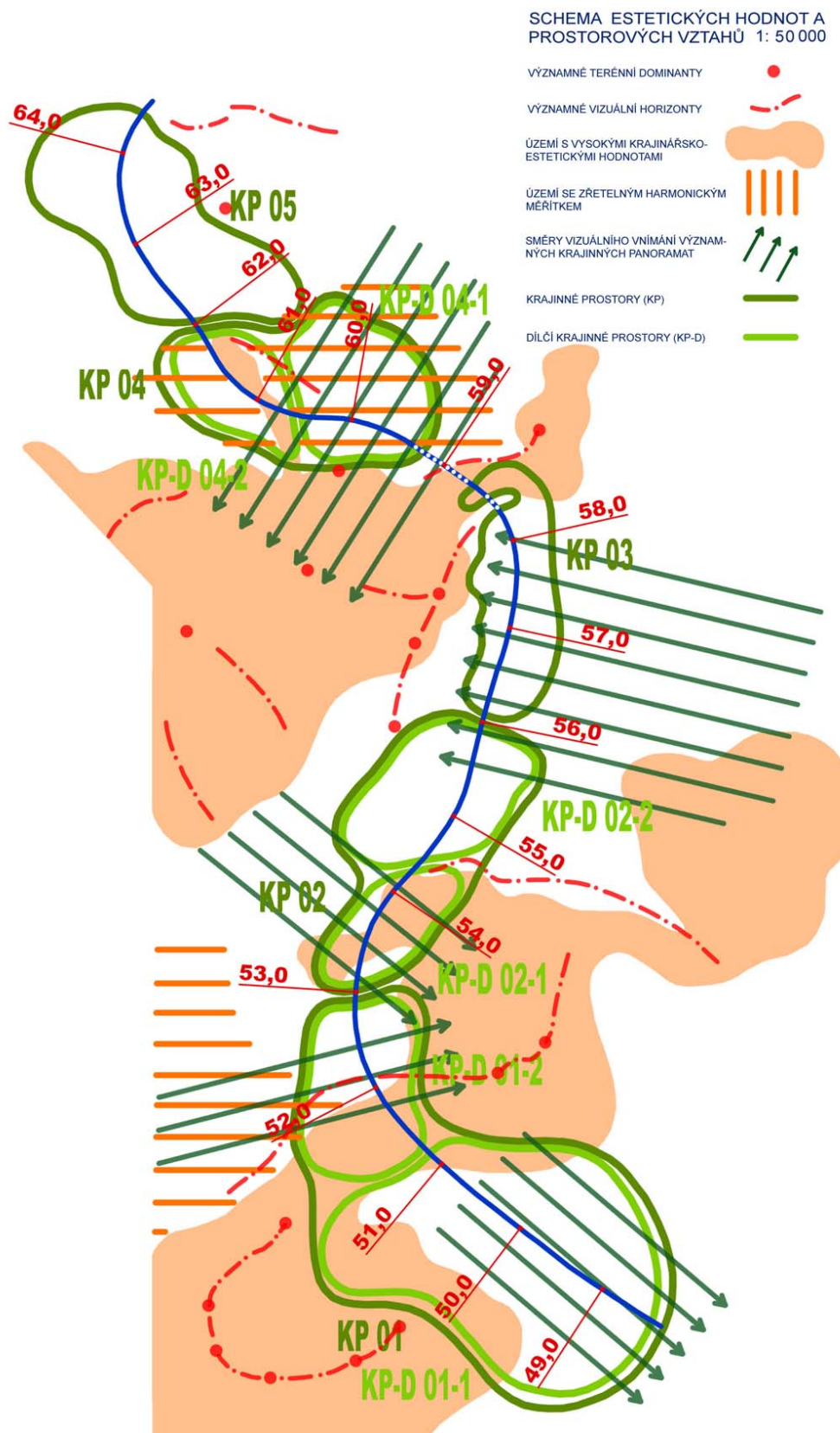
D. SCHEMA ZNAKŮ A HODNOT PŘÍRODNÍ CHARAKTERISTIKY 1: 50 000

E. SCHEMA ESTETICKÝCH HODNOT A PROSTOROVÝCH VZTAHŮ 1: 50 000

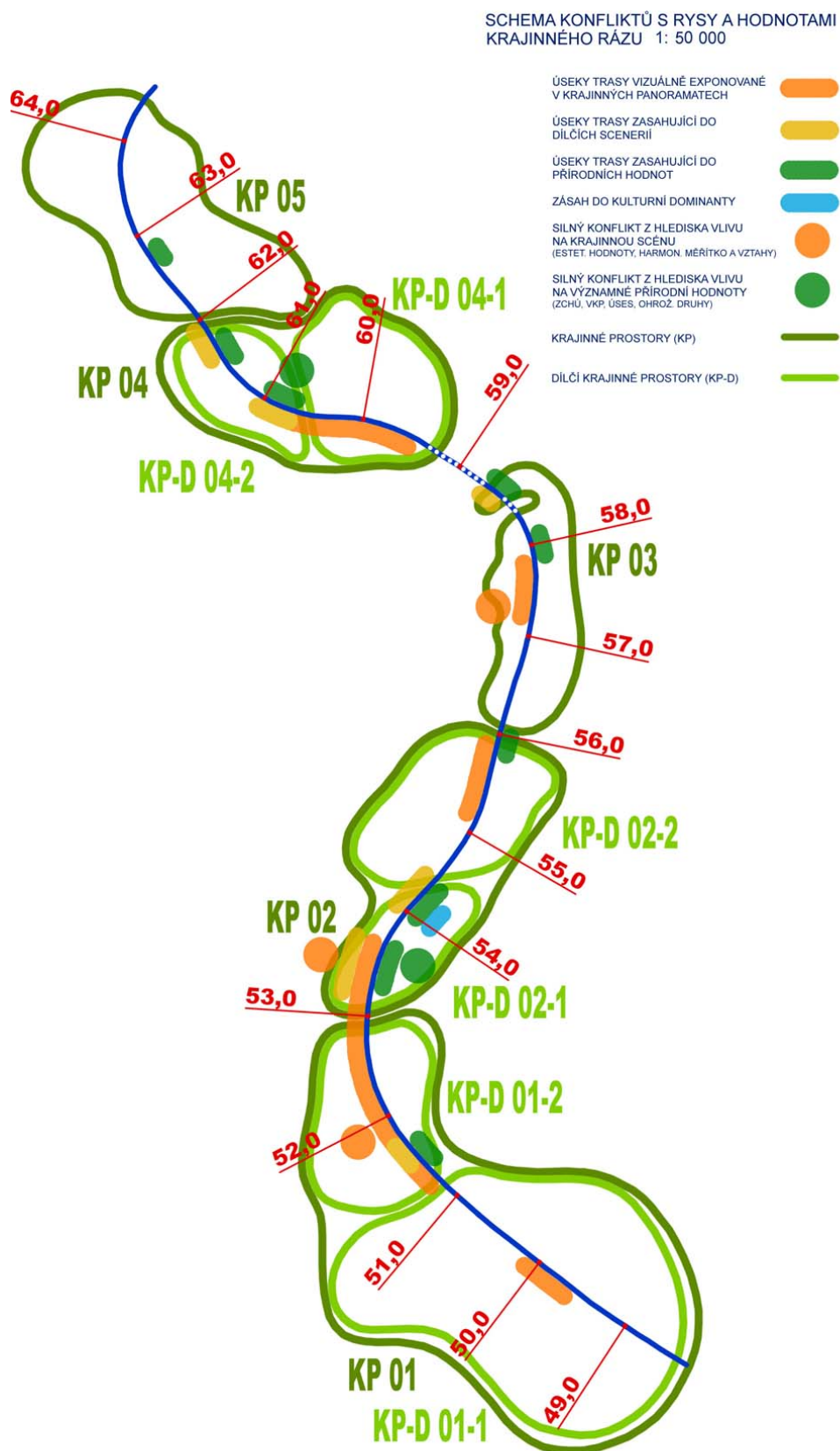
Obr. 26: Analytická schémata pro hodnocení staveb s koridorovým efektem. (Atelier V, 2002)

Dvě velké stavby mohou ovlivnit krajinný ráz v soustavě na sebe navazujících krajinných prostorů. Nejedná se o liniovou stavbu, nýbrž o stavby, které mohou mít dopad na krajinný koridor. (Plavební stupně na Labi)

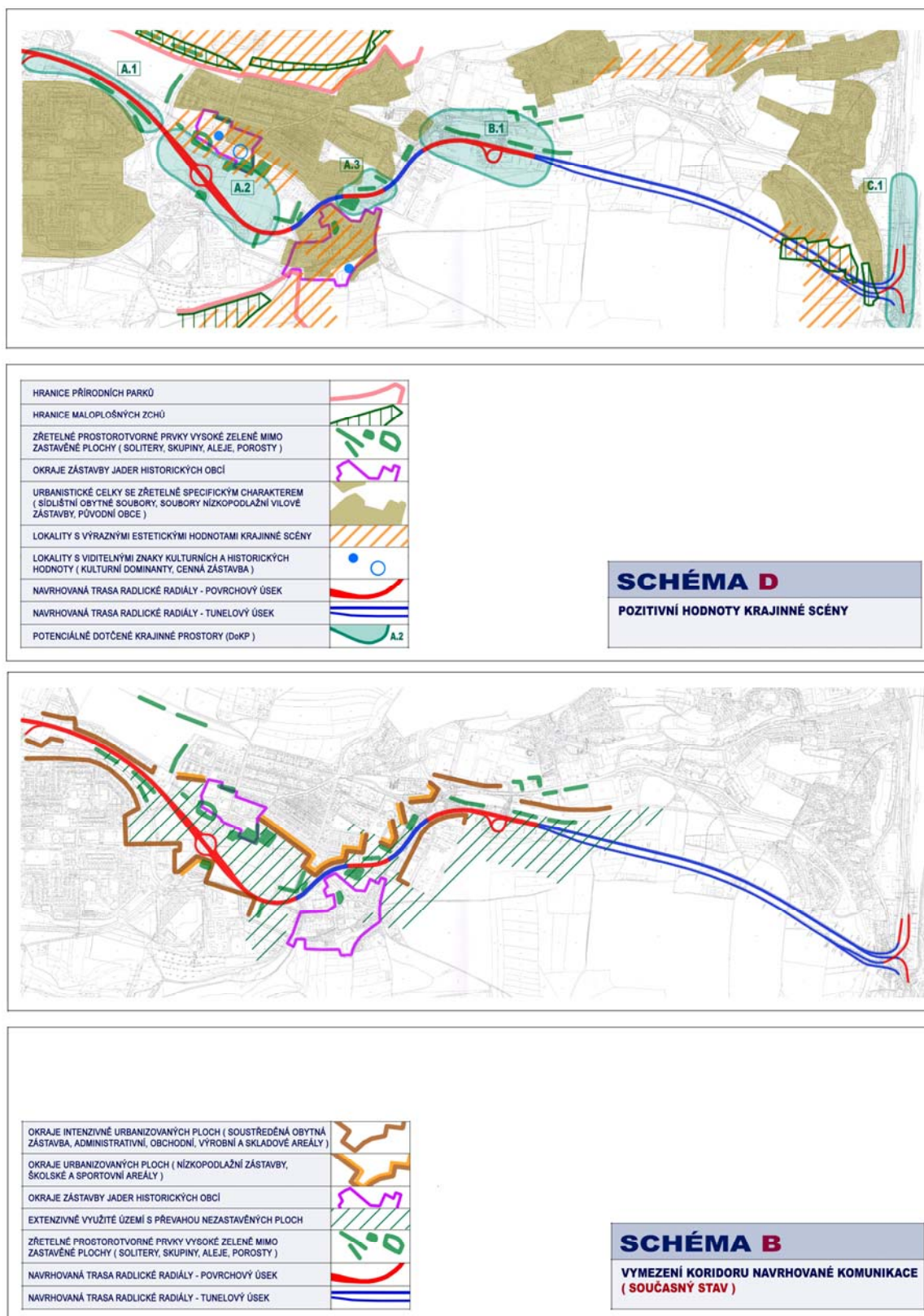
Obr. 27: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2002)

Schéma naznačuje některé rysy prostorové struktury a zdůrazňuje důležitý aspekt – možnost vnímání dálnice spolu s významnými krajinnými panoramaty (Dálnice D5 přes České středohoří).

Obr. 28: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2002)

Ve schématu jsou zobrazeny výsledky dílčích hodnocení v podobě konfliktních úseků (Dálnice D5 přes České středohoří).

Obr. 29: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2006)

V silně heterogenní struktuře koridoru městské krajiny vyniká řada dílčích hodnot. Způsob vymezení koridoru navrhované stavby je různorodý – od okrajů sídlíštní zástavby přes okraje zástavby historických jader původních vesnic až po otevření do nezastavěných ploch městské zeleně (Radlická radiála).

Summary

A character of the landscape expresses attributes of the landscape shown in the visually perceived landscape scenery being also hidden in the importance and benefit of the present phenomena. A character of the landscape is a phenomenon distinguishing itself by two important attributes. It is changeability and unrepeatability. An outstanding diversity of natural and cultural conditions is shown in the different forms of the landscape picture – an external manifestation of internal structure of natural and cultural elements, structures and processes. The reasons of changeability and unrepeatability of the landscape character lie in the presence and absence of certain characteristic features, in their visual perception, expressiveness and uniqueness, in their combination and spatial relations.

It is particularly difficult to recognize an essence of the landscape scenery. In spite of that a number of literary works and works of art, music and science – for example aesthetics, are dedicated to expression of the landscape character. A great many of authors are concerned with the methods of identification of features, values and visually perceived attributes of the landscape in the practice of landscape planning, landscape architecture and urban planning. Nowadays, there exist a lot of works devoted to the landscape character evaluation of the certain territories or environmental impact assessment of designed projects on the landscape character.

This book is divided into four parts. The first part defines issues of the landscape character conception and clarifies a conception of the landscape visual attractiveness. The second part is dedicated to evaluation of the landscape character in two basic tasks – at environmental impact assessment of the particular projects and preventive evaluation of the territory from the standpoint of the landscape character protection. The third part is devoted to the methodical tools of values identification. It deals with the features of natural, cultural and historical characteristics, indicators of increased value and, in the special chapter, with the visual demonstration of features and development of the specific attributes of the landscape picture. In the fourth part some of the methodical tools for assessment of the designed constructions interventions into the landscape character are explained.

The book brings an explanation of concepts, attitudes and tools for evaluation of the landscape character, represents a summary of authors' – architects' – opinions about the problems of the scenery, character and identity of the cultural landscape and their experience from the numerous studies of landscape character evaluation.

Seznam obrázků

<i>Obr. 1: Hora Říp. (Foto: Ivan Vorel)</i>	17
<i>Obr. 2: Krajina přírodního parku Horní Berounka. (Foto: Ivan Vorel)</i>	18
<i>Obr. 3: Nový Svět. (Foto: Kateřina Štréblová Hronovská)</i>	20
<i>Obr. 4: Krajina Podkrkonoší a Železnobrodská s dominantou Ještědu. (Foto: Ivan Vorel)</i>	22
<i>Obr. 5: Údolí Jizery pod Strážníkem. (Foto: Ivan Vorel)</i>	23
<i>Obr. 6: Cesta na Bozkovsku. (Foto: Ivan Vorel)</i>	23
<i>Obr. 7: Niva Labe u Staré Boleslavi. (Foto: Ivan Vorel)</i>	29
<i>Obr. 8: Krajinná památková zóna Libějovicko-Lomecko. (Foto: Ivan Vorel)</i>	31
<i>Obr. 9: Krajina Všerubská. (Foto: Ivan Vorel)</i>	34
<i>Obr. 10: Vymezení potenciálně dotčeného krajinného prostoru – příklad. (Atelier V, 2007)</i>	48
<i>Obr. 11: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les. (Atelier V, 2007)</i>	61
<i>Obr. 12: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje. (Atelier V, 2009)</i>	65
<i>Obr. 13: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – oblasti a místa. (Atelier V, 2008)</i>	78
<i>Obr. 14: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – lokality se zástavbou. (Atelier V, 2008)</i> ...	78
<i>Obr. 15: Návrh na vymezení přírodního parku Branžovský hvozd. (Atelier V, 2008)</i>	80
<i>Obr. 16: Krkonošské podhůří. (Foto: Ivan Vorel)</i>	123
<i>Obr. 17: Pohled na obec Bozkov v Podkrkonoší. (Foto: Ivan Vorel)</i>	124
<i>Obr. 18: Pohled na západní hřeben Krkonoš. (Foto: Ivan Vorel)</i>	125
<i>Obr. 19: Obec Loukov. (Foto: M. Vyhlídka)</i>	126
<i>Obr. 20: Údolí Jizery. (Foto: M. Vyhlídka)</i>	127
<i>Obr. 21: Pohled z Ještědu. (Foto: Jiří Kupka)</i>	128
<i>Obr. 22: Analytická schémata pro liniovou stavbu – úsek stavby R11. (Atelier V, 2009)</i>	129
<i>Obr. 23: Analytická schémata pro liniovou a bodovou stavbu. (Atelier V, 2007, 2010)</i>	130
<i>Obr. 24: Analytická schémata pro hodnocení výškové stavby. (Atelier V, 2005)</i>	131
<i>Obr. 25: Analytické schéma pro hodnocení bodové stavby. (Atelier V)</i>	132
<i>Obr. 26: Analytická schémata pro hodnocení staveb s koridorovým efektem. (Atelier V, 2002)</i>	133
<i>Obr. 27: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2002)</i>	134
<i>Obr. 28: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2002)</i>	135
<i>Obr. 29: Analytická schémata pro hodnocení liniové stavby. (Atelier V, 2006)</i>	136

Seznam tabulek

Tab. 1: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – ochranné podmínky na úrovni krajinných celků – příklad krajinného celku A.1 Tišina. (Atelier V, 2007).....	57
Tab. 2: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – ochranné podmínky na úrovni vizuálně otevřených segmentů krajiny – příklad zásad ochrany krajinného rázu pro pásma „A“ – nejvyšší ochrany krajinného rázu. (Atelier V, 2007)	57
Tab. 3: Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les – vyhodnocení sídel na území CHKO a vyjádření rozvojových možností z hlediska zachování hodnot krajinného rázu – příklad osady Branka. (Atelier V, 2007).....	60
Tab. 4: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje – identifikace a klasifikace hodnot a znaků jednotlivých charakteristik krajinného rázu – příklad oblasti krajinného rázu ObKR 01 Blatensko. (Atelier V, 2009)	67
Tab. 5: Generel krajinného rázu Jihočeského kraje – cíle a podmínky ochrany znaků a hodnot krajinného rázu – příklad oblasti krajinného rázu ObKR 01 Blatensko. (Atelier V, 2009)	68
Tab. 6: Vyhodnocení krajinného rázu obce s rozšířenou působností Třinec – identifikace znaků a hodnot jednotlivých charakteristik na úrovni oblasti krajinného rázu – příklad oblasti ObKR A Ropická plošina. (Atelier V, 2008)	73
Tab. 7: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec – identifikace znaků a hodnot jednotlivých charakteristik na úrovni místa krajinného rázu – příklad místa MKR C.3 Nýdek. (Atelier V, 2008)	74
Tab. 8: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)	74
Tab. 9: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)	75
Tab. 10: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)	76
Tab. 11: Vyhodnocení krajinného rázu ORP Třinec. (Atelier V, 2008)	77
Tab. 12: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky malého území – příklad hodnocení území Filipovy Huti na Šumavě. (Atelier V, 2010)	96
Tab. 13: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky na úrovni oblasti. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, oblast krajinného rázu ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009)	97
Tab. 14: Tabulka identifikace a klasifikace znaků přírodní charakteristiky oblasti krajinného rázu. (Vyhodnocení krajinného rázu Středočeského kraje, oblast krajinného rázu Slánsko, Atelier V, 2009)	97
Tab. 15: Tabulka indikátorů zvýšené přírodní hodnoty – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009) ...	99
Tab. 16: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky malého území – příklad hodnocení území Filipovy Huti na Šumavě. (Atelier V, 2010).....	104
Tab. 17: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky na úrovni oblasti – příklad hodnocení. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009).....	105

<i>Tab. 18: Tabulka identifikace a klasifikace znaků kulturní a historické charakteristiky oblasti krajinného rázu – příklad hodnocení. (Vyhodnocení krajinného rázu Středočeského kraje, ObKR Slánsko, Atelier V, 2010)</i>	<i>105</i>
<i>Tab. 19: Tabulka indikátorů zvýšené kulturní a historické hodnoty. (Atelier V, 2009)</i>	<i>106</i>
<i>Tab. 20: Tabulka identifikace a klasifikace znaků vizuální charakteristiky malého území – příklad hodnocení území v blízkosti Klánovic. (Atelier V, 2010)</i>	<i>108</i>
<i>Tab. 21: Tabulka identifikace a klasifikace znaků vizuální charakteristiky oblasti krajinného rázu – příklad hodnocení. (Generel krajinného rázu Jihočeského kraje, ObKR Kaplicko, Atelier V, 2009)</i>	<i>108</i>
<i>Tab. 22: Tabulka indikátorů vizuální atraktivnosti krajinné scény. (Atelier V, 2010)</i>	<i>112</i>
<i>Tab. 23: Souhrnná tabulka vlivu záměru na identifikované a klasifikované znaky – příklad hodnocení (lokalita Svatoniny Lhoty na Lipensku). (Atelier V, 2009)</i>	<i>115</i>
<i>Tab. 24: Souhrnná tabulka vlivu záměru na zákonná kritéria krajinného rázu – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009)</i>	<i>122</i>
<i>Tab. 25: Souhrnná tabulka vlivu více variant záměru na zákonná kritéria krajinného rázu – příklad hodnocení. (Atelier V, 2009)</i>	<i>122</i>

Literatura

- [1] BUKÁČEK, Roman – MATĚJKA, Petr (1997). Hodnocení krajinného rázu v CHKO ČR – návrh metody. *Ochrana přírody*, roč. 52, 1997/3. ISSN 1210-258-X, s. 82–84
- [2] BUKÁČOVÁ, Irena (2006). *Památky, krajina, lidé*. In: *Architektonické dědictví krajiny* (sborník k Mezinárodnímu odbornému sympoziu), Cheb, s. 37–43
- [3] CÍLEK, Václav (2002). *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán. ISBN 80-86569-29-2
- [4] CULEK, Martin a kol. (1996). *Biogeografické členění České republiky*. Praha: Enigma. ISBN 80-85368-80-3
- [5] CULEK, Martin (2006). Přírodní podmínky území a jejich význam pro krajinný ráz. In: VOREL, Ivan [ed.] et al., *Krajinný ráz a východiska jeho hodnocení*. Praha: ČVUT. ISBN 80-903206-2-7. s. 47–68
- [6] CULEK, Martin – BUČEK, Antonín – GRULICH, Vít – HARTL, Pavel – HRABICA, Antonín – KOCIÁN, Jan – KYJOVSKÝ, Štěpán – LACINA, Jan (2005). *Biogeografické členění České republiky. II. díl*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. ISBN 80-86064-82-4
- [7] DROZENOVÁ, Wendy (2009). Zahrada jako paradigma krásy přírody. In: STIBRAL, Karel – BINKA, Bohuslav – DADEJÍK, Ondřej [eds]. *Krása – krajina – příroda II*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-4890-4, s. 72–77
- [8] DAY, Christopher (2004). *Duch a místo*. Brno: ERA. ISBN 80-86517-95-0
- [9] DVOŘÁK, Bohuslav (1983). *Základy estetiky architektury*. Praha: VÚVA.
- [10] ENGLIŠ, Karel (1947). *Theorie hodnoty a hodnocení*. Praha: Melantrich.
- [11] GAREIS-GRAHMANN, Fidelis-Jasmin (1993). *Landschaftsbild und Umweltverträglichkeitsprüfung: Analyse, Prognose und Bewertung des Schutzgutes "Landschaft" nach dem UVPG*. Berlin: E. Schmidt. ISBN 35-030-3475-7
- [12] GOJDA, Martin (2000). *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0780-6
- [13] HAMADOVÁ, Petra – KVĚTOŇOVÁ, Lea – NOVÁKOVÁ, Zita (2007). *Oftalmopedie*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-145-4
- [14] HENCKMANN, Wolfhart – LOTTER, Konrad (1995). *Estetický slovník*. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0478-8
- [15] HEXNER, Michal – NOVÁK, Jaroslav (1996). *Urbanistická kompozice*. Praha: ČVUT. ISBN 80-01-01451-7
- [16] HONZÍK, Karel (1946). *Tvorba životního slohu: Stati o architektuře a užité tvorbě vůbec*. Praha: Horizont.
- [17] HOSTINSKÝ, Otakar (1956). Co jest malebné? In: *O umění*. Praha: ČS spisovatel, s. 481–489

- [18] JANUSOVÁ, Jana – KÁŇA, Otakar (1982). *Památná místa naší vlasti*. Praha: Albatros.
- [19] KLIMEŠ, Lumír (1981), *Slovník cizích slov*. Praha: SPN.
- [20] KOCOURKOVÁ J. (1974). Pokus o vypracování metody hodnocení estetických kvalit krajiny, In: *Výstavba a architektura*. roč. 20, č. 10, VÚVA Praha, s. 19–29
- [21] KOMÁREK, Stanislav (2008). *Příroda a kultura*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1582-2
- [22] KRATOCHVÍL, Zdeněk (1994). *Filosofie živé přírody*. Praha: Herrmann a synové.
- [23] KUČOVÁ, Věra (2006). Možnosti ochrany kulturní krajiny v ČR. In: *Architektonické dědictví krajiny* (sborník k Mezinárodnímu odbornému sympoziu), Cheb, s. 4–11
- [24] KUČOVÁ, Věra (2007). Historická kulturní krajina v kontextu památek světového dědictví. *Zahrada – park – krajina*, roč. XVII., 1/2007, ISSN 1211-1678, s. 6–10
- [25] KUPKA, Jiří (2007). Barokní poutní krajina. *Zahrada - Park - Krajina*. roč. 17, č. 3–4, ISSN 1211-1678, s. 33–36
- [26] KUPKA, Jiří (2009a). Regionální rozdíly – důležitý znak kulturně historické charakteristiky krajinného rázu. In: ŠIMŮNEK, Robert [ed.], *Regiony – časoprostorové průsečíky?* Opera instituti historici Pragae, Vol. 21. Praha. ISBN 978-80-7286-129-3, s. 38–46
- [27] KUPKA, Jiří (2009b). Ochrana kulturní krajiny formou ochrany krajinného rázu. In: *Člověk, stavba a územní plánování III*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04293-9, s. 109–118
- [28] KUPKA, Jiří (2009c). Duchovní význam místa jako hodnota území. *Urbanismus a územní rozvoj*. roč. 12, 3/2009. ISSN 1212-0855, s. 46–50
- [29] KUPKA, Jiří (2009d). Historická krajina a institut krajinného rázu. Možnosti ochrany dochovaných znaků historické krajiny formou ochrany krajinného rázu dle §12 zákona 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. *Historická geografie / Historical geography*. 2009, č. 35/1, ISSN 0323-0988, s. 7–26
- [30] KUPKA, Jiří (2010a). Duchovní význam místa a Národní divadlo. In: *Člověk, stavba a územní plánování 4*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04538-1. s. 74–83
- [31] KUPKA, Jiří (2010b). *Krajiny kulturní a historické*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04653-1
- [32] KUPKA, Jiří – HRONOVSKÁ, Kateřina – VOREL, Ivan (2009). Vyhodnocení krajinného rázu území ORP Třinec – údaje pro ÚAP a tříúrovňový podklad pro ochranu krajinného rázu. In: VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří [eds.]. *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu 2009*. Praha: Centrum pro krajinu, ISBN 978-80-903206-0-4, s. 20–24
- [33] KVĚT, Radan (2003). *Duše krajiny: staré stezky v proměnách věků*. Praha: Academia, ISBN 80-200-1012-2
- [34] LIBROVÁ, Hana (2001). Kulturní krajina potřebuje náš smír s divočinou. In: DEJMAL, Ivan [ed.]. *Tvář naší země – krajina domova*. Lomnice n. Popelkou: ČKA, ISBN 978-80-86512-41-9, s. 129–133

- [35] LOKOČ, Radim – ULČÁK, Zbyněk (2009). Percepce krajinných prvků zemědělci – důležitý předpoklad péče o krajinný ráz. In: KLVAČ, Pavel [ed.]. *Člověk, krajina, krajinný ráz*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-5090-7, s. 61–71
- [36] LÖW, Jiří – MÍCHAL, Igor (2003). *Krajinný ráz*. Kostelec n. Čer. lesy: Lesnická práce, ISBN 80-86386-27-9
- [37] LÖW, Jiří – CULEK, Martin – NOVÁK, Jaroslav – HARTL, Pavel (2006). Typy krajinného rázu České republiky. In: VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr [eds.]: *Ochrana krajinného rázu*. Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-7-8, s. 43–50
- [38] LYNCH, Kevin (2004). *Obraz města: The image of the city*. Praha: Polygon, ISBN 80-7273-094-0
- [39] MENCL, Václav (1980). *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia.
- [40] MUKAŘOVSKÝ, Jan (1966). *Studie z estetiky: Výbor z estetických prací Jana Mukařovského z let 1931-1948*. Praha: Odeon.
- [41] NĚMEC, Jan – POJER, František [eds.] (2007). *Krajina v České republice*. Praha: Consult, ISBN 80-903482-3-8
- [42] NORBERG-SCHULZ, Christian (1994). *Genius loci: K fenomenologii architektury*. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0241-5
- [43] SIROVÁTKA, Oldřich – ŠRÁMKOVÁ, Marta (1986). *O českých pověstech. Živá voda. Lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Albatros
- [44] SKLENIČKA, Petr (2001). Permanentní krajinné struktury – jejich funkce a vývoj. In: DEJMAL, Ivan (ed.). *Tvář naší země – krajina domova*. Lomnice n. Popelkou: ČKA. ISBN 978-80-86512-41-9, s. 8–15
- [45] SKLENIČKA, Petr (2003). *Základy krajinného plánování*. Praha: N. Skleničková. ISBN 80-903206-1-9
- [46] SOLAŘ, Miloš (2006). Památková hodnota kulturní krajiny. In: *Architektonické dědictví krajiny* (sborník k Mezinárodnímu odbornému sympoziu), Cheb, s. 15–17
- [47] STELLA, Marco – STIBRAL, Karel (2009). Opravdu máme rádi savanu? aneb biopsychologická východiska vnímání krajiny. In: KLVAČ, Pavel [ed.]. *Člověk, krajina, krajinný ráz*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-5090-7, s. 8–21
- [48] STIBRAL, Karel – DADEJÍK, Ondřej – ZUSKA, Vlastimil (2009). *Česká estetika přírody ve středoevropském kontextu*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-247-2
- [49] STIBRAL, Karel (2005). *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán. ISBN 80-7363-008-7
- [50] TESSIN, Wulf (2004). *Freiraum und Verhalten: Soziologische Aspekte der Nutzung und Planung städtischer Freiräume. Eine Einführung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. ISBN 978-3-531-14309-5
- [51] VOREL Ivan a kol. (1996). *Žďárské vrchy – studie hodnocení území CHKO z hlediska krajinného rázu*. MŽP ČR.
- [52] VOREL, Ivan (1997a). *Žďárské vrchy – hodnocení území CHKO z hlediska krajinného rázu*. *Ochrana přírody*, roč. 52, 1/1997. ISSN 1210-258-X

- [53] VOREL, Ivan (1997b). Námět metodického postupu hodnocení vlivu na krajinný ráz. *Ochrana přírody* roč. 52, 10/1997. ISSN 1210-258-X
- [54] VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr [eds.] (1999). *Péče o krajinný ráz, cíle a metody*. Praha: Vydavatelství ČVUT. ISBN 80-01-01979-9
- [55] VOREL, Ivan (2000). Přírodní, kulturní, estetická hodnota a struktura osídlení – konflikt nebo harmonie. In: HÁJEK, Tomáš – JECH, Karel [eds.]. *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 80-7212-134-0, s. 126–133
- [56] VOREL, Ivan (2001). Proměny rázu krajiny českého venkova a nebezpečí ztráty její identity. In: *Tvář naší země, krajina domova, část 6. Krajina v ohrožení*. Praha: ČKA, 2001, ISBN 80-86512-00-2
- [57] VOREL, Ivan [ed.] et al. (2003), *Krajinný ráz a východiska jeho hodnocení*. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-2-7
- [58] VOREL, Ivan – BUKÁČEK, Roman – MATĚJKA, Petr – CULEK, Martin – SKLENIČKA, Petr (2004). *Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*, Praha: N. Skleničková. ISBN 80-903206-3-5
- [59] VOREL, Ivan (2006a). Krajinný ráz a jeho ochrana. 1. část – Charakter, ráz a identita krajiny. *Ochrana přírody*, roč. 61, 9/2006. ISSN 1210-258-X, s. 262–265
- [60] VOREL, Ivan (2006b). Krajinný ráz a jeho ochrana. 2. část – Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky. *Ochrana přírody*, roč. 61, 10/2006. ISSN 1210-258-X, s. 301–303
- [61] VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr [eds.] (2006). *Ochrana krajinného rázu*. Praha: Nakladatelství Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-7-8
- [62] VOREL, Ivan (2007a). Krajinný ráz a jeho ochrana. 3. část – Obraz krajiny. *Ochrana přírody*, roč. 62, 1/2007. ISSN 1210-258-X, s. 14–17
- [63] VOREL, Ivan (2007b). Krajinný ráz a jeho ochrana, 4. část – Cíle a limity ochrany krajinného rázu, *Ochrana přírody* roč. 62, 2/2007, ISSN 1210-258-X, s. 16–19
- [64] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří – HRONOVSKÁ, Kateřina (2007). *Preventivní hodnocení krajinného rázu CHKO Český les*. (expertní posudek) Atelier V, Praha
- [65] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří [eds.] (2008a). *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu 2007*. Praha: Centrum pro krajinu, 2008. ISBN 978-80-903206-9-7
- [66] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří (2008b). *Branžovský hvozd. Návrh delimitace hranic nového přírodního parku v rámci Branžovského bioregionu na základě posouzení krajinného rázu dle §12 zák. 114/1992 o ochraně přírody a krajiny*. (expertní posudek) Atelier V, Praha.
- [67] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří – VORLOVÁ, Jana – HRONOVSKÁ, Kateřina (2008). *Třinecko. Studie vyhodnocení krajinného rázu dle §12 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, údaje pro územně analytické podklady dle vyhlášky 500/2006 Sb. na území ORP Třinec*. (expertní posudek). Atelier V, Praha.
- [68] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří – HRONOVSKÁ, Kateřina (2008). Usměrnění stavební činnosti v CHKO a přírodních parcích na základě evaluace znaků kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu (CHKO Český kras). In: VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří [eds.]. *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu 2007*. Praha: Centrum pro krajinu. ISBN 978-80-903206-9-7, s. 74–81

- [69] VOREL, Ivan – VORLOVÁ, Jana – KUPKA, Jiří – HRONOVSKÁ, Kateřina – POSPÍŠIL, František – VYHNÁLEK, Vojtěch (2009). *Generel krajinného rázu Jihočeského kraje*. (expertní posudek). Atelier V, Praha
- [70] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří [eds.] (2009a). *Aktuální otázky ochrany krajinného rázu 2009*. Praha: Centrum pro krajinu. ISBN 978-80-903206-0-4
- [71] VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří (2009b). Metoda posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. *EIA-IPPC-SEA*. roč. XIV., 2/2009. ISSN 1211-7296, s. 7–14
- [72] TŘEŠTÍK, Dušan (2003). *Mýty kmene Čechů (7.-10. století)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-646-X
- [73] WÖBSE, Hans (2002). *Landschaftsästhetik*. Stuttgart: Ulmer. ISBN 3800132176
- [74] ZELENKA, Josef – PÁSKOVÁ, Martina (2005). *Výkladový slovník – kognitivní věda*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-355-7
- [75] ZELENKA, Josef et al. (2008). *Percepce krajiny a genius loci*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-191-9
- [76] ZUSKA, Vlastimil (2009a). Krajinný ráz a „lidová“ estetika. In: KLVAČ, Pavel [ed.]. *Člověk, krajina, krajinný ráz*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-5090-7, s. 22–28
- [77] ZUSKA, Vlastimil (2009b). Slovo úvodem. In: STIBRAL, Karel – DADEJÍK, Ondřej [eds.]. *Krása – krajina – příroda I*. Praha: Dokořán, ISBN 978-80-7363-286-1, s. 11–12
- [78] ZUSKA, Vlastimil (2009c). Krása, krajina, příroda II - úvod. In: STIBRAL, Karel – BINKA, Bohuslav – DADEJÍK, Ondřej [eds.]. *Krása – krajina – příroda II*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-4890-4, s. 7–8
- [79] ŽÁK, Ladislav (1947). *Obytná krajina*. Praha: SÚV Mánes.
- [80] RICCABONA, S. (1982). *Die Bewertung der Eigenart und Schönheit des Landschaftsbildes im Rahmen von Naturschutzverfahren. Praxis der Landschaftsbildbewertung, Reihe Landschaftswasserbau*. Wien: TU Wien (Hrsg.).

Autoři: Ivan Vorel – Jiří Kupka
Název: Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení.
Vydalo: České vysoké učení technické v Praze
Zpracovala: Fakulta stavební ČVUT, Thákurova 7, Praha 6
Vytiskla: Tiskárna Nakladatelství ČVUT, Žitná 4, Praha 6
Počet stran: 148
Počet obrázků: 29
Počet tabulek: 25
Rozsah: 11,25 AA, 12,55 VA
Vydání první

© Ivan Vorel – Jiří Kupka
ISBN 978-80-01-04766-8

